

Ure ku wre ku nggo Luka à charr Ure ku meme

A si charr isa i undurr wānggō nggo à charr ungbamvu unngo ku hen. Ni ima mi, inta i si ni inkindirr yi nggo i tsarr di a su Luka uni ni ahun wa yo à charr ungbamvu ku Luka ku. Luka à na undu nu ure ku nggo abangga ba nggo a hi na ashishi ambarr ngga a da tuku aseki ka nggo a bre ni itu i Yesu nggo a ni so tsitsirr tuku undu ku nggo à na.

Ungbamvu ku Ure ku Iwre unngo ku u zirr bi nu ungbamvu ku Indu i Abi kuma na angu ku. Ure umbarr ku tuku nggo a ssu angbamvu akama a charr nggo a di inta i hi di a su unushirr uyirr nggo à charr angbamvu akama aha mi, na charr ku undurr uyiirr uwama yo, Tiyofilo (1:13).

Itu i ure i ungbamvu ku Luka ku i si ikpa ttungo i Yesu Kristi yi tuku inkindirr yi nggo à nga nye na yi. Ankla ka kye kakami ka nu ungbamvu ku a si (19:9, 10).

Ungbamvu ku u tsarr ni ikikre yi di Yesu à ttu na tasi nggo abiga ba a so di nyarr na di surr ashishi di ukyekye ku Abachi ku bu nga ni tsarr ssu na ba.

Are ka nggo a charr ka nu ungbamvu unngo ku, tuku ankla ka nggo a charr ka nggo

Ingri tuku imimarr lala i Yesu yi 1:1–2:52

Izzu na amasirr tuku itsarr kye i Yesu yi 3:1–4:13

Undu ku Yesu ku nu Galili 4:14–9:50

Undu ku Yesu ku na anko a ikuma nu Urushalima 9:51–19:27

Undu ku Yesu nu Urushalima 19:28–20:47

Ibre are ka inkindirr yi nggo i taka la ni ichi 21:1-38

Ittu tuku itasi i Yesu yi 22:1–24:53

¹ Ingga chi uwa, ankye Tiyofilo.

Anishirr shishemi a ka ta ukpa na charr aseki angga ka nggo Yesu à na ka, nggo a di so ni inta ba. ² A charr aseki kama nggo inta i wo na angu ka abangga ba nggo a di ga ma, na hi na ashishi, zhi ni imeme yi, na bre surr ku anishirr ba. ³ Meme yo, ingga ji so kpi mi ni bre aseki ka we nggo a na zhi ni imeme yi, ni kye i ta wre ingga bu charr ku ùwà, ankye Tiyofilo, aseki ka na chi na chi. ⁴ Ingga na meme wre ku ùwà bu hi da aseki akama namri nggo a charr ku ùwà na ka a sa ajiji.

A da ingri i Yohana

uni zzu na amasirr wa

⁵ Ni ivi yi nggo Hirridu nggo su uttu unkpi wa nggo di gri anga ka Yahudiya ka, ugo numa à su unikye nggo a yo ma du Zakarriya. A zhi ni inkirr i abikye yi nggo a yo ba di Abija. A su uhanma a Aruna. Ayamba ama yo su Alisabatu. Uwa mi su uhanma a Aruna meme. ⁶ Zakarriya tuku Alisabatu, aba aha mi a zirr wre na anke ka Abachi, na di kru isisu iba i Atiko yi namri. Na si jaku ni inkpi iyirr mi hen. ⁷ Alisabatu à su nu ukru. Aba aha mi a ka kuyi ba, ni ima yo aba so sama nu uvuvurr.

⁸ Na azhibarr numa nggo uwa a su ku abikye bu Abija ba undu umbarr, u Zakarriya nggo à so na undu ku unikye umaku nu Uki Unkpi ku Ibarr

Abachi ku. ⁹ A hla Zakarriya hihla mu nâ ta si nggo a di na na adu ambarr a abikye wa di a bu rri nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku, ku tu iki ihun ingba ngginggi yi. ¹⁰ Nggo a so tu itu iki ihun ingba ngginggi yi, i so kparri nggo, abi nga ni barr Abachi ba shishemi so barr na ábì.

¹¹ Mre, unitu a Abachi wa nggurr huzzu nu Zakarriya ku, na nga ni kukri na anga a ungo ri a akikre ka a so tu iki ihun ingba ngginggi yi. ¹² Nggo Zakarriya sa ashishi na ku na ki wu, isisu ki ma. ¹³ Unitu wa à ddu ku di, “Zakarriya si ki isisu hen, Abachi à wo ibarr imuwa yi, uwami wa Alisabatu à ta ngri ku ùwà uvuvurr, ùwà ta yo ma du Yohana. ¹⁴ Ùwà ta se ni inyarr kakami ni itu ima yi, anishirr shishemi ta me nyarr ni ingri ima yi. ¹⁵ A taka su unkpi na age ka Atiko, na si taka so ahi ka inkindirr yi nggo di ki ihwa mremremu hen. Zhi ni ingri ima yi Izhi i Abachi yi taka rri so na ku. ¹⁶ A taka du anishirr bu Israila shishemi a kanga na Atiko Abachi ambarr wa ku. ¹⁷ Uwa yo ta su uwanggo taka nga kuchi, bari Atiko wa taka nga. Nggo à ti nga, uwa taka ni na undu nu ukyekye tuku izhi iyiyirr ima yo ni inggi yi nggo Iliya à na undu umaku na yi nggo. À na meme wre ku ka ni nggurr akiki bi na amumarr, ni taka ni na abi kà iwo ure ku Abachi ba ki anishirr azizi, nggo ta se na amarr ka ina wre, nâ ta sa anishirr ba Abachi. À ta du anishirr ssubi, na so kye anko a inga i Atiko yi.”

¹⁸ Zakarriya à zhi unitu wa di, “Ingga ta na kingginggi ni ta hi di ida muwa yi ta su jiji? Ingga nggo su uchuche mu, u ayamba mungga wa mi su

uchuche mu meme.”

¹⁹ Unitu wa ddu ma di, “Ingga yo su Gabre, ingga di kri na age ka Abachi. Uwa yo tu ingga nu Ure ku wre ku nga nu ùwà ku. ²⁰ Nu nggo ùwà si kpanye nu ure ku nggo ingga da ku ùwà hen, ni ima yo, bazhi ziza ùwà taka di so ywiywimi, sa ni ure, kuma na azhibarr wa nggo ayamba muwa wa taka ngri uvuvurr wa. Wanggo yo si inkindirr yi nggo ùwà taka hi yi nu nggo ivi yi ti ma.”

²¹ Meme nggo, anishirr ba nggo a kri bi Zakariya na ábì ka Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku a gru so ki isisu da a su ku anggi mu uwa à rri ku so gbami nu umi uki ku. ²² Zakarriya à huzzu nggo na re chankarr, anishirr ba a hi ni ima yo da Abachi à tsarr ma inkindirr nu Uki ku Ibarr ku. Ima yo du ma kye na so ki ba na ango, na so jinjirr mi.

²³ Nggo ivi i undu i Zakarriya nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku i vu sarr, uwa kakuma ni iko. ²⁴ Nu ugo ki ivi ima yi, Alisabatu ayamba ama wa hru ine, na di so ba nu uki mu ki ihwa ikywi. ²⁵ Na da di, “Kye bari, ziza yo Atiko na ki ingga inkindirr inkpi inggi yi. Atiko tsarr ingga ikpanye ima yi ni ivi inggi yi. A ttu ishisha* glo ki ingga na anishirr ba!”

A da di a ta ngri Yesu

²⁶ Nggo ine i Alisabatu yi ki ihwa itani, a Abachi tu unitu ama wa Gabre ni igbu nu Nazareti na anga ka Galili, ²⁷ nu uva numa ku nggo a nise hi unuru kye, nggo a yo ma di Maryamu. Ugo numa nggo a yo ma di Isuhu, uwa yo à go ma. Ugo wa su

* **1:25** Ishisha: Na adu a ani Yahuda, a si inkindirr ishisha ayamba à bu sama ni ngri.

uhanma a uttu Doda. ²⁸ Unitu wa à nye na ku, na ku da ku di, “Ingga chi ùwà, ùwà nggo Abachi na wre ku ùwà kakami! Abachi se nu ùwà ku.”

²⁹ Maryamu ki wu kakami, nggo a wo ichi ima yi, na so ri amarr ni itu i inkpi i ichi ima yi. ³⁰ Unitu wa ddu ma di, “Maryamu si ki isisu hen, sa Abachi nggo à ta na wre ku ùwà kakami. ³¹ Uwa ta hru ine, ni ta ngri uvuvurr ni ta yo ma di Yesu. ³² Uvuvurr wa taka sa ankppe. Anishirr ta yo ma du Uvuvurr a Abachi Unkpi Kakami wa. Atiko Abachi taka ni du ma à ri ittu i ábáchí ma, uttu Doda. ³³ Uwa yo taka su uttu a ahinhan bu Yakubu ba sese. Ittu ima yi taka sama ni ikikre.”

³⁴ U Maryamu ddu unitu wa di, “Ingga ni su uva mu bari, unuru nise hi ingga kye, i ta na ki ngginggi ni si ki ingga meme?”

³⁵ Unitu wa ka sa ku di si, “Izhi Iwre i Abachi yi mu i ta ji nu ùwà ku, ukyekye ku Abachi Unkpi Kakami wa ta ni ttu ùwà kago. Uvuvurr wa nggo ùwà ta ngri, a ta sa ni ìlà. Aba ta yo ma du Uvuvurr a Abachi. ³⁶ Kye, iwrimi Alisabatu, nggo a da di à se nu ukru, à se ni ine ihwa itani ziza, ni ichiche ima inggi yi. ³⁷ Inkindirr sama nggo ka mri Abachi ina.”

³⁸ U Maryamu ddu ma di, “Ingga su ugarr a Atiko. Abachi bu na inkindirr yi nggo iwre ku ni itu mungga, nâ ta si nggo ùwà da.” Unitu wa à ka ma du.

Maryamu gru kuma na Alisabatu ku

³⁹ Ni ivi ima yi, i Maryamu gru ssubi na narr kuma na Alisabatu ku ni iko ima yi, ni ìgbù na agbre wa na anga ka Yahudiya ka. ⁴⁰ Nggo Maryamu a nggurr surr ni iko i Zakarriya, na sa ashishi na

Alisabatu ku, na chi ma. ⁴¹ Nggo Alisabatu wo ichi i Maryamu yi, u uzuma wa nu umi ine ku a ki wu, Izhi i Abachi yi mirri ku Alisabatu nu ukpa. ⁴² Alisabatu da hantu di, “Ùwà yo sa ayamba wa nggo Abachi yo ku ùwà angu ka iwre mri amba ba namri. Abachi yo ku Ùvuvurr wa nggo ùwà ta ngri ma angu ka iwre meme! ⁴³ Angginggi du inkindirr inkpi ma mi nga ni ingga ku, nggo uwa ayirr a Atiko mungga wa gru nga ni ingga ku? ⁴⁴ Ankpa yirr nggo ingga wo ichi muwa yi, u uvuvurr mungga wa nu umi ine à gru ta inyarr. ⁴⁵ Abachi yo ku ùwà angu ka iwre nggo ùwà kpa-nye du ure ku Atiko ku nggo a tu ba nu ùwà ku, bu si meme!”

Maryamu da usarr ki inyarr

- ⁴⁶ Maryamu da di,
 “Isisurr mungga yi ko nyarr ku Atiko.
⁴⁷ Ingga nyarr ku Abachi nggo à kpa ingga ttungo.
⁴⁸ Ingga nggo si si inkindirr hen,
 Abachi ssu ingga ugarr ama wa hi.
 Bazhi ziza, ùka ku anishirr namri ta di yo ingga du ayamba wa nggo Abachi yo ku angu ka iwre,
⁴⁹ nggo Abachi Unkpi wa, na ki ingga inkindirr inkpi inggi yi.
 Isa ima yi si iwre.
⁵⁰ Nggo a se ni itito ni itu i abi kru isisu ama ba,
 bazhi nu ùka numa kuma nu numa.
⁵¹ Abachi na ungo uma ukyekye ku nà na undu unkpi.

A tse abi nggurr anke kahre, na abangga ba nggo di ri amarr inkindirr inkpi na atu a ambarr wa.

⁵² Abachi ddu atuttu ankpinkpi ji ni imburr imbarr yi,

na gi abangga ba nggo si si inkindirr hen gru.

⁵³ Na nu abi ki iyo ba iki iwre shishemi,

na du abu ungo ba kakuma na ango aha.

⁵⁴ A gri ure umaku nggo a da zu ku ábáchí munta ba,

du uwa taka ni kye agarr ama ba Israila, na ashishi ka itito.

⁵⁵ Na kye Ibrayi na ahinhan ma ba

na ashishi ka itito ase na ase nâ ta si nggo a ka da zu ku ábáchí munta wa ba!"

⁵⁶ U Maryamu so ni Alisabatu iwrima wa ku ki ihwa itarr bari na kakuma ni iko nu Nazareti.

Ingri i Yohana uni zzu anishirr na amasirr wa

⁵⁷ Nggo ivi i ingri yi nga ku Alisabatu, uwa ngri uvuvurr unuru. ⁵⁸ Abi girr ama ba na amla ma ba a wo inkindirr inkpi i itito ima yi nggo Atiko na ku Alisabatu na zi ma inyarr.

⁵⁹ Nggo uvuvurr wa à ki ivi itandarr ni ingri, aba nga ni yo ku iji, na gru so ri amarr ka yo ku isa i aki yi du Zakarriya. ⁶⁰ Ayirr wa kisa na da di, "Iya! A ta yo ma du Yohana."

⁶¹ Aba a kisa ku di, "Umlama numa à si ri Yohana hen."

⁶² Aba zhi aki wa na ango di a bu yo uvuvurr wa du unggonggo. ⁶³ U Zakarriya da ba na ango di a bu gri ku uwa inkindirr numa nggo uwa ta charr na yi. Nggo a gri ku na yi, uwa kpa yi na charr di, "Isa ima yi ri Yohana." Aba kukri na so vu angu

gri. ⁶⁴ Na ankpu yirr, irrirri ima yi gbuddu ku, uwa gru so re na ba, na so nyarr ku Abachi. ⁶⁵ Isisu ki abi girr ama ba, anishirr ba gru ku di bre are akama kago ni igbù i agbre yi na anga ka Yahudiya ka. ⁶⁶ Nggo anishirr ba wo ure kuma na gru so ta amarr ni itu yi na so bi zhi di, “Uvuvurr wama taka sa angginggi?” Nggo a hi ungo ku Abachi ku u se ku ni itu.

Zakarriya nyarr ku Abachi

⁶⁷ Izhi yi Abachi yi mirri ku Zakarriya aki a Yohana wa, uwa gru so da ure zu di:

⁶⁸ “Di inta nyarr ku Atiko Abachi a ani Israila!

Nggo a nga nye zi anishirr ama ba na ddu ba ttungo.

⁶⁹ Nggo a ni inta uni kpa ttungo unkpi, zhi nu uga ku Doda ugarr ama wa.

⁷⁰ Nâ ta si nggo Abachi à da zu na angu ka abi kpa are ama abi wre ba ngbangbamu.

⁷¹ Na da du uwa taka ni kpa inta ttungo nu ungo ku abi kà inta ba, abangga ba nggo sa abi karr inta.

⁷² Na da zizo du uwa taka kye ábáchí munta ba na ashishi ka itito, na ssu ishi azhi iwre ima yi hi.

⁷³ Ishi azhi yi nggo à da zu ku ábáchí munta wa Ibrayi,

⁷⁴ du uwa taka ni ddu inta ttungo na ango ka abi karr inta ba, di inta ga ma sa ni isisu,

⁷⁵ ni si ni isisurr i iwre ni izirr zizi na age ka Abachi nggo inta ti so ni ingbingbru inggi yi.

⁷⁶ “Uzumu, à ta yo ùwà ki uni kpa are a Abachi Unkpi Kakami wa.

Ûwà yo ta kuchi ku Atiko ku bi na anko wa ssubi ku.

⁷⁷ Ûwà yo ta ku bre ku anishirr da Abachi ta nggurr ila ure imbarr yi zhi, na kpa ba ttungo.

⁷⁸ Itito i Abachi yi si shishemi.

Ima yo du ma ni inta uni kpa ttungo wa, nggo si nâ ta si anza ambre wa nggo la zhi nu unkplassu ji nga ni inta ba.

⁷⁹ Na la ku abi so ni ibwu ba tuku abi so ywhiywhirr ni ittu, na ta tsarr inta anko a isu isisurr.”

⁸⁰ Uvuvurr wa furr ki unkpi, na tsi kyekye ni Izhi i Abachi yi, na gru ku di so na ankpuji, kuma ni ivi yi nggo a nggurr huzzu ku anishirr bu Israila ba.

2

Ingri i Yesu (*Matiyu 1:18-25*)

¹ Ni ivi yi nggo uttu unkpi wa nggo a ri Kayisa Agostu à gri anga ka Roma ka, na da di a bu bre anishirr ba nggo uwa so gri ba nggo namri.

² (Uwama yo si ibre anishirr imeme yi na ase ka nggo Kwirrinu à su ugonu nu Sirriya.) ³ Anishirr ba we à so kuma ni igbu imbarr yi, di bu ku charr asa ambarr wa.

⁴ Isuhu a di so nu Nazareti na anga ka Galili ka, na gru kuma meme na anga ka Yahudiya ni igbu a Doda wa, nggo a yo ma du Betalami, nggo uwa mi su uhanma a uttu Doda. ⁵ Isuhu à gru kuma ni icharr yi nggo na gri Maryamu, uwa wa nggo à go ma ta garr. Uwa à se ni ine i ko ma ku ingri.

⁶ Nggo aba se nabo, ivi ingri yi ma ku. ⁷ Uwa ngri

uvuvurr ama ni imeme wa, unuru, na nyarr ma ttu na angbanja iki na ka ma yo nu ungblo. A si hi uki ni iko ikpa abichirr yo hen.

Abi ho ba tuku abitu ba Abachi ba

⁸ Na anga kama abi ho aminta banu a kurr ywhiywhirr nabo, na so gbye aminta ambarr ba ni ibittu. ⁹ Unitu a Atiko wa à nga na ba. Inkpinkpye tuku ukyekye ku Abachi ku u ji nga na ba, abubo wa la zanzarr kago ba, isisu ki ba. ¹⁰ Unitu wa da ba di, “Imba si kru isisu hen! Ingga gri ki imba Ure ku wre ku, ure ku nggo anishirr we ta me nyarr kakami na ku. ¹¹ Kye! Ari a ngri ki imba Uni kpa ttungo nu Betalami, igbu a uttu Doda wa. Uni kpa ttungo wa yo su Kristi, Atiko wa. ¹² Inkindirr yi nggo ta ku tsarr imba na ku inggi si di, imba ta ku hi ba a nyarr uvuvurr na angbanja iki na ka ma yo nu ungblo.”

¹³ Mre, abitu ba Abachi shishemi nu unkplassu a nggurr huzzu ni nggurr bi nu unitu wa nggo ku, na so ru ku Abachi asarr da di,

¹⁴ “Di inta nyarr ni gbyarr ku Abachi asa, nggo sa ankye nu unkplassu, du anishirr ba ni imimi nggo Abachi kpanye na ba, a bu so ni isu isisurr.”

¹⁵ Nggo abitu ba Abachi ba ka hun kuma nu unkplassu, abi ho aminta ba gru so da ni ikpa di, “Di inta kuma nu Betalami, ku kye inkindirr inggi yi nggo la nabo, nggo Atiko wa da ki inta.”

¹⁶ Na gru korrmu kuma, na ku hi Maryamu tuku Isuhu ndo nu uvuvurr wa, aba ka ma yo nu ungblo. ¹⁷ Nggo a ko ku hi uvuvurr wa, na bre are ka kago nggo unitu wa da ba ni itu ima yi.

¹⁸ Abangga ba nggo wo are ka namri, nggo abi ho aminta ba a da, a ku ayisurr, na aseki ka nggo a da ba. ¹⁹ U Maryamu gri aseki angga ka we ni isisurr ima, na so di ri amarr na atu ambarr wa. ²⁰ Nggo abi ho aminta ba so kakuma, na so di gbyarr ku Abachi asa ga anko ku inkindirr yi nggo aba wo na ku hi, i si meme yo nâ ta si nggo a da ba.

A gri Yesu kuma nu Uki unkpi ku barr Abachi ku

²¹ Na azhibarr a utandarr wa, aba yo ku iji, na du ku isa di, Yesu. Uwa yo si isa yi nggo unitu a Abachi wa da ba, nggo a nise hru ine ima yi.

²² Nggo Maryamu à su ukpa ku ingri ku kre, nâ ta si nggo Are ka Musa a da ba, Isuhu tuku Maryamu a ba uvuvurr wa na kuma nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku nu Urushalima ko ku na ma nu Atiko, ²³ (nâ ta si nggo i kurr ni charr na Are ka Atiko ka di, “Nggo ayamba ti ngri, uvuvurr ni imeme nggo su uvuvurr unuru, aba ta gri ma ku nu Abachi.”) ²⁴ Aba kuma nu Urushalima, na ko ku na uvuvurr wa nu Abachi, na to ku Abachi aseki ka, nâ ta si nggo i kurr ni icharr nu angbamvu ka Are ka Atiko ka. Aseki ka nggo a di to na ka aka ngga su ananddu aha, ka amumarr aminche aha.

²⁵ Ugo numa nu Urushalima nggo a yo ma di Simiyo, a su unushirr uzizi na di kru isisu i Abachi, na su uyirr nu umi ku abi gbye anko a uni kpa Israila ttungo wa. Izhi Iwre i Abachi yi se na ku.

²⁶ Izhi Iwre i Abachi yi a ka tsarr ma da à si ta ttu hen, à taka hi Kristi a Abachi wa ni nga yi bari.

²⁷ Izhi i Abachi yi gri Simiyo rri kuma nu umi ku ure ku Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku. Isuhu tuku Maryamu a gri uvuvurr wa Yesu na rri kuma nu

umi ku ure ku Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku, nâ ta si nggo iba i Are ka Musa ka da. ²⁸ Simiyo kpa uvuvurr wa gri na ango na gbyarr ku Abachi asa da di:

²⁹ “Zizami, Atiko, ùwà na inkindirr yi nggo ùwà da zu.

Meme nggo, ùwà bu du ingga ugarr muwa wa kuma ni isisurr iyirr, nâ ta si nggo ùwà da zu.

³⁰ Ingga hi Uni kpa inta ttungo wa na ashishi mungga aha,

³¹ nggo ùwà na ma ssubi na ashishi ka anishirr we.

³² Uwa yo taka su ku anishirr ba nggo si si anu Yahuda hen uru ku kye anko ku na taka gri inyarr nga ku anishirr ama ba Israila.”

³³ Isuhu tuku Maryamu a vu anke gri ni inkindirr yi nggo a wo ma ni ko da ni itu i uvuvurr yi. ³⁴ Simiyo yo ba angu ka iwre, na da ku Maryamu, ayirr a uvuvurr wa di: “Uwanggo su uvuvurr wanggo Abachi hla nggo. À ta du anishirr banu bu Israila ba kuhre, na ta gî abanu gru kakami. Uwa yo ta si itsarr i Abachi yi nggo anishirr ta re ndanda ni itu ima yi. ³⁵ Uwa yo ta gri amarr ka nggo sharri ni isisurr i anishirr huzzu. Nu ùwà ku, ùwà ta vri isisurr kakami, ivri isisurr muwa yi ta si nâ ta si nggo a nggarr isisurr unushirr na anji.”

³⁶ Ayamba numa nggo su uni kpa are, a yo ma di Ana. A su uva a Fanuwe, na zhi nu uga ku Asherr. A su uchuche ayamba, nggo a so ase tangba yo tuku uruma wa, u unuru wa ttu. ³⁷ Bazhi ni ima mu, uwa di rri so na ako ka, ziza à ki ase iso

tandarr na ane (84), na di kuma nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku ttuttumi na azhi ni ibittu, uwa di barr Abachi ni ivu angu. ³⁸ Na ankpu ayirr ama wa, uwa mi nga na anu Isuhu ba tuku Maryamu, ni nyarr ku Abachi, na da ure ni itu i uvuvurr wa na abangga ba nggo so kye anko wa nggo Abachi taka ni kpa Urushalima ttungo nggo.

A ka ka kuma nu Nazareti

³⁹ Nggo Isuhu tuku Maryamu a ku kre ina inkindirr yi nggo iba i Atiko yi i da ba nggo, na kasarr kakuma ni igbu ambarr wa nu Nazareti na anga ka Galili ka. ⁴⁰ Uvuvurr wa furr nà na ki ukyekye ni ihi i Abachi yi. Abachi kpanye na ku, na yo ku angu ka iwre.

Yesu re na abitsarr ba ba

⁴¹ Na ase na ase akiki bu Yesu ba di kuma nu Urushalima ku di na Iga i Ivu Sarr yi. ⁴² Nggo Yesu si na ase wurr na aha, akiki ma ba gri ma na ko ni iga yi, nà ta si nggo iba yi tsarr ba. ⁴³ Nggo iga yi i kre, anaki ba gru ko kuma ni iko, u uvuvurr wa Yesu ka kukri nu Urushalima. Anaki ba si hi hen. ⁴⁴ A kye da à se nu umi ku anishirr ba nggo so kakuma ni iko. Nggo à zirr ku azhi bari na gru so zha ma nu umi ku amla ma ba na akpikpa ambarr ba. ⁴⁵ Nggo a zha ma chankarr na kakuma nu Urushalima ko i zha ma nabo. ⁴⁶ Nggo a zha ma ki ivi itarr na ko ku hi ma nu ure ku Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku, uwa rri so na abitsarr ba ba, na so shirr ba atu, na so bu zhi ba are. ⁴⁷ Anishirr ba nggo so wo ma, a ku ayisurr ku ihi ima yi, tuku nggo a so sa ba are ka. ⁴⁸ Nggo anaki ba hi ma, na ku ayisurr. Ayirr wa zhi ma di, “Uvuvurr, ùwà na

ki inta uwama sa angginggi? Inta tuku aki muwa ko zha ùwà kakami.”

⁴⁹ Uwa zhi ba di, “Imba di zha ingga na angginggi? Imba si hi i si meme yo ingga bu so ni iko i Aki mungga yi hen?” ⁵⁰ Aba si hi inkindirr yi nggo à so da ba hen.

⁵¹ Yesu gru ga ba kuma nu Nazareti, na di wo ba ure. Ayirr wa so di vu aseki kama zu ni isisurr ima. ⁵² U Yesu furr ni ikye hi, nu ukpa ukyekye. Abachi nyarr ma, a anishirr mi nyarr ma meme.

3

Ure ku wre na angu ka Yohana uni zzu na amasirr wa

(Matiyu 3:1-12; Marrku 1:1-8; Yohana 1:19-28)

¹ A si ni ise iwurr ni kywi (15) i ittu i Uttu unkpi wa nggo a yo ma du Tiberriyosi Siza, ni ivi ima yi u Pontu Bilatu nggo a su ugonu nu Yahudiya. U Hirridu nggo so gri anga ka Galili ka, uzayirr wa Filibu nggo so gri anga ka Ituriya ka tuku anga a Trakoniti. Lisaniya nggo à so gri Abilene. ² Ni ivi ima yo, anu Anasi ngga tuku Kayafa a si abikye ankpinkpi ba. Ni ivi ima yo zizo, Abachi re nu Yohana uvuvurr a Zakarriya wa, nu ankpuiji wa. ³ Yohana gru di zirr kago anga ka inyi nu Joda wa, na di da ku anishirr ba ure ku Abachi di, “Imba bu kasarr ni ila ure imba yi ni di ingga zzu imba na amasirr, da wre ku Abachi bu nggurr ila ure imba yi zhi.” ⁴ Nâ ta si nggo a charr nu ungbamvu ku uni kpa are wa Ishaya da di:

“Undurr so hantu na ankpuiji wa,

‘Ssu anko wa bi ku Atiko wa.

Na wa ki ntto nggo a taka ni wre ku uzirr.

⁵ A ta turr imimi surr ttu adduddu,
 na ta korr iga inki na agbre ki nggi.
 Na ta na anko ka nggo a kachi ki ntto,
 na ta na anko ki klon.

⁶ Anishirr namri ta hi ukyekye ku ikpa anishirr
 ttungo i Abachi yi! ”*

⁷ Akpa anishirr gru nga ni Yohana ku, di a bu
 zzu ba na amasirr, uwa ddu ba di, “Imba inkirr
 i andanda ànìwǎ! Unggonggo da ki imba di imba
 bu kru huzzu nu uje ku nggo Abachi ta turr nga
 ki imba? ⁸ Ziza, imba bu na iki yi nggo i ta tsarr
 di imba kasarr ni ila ure imba yi. Ni si gru so
 da na akpambirr di, ‘Ibrayi nggo sa Aki munta’
 hen. Ingga da ki imba, Abachi se nu ukyekye ku
 nggo ka ka angbinta angga ka kasarr kì ku Ibrayi
 ahinhan ma! ⁹ Ibre amu i Abachi yi ku abi la ure
 ba i ta si nâ ta si nggo a ka iwra nggi nu uzhezhi ku
 unkunkurr ba. Meme nggo, unkunkurr ku nggo u
 si klo inkpinkpo iwre hen, aba a ta tse ku ta yo, na
 ta sarr ku tu nu uru.”

¹⁰ Anishirr ba zhi ma di, “Meme nggo, inta bu na
 sa angginggi?”

¹¹ Uwa ddu ba di, “Uwanggo nggo ti se ni
 inkinkru iha, uwa bu ba ayirr ka nu undurr wa
 nggo sa na ka. Uwanggo nggo ti se ni ila, uwa bu
 sha nu undurr wa nggo sa na yi.”

¹² Abi kpa inklo imimi banu nga di a bu ni zzu
 ba na amasirr, na ni zhi ma da di, “Unitsarr, inta ta
 na sa angginggi?”

¹³ Uwa ddu ba di, “Imba bu si kpa mri inkindirr
 yi nggo a di imba bu ku kpa hen.”

* **3:6** Kye zizo Ishaya 40:3-5.

¹⁴ Abi ta iku banu gru nga na ku meme ni zhi ma di, “Inta mi na? Inta bu na ki ngginggi?”

Uwa ddu ba di, “Si kpa inklo nu undurr ku nu ungbrengbre hen, ka vu undurr ni imu mi hen. Meme imba bu korr angba ni inkindirr yi nggo a di han imba.”

¹⁵ Anishirr a so di kye anko a uni kpa ba ttungo wa, abanu gru so ta amarr di mi Yohana yo su Kristi wa. ¹⁶ Yohana ddu ba wemi di, “Ingga zzu imba na amasirr. Undurr numa so nga nggo a mri ingga. Ingga si ma ni kuklo ni ddu ku anggakpaza ama ka hen. A ta ni zzu imba ni Izhi Iwre yi tuku uru. ¹⁷ A gri umumu ku ze ikiri umaku, nggo ta ni hwa ikiri yi, na ta vu izizi yi ku surr ni iwurr, na ta vu intinturr yi surr nu uru ku nggo u si di ka zhi hen.” ¹⁸ Yohana se na anko shishemi nggo à di bre ba Ure ku wre ku da anishirr ba bu kpa ku.

¹⁹ Yohana à glo uttu Hirridu, nggo à garr Hirridiya, ayamba a uzayirr wa, nà na aseki numa ndanda shishemi. ²⁰ Uttu Hirridu wa a na inkindirr numa ndanda zizo, nggo a yo Yohana nu uki ku harr.

Izzu na amasirr i Yesu yi

(Matiyu 3:13-17; Marrku 1:9-11)

²¹ Nggo à so zzu anishirr ba na amasirr, na zzu Yesu meme. Nggo Yesu à so barr, unkplassu ku bwu, ²² Izhi Iwre yi, zzu nâ ta si anddu, i ji ni kuso ku. Aba wo ukorr zhi nu unkplassu da di, “Ùwà yo su Uzumu wa, nggo ingga korr angba nu ùwà ku kakami.”

Ábáchí ma bi Yesu ba

(Matiyu 1:1-17)

23 Yesu à vu undu umaku nggo, na se na ase iso itarr. Anishirr ba yo ma du uvuvurr a Isuhu, nggo su uvuvurr† a Heli. 24 Heli su uvuvurr a Matati.
 Matati su uvuvurr a Levi. U Levi su uvuvurr a Meliki.
 U Meliki su uvuvurr a Janayi. U Janayi su uvuvurr a Isuhu.
 25 Isuhu su uvuvurr a Matataya. U Matataya su uvuvurr a Emo.
 Emo su uvuvurr a Nahumu. U Nahumu su uvuvurr a Esili.
 Esili su uvuvurr a Nagayi. 26 U Nagayi su uvuvurr a Mati.
 Mati su uvuvurr a Matataya. U Matataya su uvuvurr a Seme.
 Seme su uvuvurr a Jose. U Jose su uvuvurr a Joda.
 27 U Joda su uvuvurr a Jowana. U Jowana su uvuvurr a Resa.
 U Resa su uvuvurr a Zerrubabe. U Zerrubabe su uvuvurr a Sheyalitiye.
 U Sheyalitiye su uvuvurr a Nerri.
 28 U Nerri su uvuvurr a Meliki.
 U Meliki su uvuvurr a Adi. Adi su uvuvurr a Kosamu.
 Kosamu su uvuvurr a Elimada. U Elimada su uvuvurr a Err.
 29 Err su uvuvurr a Joshuwa. U Joshuwa su uvuvurr a Eliyeza.
 Eliyeza su uvuvurr a Jorrimu. U Jorrimu su uvuvurr a Matati.

† 3:23 Uvuvurr: Ni ibre amla ba nggo a ka ki ba, ani Yahuda a ti da di uvuvurr unuru nggo uwa si uhunhan ka imla i tanko mu.

U Matati su uvuvurr a Levi. ³⁰ U Levi su uvuvurr a Simiyo.
U Simiyo su uvuvurr a Yahuda. U Yahuda su uvuvurr a Isuhu.
Isuhu su uvuvurr a Jonamu. U Jonamu su uvuvurr a Eliyaki.
³¹ Eliyaki su uvuvurr a Meleya. U Meleya su uvuvurr a Mena.
U Mena su uvuvurr a Matata. U Matata su uvuvurr a Nata.
U Nata su uvuvurr a Doda. ³² U Doda su uvuvurr a Jesi.
U Jesi su uvuvurr a Obedi. Obedi su uvuvurr a Bowazi.
U Bowazi su uvuvurr a Salimo. U Salimo su uvuvurr a Nashoni.
³³ U Nashoni su uvuvurr a Aminada. Aminada su uvuvurr a Adimini. Adimini su uvuvurr a Ani.
Ani su uvuvurr a Hezroni. Hezroni su uvuvurr a Perrezi.
U Perrezi su uvuvurr a Yahuda. ³⁴ U Yahuda su uvuvurr a Yakubu.
U Yakubu su uvuvurr a Ishaku.
Ishaku su uvuvurr a Ibrayi.
Ibrayi su uvuvurr a Terra. U Terra su uvuvurr a Naho.
³⁵ U Naho su uvuvurr a Serrugu. U Serrugu su uvuvurr a Rewu.
U Rewu su uvuvurr a Pelegi. U Pelegi su uvuvurr a Eber.
Eber su uvuvurr a Shela. ³⁶ U Shela su uvuvurr a Keyina.
U Keyina su uvuvurr a Afakadi. Afakadi su uvuvurr a Shemu.
U Shemu su uvuvurr a Nuhu. U Nuhu su uvuvurr a Lameki.

³⁷ U Lameki su uvuvurr a Metusela. U Metusela su uvuvurr a Inoki. Inoki su uvuvurr a Jarredi. U Jarredi su uvuvurr a Mahalale. U Mahalale su uvuvurr a Kenani. ³⁸ U Kenani su uvuvurr a Enoshi. Enoshi su uvuvurr a Seti. U Seti su uvuvurr a Adamu. Adamu su uvuvurr a Abachi.

4

Itsarr Yesu kye

(Matiyu 4:1-11; Marrku 1:12-13)

¹ Nggo Yesu kazhi ni inyi nu Joda wa, Izhi Iwre i Abachi yi i ssu ku nu ukpa. Izhi yi gri ma ni rri kuma na ankpui. ² Nggo Umimi wa ku tsarr ma kye ki ivi iso ine (40). Ni ivi ima, uwa si di ri inkindirr hen, iyo ki ma kakami.

³ Umimi wa da ku di, “Ùwà ti du ùwà su Uvuvurr a Abachi, ùwà ka ingbinta inggi yi kaki unfonfo.”

⁴ Yesu à ddu ma di, “Ungbamvu ku Abachi ku da di, ‘À si si ila inggi na nkpama unushirr ta ri na so tsitsirr hen.’* ”

⁵ Umimi wa ba Yesu gri kuma ni itu i igbre numa na tsarr ma ittu ingbingbru yi we. ⁶ Na ddu ma di, “Ingga ta nu ùwà ittu, nu ukyekye tuku iwre imbarr yi namri. A ka ni ingga aseki akama namri ba. Undurr wa nggo isisurr mungga ti kpanye na ku, ingga ta nu ma na ka. ⁷ Iki inggi yi ta si imuwa namri, nu nggo ùwà ti kuttu ni ni ingga inkpinkpye.”

* **4:4** Kye zizo Are Ka Zizo 8:3.

⁸ Yesu à ddu ma di, “Ungbamvu ku Abachi ku da di, ‘Ùwà bu kuttu ku Atiko nggo sa Abachi muwa ni ga uwa yo na nkpama!’ ”

⁹ Umimi wa ba ma na kuma nu Urushalima, na gri ma ku sa ni ituki Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku, na ddu ma di, “Ùwà ti du ùwà su Uvuvurr a Abachi ùwà tu ji zhi ni inggya di ingga kye. ¹⁰ Ungbamvu ku Abachi ku mi da di:

“ ‘Abachi ta tu abitu ama ba du ba ni ko ùwà kpa.†

¹¹ Abitu ba ta gi ùwà na ango ambarr ka, na si ta du ùwà ngri uza ni angbinta hen.’ ”‡

¹² Yesu à ka sa ku di, “Ungbamvu ku Abachi ku u da di, ‘Si tsarr Atiko wa nggo si Abachi muwa kye hen.’§ ”

¹³ Nggo Umimi wa tsarr Yesu kye na anko ka ngga ka wemi, na ka ma bi azhibarr numa nggo uwa ti ka hi anko.

*Yesu vu undu umaku nu Galili
(Matiyu 4:12-17; Marrku 1:14-15)*

¹⁴ Mre Yesu kanga nu Galili, ukyekye ku Izhi yi Iwre ku u se na ku. Anishirr ba wo ure ni itu ima yi kago na anga ama wa. ¹⁵ Yesu tsarr ba na Aki ka Issubi ka, anishirr ba wemi gbyarr ku asa.

*A kà Yesu anu Nazareti
(Matiyu 13:53-58; Marrku 6:1-6)*

¹⁶ Yesu kuma nu Nazareti nggo à furr. Na Azhibarr a Isu wa, Yesu kuma nu Uki ki Issubi ku, nggo a di na meme zhe mu. Na ku gru kri na ta bre nu Ungbamvu ku Abachi ku. ¹⁷ Aba ba ungbamvu

† **4:10** Kye zizo Asarr 91:11. ‡ **4:11** Kye zizo Asarr 91:12.

§ **4:12** Kye zizo Are Ka Zizo 6:16.

ku Ishaya, uni kpa are wa, nu ma. Uwa bwu ku na hi unto ku nggo a charr di:

18 “Izhi Iwre i Abachi yi i se ni ingga ku, ima yo du Abachi hla ingga di ingga bu ku da ku anishirr bi iha ba Ure ku wre ku.

Abachi tu ingga di ingga bu ku ddu abi kri ni iharr ttungo,

ni du aba akreshishi ba a hi abubo,* ni ku ddu abangga ba nggo a so ni itsutsarr ttungo,†

19 ni da ba di ivi iyo i nga ba, nggo Atiko ta ni ddu anishirr ama ba ttungo.”‡

20 Yesu chi ungbamvu ku, na ka ku nu unu undu wa nu uki ki issubi ku, na ji so. Anishirr ba tsatsarr nu umi ku uki ki issubi ku so surr ku ashishi,

21 uwa à da ba di, “Ari yo, ankpi are angga ka nggo imba i wo nggo ingga bre, a si are jiji.”

22 Aba wemi nggo a wo ma a bre are zizi ni itu ima yi, na so ku ayisurr na ankpi are ka nggo a bre ka, na da di, “Uwanggo si su uvuvurr a Isuhu hen?”

23 Yesu ddu ba di, “Ingga hi di imba ta da ki ingga assurre nggo wa di, ‘Unifu, fu itu muwa.’ Imba ta da ki ingga di aseki ka nggo ingga i na ka nu Kapanahu ingga bu na ka ni inggya ni igbu mungga wa meme.”

24 Yesu da ba zizo di, “Ingga so da ki imba di, ‘A si di kye uni kpa are ssu nu ungo ni igbu ama hen.’” 25 Imba wo ingga yi, amba ba ako a garrza ni Israila na ase ka Iliya, uni kpa are wa, nggo a so sama na ahru ki ase tarr ni ihwa itani. Iyo i ki

* 4:18 Kye zizo Ishaya 61:1. † 4:18 Kye zizo Ishaya 58:6. ‡ 4:19 Kye zizo Ishaya 61:2.

kakami kago na anga ka ma. ²⁶ Abachi si turr Iliya ko nu unuma nu umi ku amba ba ako ba ni Israila hen, na turr ma ko na ayamba na ako numa ku nu Zarrefa na anga ka Sido. ²⁷ Anishirr shishemi ni Israila so ki iha ni ishi ni ivi i Ilisha uni kpa are wa, uyirr mi nu umi umbarr ku si wre hen, uwa su Nama anu Sirriya, nggo Abachi du ma wre.”

²⁸ Akpa anishirr wa nggo a rri so nu uki ki issubi ku anu Yahuda ku a wo ure ku Yesu ukuma na ki unfu kakami na ku. ²⁹ Na turr gru gba Yesu huzzu ni igbu wa. Na gri ma hun ko na anga yirr a igbre nu Nazareti wa, da aba ta ku turr ma ji ni itu igbre yi wre ku a bu ji ku ttu. ³⁰ Uwa ku gbuddu na angu ambarr ka na rri ba nu umi umbarr ku na kuma na ka ba du nabo.

*Ugo ni izhi ndanda wa wre
(Marrku 1:21-28)*

³¹ Nabo, Yesu kakuma nu Kapanahu, igbu numa na anga ka Galili, na ku di tsarr anishirr ba na Azhibarr a Isu anu Yahuda wa. ³² Aba ku ayisurr ni itsarr ima yi, nggo à re kyekye mi zzu nâ ta si uwa nggo sa akikye nu ure wa.

³³ Ugo numa nggo a se ni izhi ndanda, na rri so na ba nu uki ki issubi ku, na gru re hantu di, ³⁴ “E-e! Yesu anu Nazareti, ùwà zha sa angginggi ni inta ba? Ùwà nga i ngi inta mu ki? Ingga hi ùwà! Ùwà yo su Unushirr uni Iwre a Abachi wa!”

³⁵ Yesu nggarr ito ni izhi yi ku di, “Ba ttungo, ni huzzu ku ugo wa!” Izhi ndanda yi ba ugo wa gri ni nggurr, ni huzzu kuma, uwa si ngri ukpa hen.

³⁶ Anishirr ba vu angu gri na so ddu ikpa di, “Uwanggo sa angginggi? Ugo nggo wa re kyekye

mi na anazhi ndanda ba ba, aba huzzu!” ³⁷ Ure ki Yesu ku u bwa kago na anga ama wa.

*Yesu du anishirr shishemi a wre
(Matiyu 8:14-17; Marrku 1:29-34)*

³⁸ Yesu huzzu nu uki ki issubi ku na kuma ni iko yi Sima. Ayimbarr a Sima wa à vri kakami na rri kurr nu uki, aba da ku Yesu. ³⁹ I Yesu rri ku kukri nu unddu ku abubo a kurr wa, na ddu ivri yi di i bu huzzu ku. Ivri yi huzzu ku jiji. Uwa gru na zzu ba ila.

⁴⁰ Ni ingbahru, abangga ba nggo se na abi vri na nkanka a gri ba nga na age ka Yesu, uwa ni sa ungo na ba, aba wre namri. ⁴¹ Izhi ndanda yi huzzu ku anishirr shishemi meme ni da di, “Ùwà yo su Uvuvurr a Abachi wa!” Yesu nggarr ito na ba, na han ba ni re yi, nu nggo aba mi hi du uwa yo su Kristi wa.

*Yesu da ure ku Abachi ku na aki ka issubi ka
(Marrku 1:35-39)*

⁴² Na ambre bwu, i Yesu à huzzu nu umi igbu ku, na kuma nu unto ku nggo kurr ywiywimi. Anishirr ba gru di zha ma, na ku hi ma, na da aba ta han ma ni kuma yi. ⁴³ Uwa ddu ba di, “Ingga ta ku da Ure ku Abachi ku ni igbu numa yi meme, ima yo gri ingga nga.” ⁴⁴ Na gru kuma di bre ba ure ku Abachi ku kago na aki ka issubi ka, na anga ka Yahudiya ka.

5

*Yesu yo abiga bi meme ba
(Matiyu 4:18-22; Marrku 1:16-20)*

¹ Azhibarr numa nggo Yesu kri nu unddu ku inyi nu Genesareti wa, anishirr shishemi a bi na ku, di aba ta wo ure ku Abachi ku. ² Uwa à hi iddu iha kri nu unddu amasirr ku, nggo abi vi ikikla ba a ka yi zu na ko nglà azhizhi ambarr ka. ³ Yesu mirri nu uddu uyirr ku nggo su ku Sima,* na da ku Sima di a bu gburr rri ni inyi wa ntsi, Yesu rri so nu uddu ku na so tsarr anishirr ba ure ku Abachi ku.

⁴ Nggo a re kre ba, na ddu Sima di, “Turr uddu ku chi rri ko na amasirr a ita wa, ùwà nu ukpami wa imba surr azhizhi ka ni vi yi.”

⁵ Sima da di, “Ankpye, inta gri undu zhi ni ibittu mu, ni si vu inkindirr hen. Ingga ta yo, nggo ùwà da.”

⁶ Aba surr azhizhi ka, na vu ikikla shishemi, nggo azhizhi ka ki ywhiywhirr tsi hre. ⁷ Nggo aba yo abi girr ambarr ba nu uddu numa di a bu ni zi aba. Aba ni vi ssu ni iddu yi ha mi, nggo iddu yi ta ko ji zhi na amasirr wa.

⁸ Sima Biturr hi inkindirr ima yi na, ji kuttu na agbuzzu ka Yesu, na di, “Chi share ni ingga ku, Atiko! Ingga si ni ila ure mu!” ⁹ A da meme nggo, aba wemi ku ayisurr na akpa ikikla wa nggo a vi. ¹⁰ Akpukpa ma bu Sima ba, ani Yakubu tuku Yohana, anumarr bu Zabadi ba, aba mi a ku ayisurr meme.

Yesu ddu Sima di, “Si di isisu ki ùwà hen. Bazhi ziza nggo, ùwà taka di vi anishirr.” ¹¹ A turr iddu yi ku zu nu unddu inyi ku, na ka aseki imbarr ka du namri, na ga Yesu.

* **5:3** Sima: Isa unuma i Sima yi i ri Biturr.

*Yesu du ugo ni ishi numa a wre
(Matiyu 8:1-4; Marrku 1:40-45)*

¹² Nggo Yesu ni se ni igbu numa wa, ugo numa se nabo nggo si uni lo ishi. Nggo à hi Yesu, na ji kuttu ni imimi na barr Yesu di, “Atiko, ùwà ta kpanye ùwà di ingga wre!”

¹³ Yesu sa ungo na ku na da di, “Ingga kpanye! Ziza ùwà wre ba!” Ankpu ayirr, ishi yi huzzu ku ugo wa.

¹⁴ Yesu gba ku utu di, “Si da ku undurr hen. Gri itu muwa ku tsarr unikye† wa, ni to ito yi nggo Musa à da, wre ku anishirr bi hi du ùwà wre ba.”

¹⁵ Nu nggo Yesu gba ku ugo wa utu mi, ure kuma ka ni bwa kago na anga ma wa mri ngbangba yi. Anishirr shishemi a nga ni wo ma, na ka bu wre ni ivri imbarr yi. ¹⁶ Yesu à di gru kuma ku barr na ankpa ma nu unto ku nggo su ywi.

*Yesu du ugo wa nggo ukpa ku ttu ywi a wre
(Matiyu 9:1-8; Marrku 2:1-12)*

¹⁷ A si na azhibarr numa nggo Yesu so tsarr anishirr ba, anu Farrisi ba na abitsarr Are banu a so nabo. A zhi ni igbu yi kago nu Galili tuku Yahudiya, abanu ba a zhi nu Urushalima. Ukyekye ku Abachi ku rri ku Yesu nu ukpa, nggo ta du abi lo ba wre. ¹⁸ Anishirr banu a ba ugo numa nu utakpa na nga. Ugo wa nggo a ttu ga anga yirr. Aba nurr da aba ta gri ma na rri ko ni Yesu ku. ¹⁹ Anishirr ba kri harr anko wa. Aba si hi anko wa nggo aba ta ba ma na rri kuma ni iko yi hen. Na kye, na ba ma na hun ni ituki yi, na ko ku ngri

† **5:14** Unikye: Na Are ka Musa ka, a da di unikye nggo à ta da di uni lo ulolo nu unggakpa ku ukpa à wre ba. Bre kye nu ungbamvu ku Levitiku 14:1-32.

anchirr ka narnarr nu unto ku nggo Yesu à so, na to ma ji nu utakpa ku, ni zu na atsutsu ka anishirr ba, na age ka Yesu.

²⁰ Nggo Yesu kye iyo isisurr imbarr yi, na ddu ugo wa di, “Ukpamu, ingga nggurr ila ure muwa yi zhi ku ùwà.”

²¹ Abitsarr Are ba na anu Farrisi ba gru so ri amarr di, “Ugo nggo su unggonggo, nggo so tsarr itu ima yi kye na Abachi ku? Abachi yo na ankpa ma à se nu ukyekye ki nggurr ila ure zhi!”

²² Yesu hi isisurr imbarr yi, na ddu ba di, “Angginggi di imba ri amarr angga ka meme? ²³ Uwatanggo tsi ki imba kakami, ingga bu da di, ‘A nggurr ila ure muwa yi zhi,’ ka ingga bu da ku di, ‘Gru zirr’? ²⁴ Ingga ta tsarr imba ari di ingga Uvuvurr a Unushirr se nu ukyekye ku nggurr ila ure zhi ku anishirr, ni ingbingbru inggi yi.” Na da ku uni lo wa di, “Ingga du ùwà bu gru ba abubo a ikurr a muwa ni kuma ni iko!” ²⁵ Ugo wa turr do gru, ba utakpa nggo à di kurr na ashishi ambarr ka, na kuma ni iko, na so nyarr ku Abachi. ²⁶ Aba wemi ku kri vu angu. Isisu ki ba. Aba gru so nyarr ku Abachi da di, “Inta hi aseki ankpinkpi na ashishi munta ari!”

Yesu yo Levi

(Matiyu 9:9-13; Marrku 2:13-17)

²⁷ Nu ugo kuma, Yesu gru huzzu kuma na ábì na ku hi uni kpa inklo imimi numa nggo a yo ma du Levi. Uwa rri so na abubo a undu ama wa. Yesu ddu ma di, “Ga mi.” ²⁸ Levi turr gru na kà aseki ka nggo a kurr nu uki du, na ga ma kuma.

²⁹ Levi à na ku Yesu iga inkpi ni iko ima. Anishirr abi kpa inklo imimi ba shishemi na anishirr banu a se nabo. ³⁰ Anu Farrisi na abitsarr ambarr ba a gru so zhi abiga i Yesu ba di, “Angginggi di imba di ri ni so na abi kpa inklo i imimi ba na abi la ure ba?”

³¹ Yesu ddu ba di, “Anishirr ba nggo sa akyekye si di zha uni ni ahun hen, abi vri ngga di zha ma. ³² Ingga si nye yo abi sa ni ila ure mu hen, ingga nga i yo abi la ure ba yo du ba kasarr ni ila ure imbarr yi.”

Izhi ni itu i ivu angu

(Matiyu 9:14-17; Marrku 2:18-22)

³³ Anishirr banu nga ni da ku Yesu di, “Abiga bu Yohana ba di vu angu gri ttuttumi na so di barr riri mu, abiga ba anu Farrisi ba mi di na meme yo, amuwa ba so di ri na so mre.”

³⁴ Yesu zhi ba di, “Imba kye ka wre ikpikpa i unuru ayamba hehe yi bu so ni iyo nggo wa unuru a ayamba wa ni so na ba? ³⁵ Azhibarr wa so nga nggo a taka ba unuru wa glo na ba bari, aba taka vu angu.”

³⁶ Yesu da ba assurre anggo wa di, “Anishirr si di tsu upri inkru uhehe ni warr sa ku ankru akuku hen. A ta nga ankru ahehe ka hre, upri ankru uhehe ku si ta kpa wre ku ukuku ku hen.

³⁷ Na anko ayirr ama yo, anishirr si di ba ahi ahehe kasurr nu unggakpa ku zu ahi ukuku hen. Uwango nggo a ti na meme, ahi ahehe wa ta tsi unggakpa ukuku ku nggarr na kuhre, unggakpa ku u ta sama nu undu. ³⁸ Meme nggo, anishirr bu surr ahi ahehe nu unggakpa ku zu ahi uhehe!

³⁹ Undurr wa nggo ta so ahi akuku wa, uwa si ta

kpanye na ahehe wa zizo hen. A ta da di, ‘Ahi akuku wa a marr sha.’ ”

6

*Izhi ni itu i Azhibarr a Isu wa
(Matiyu 12:1-8; Marrku 2:23-28)*

¹ Yesu na abiga ma ba a so zirr ba ni izzuzzu i ikiri na Azhibarr a Isu wa, abiga ama ba gru so mi ato a alikama wa so ngu ta. ² Anu Farrisi banu a zhi ba di, “Angginggi du imba so na inkindirr yi nggo Iba munta yi kisa di a bu si na yi na Azhibarr a Isu wa hen?”

³ Yesu zhi ba di, “Imba nise bre inkindirr yi nggo uttu Doda à na nggo iyo i ki ma na anishirr ba nggo so zirr na ku? ⁴ Doda à rri ko nu uki ku Abachi ku na ku ba unfonfo wa nggo a gri ga ku Abachi à ta na tsu ga ku anishirr ama ba. Ni iba munta yi, a si abikye ngga a di ta uwama na nkpambarr.” ⁵ Ni ikikre yi, Yesu da ba di, “Ingga Uvuvurr a Unushirr nggo si Atiko a Azhibarr a Isu wa.”

*Yesu à du ugo numa nggo ungo umaku u sharr
kre a wre
(Matiyu 12:9-14; Marrku 3:1-6)*

⁶ Uwa a si na Azhibarr a Isu numa nggo Yesu gru ku so tsarr anishirr ba nu uki ku issubi ku. Ugo numa nggo ungo ri umaku u sharr kre ku a rri so nabo. ⁷ Abitsarr na Are ba na anu Farrisi ba a rri kri nu umi uki ku, na so zha anko wa nggo aba ta vu Yesu ni ilà. Na so kye ma girr mi, di à ta gru du ungo ku u wre ku ugo wa na Azhibarr a Isu wa. ⁸ Yesu hi amarr ambarr ka na ddu ugo wa di, “Gru nga ni ichi.” Ugo wa gru ku kri ni ichi yi.

⁹ Yesu ddu ba di, “Di ingga zhi imba: Iba munta yi i da di inta bu na anggingi na Azhibarr a Isu wa? Di inta bu na uzizi, ka inta bu na umimi? Di inta bu du unushirr so tsitsirr, ka inta bu du ba ki?”

¹⁰ Na kye ba kago, na ddu ugo wa di, “Na ungo muwa ku.” Uwa na ku. Ungo ku u wre ku.

¹¹ Aba vri isisurr na ku kakami na gru so zhi ikpa inkindirr yi nggo aba ta na ku Yesu.

*Yesu hla abi ko na angu awurr na aha
(Matiyu 10:1-4; Marrku 3:13-19)*

¹² Azhibarr numa nggo Yesu hun ku so barr Abachi ni igbre wa, na ku so barr nggarr ambre.

¹³ Nggo ambre ka nggarr, uwa yo abiga ama ba nggurr bi na hla anishirr awurr na aha ba na yo ba ki abi ko na angu. ¹⁴ Sima nggo a yo ma di Biturr, nu uzayirr wa Andoro, i Yakubu tuku Yohana, i Filibu tuku Batolomi, ¹⁵ U Matiyo tuku Toma, i Yakubu uvuvurr a Alifiyo, i Sima nggo a yo di ugo nggo à se na amarr ka ako ambarr ka, ¹⁶ Judasi uvuvurr a Yakubu, u Judasi Iskariyoti nggo na anko du ba vu Yesu.

*Yesu tsarr na du anishirr a wre
(Matiyu 4:23-25)*

¹⁷ Yesu na abi ko na angu ba a kaji zhi ni igbre wa ni kukri na abubo badada wa. Akpa anishirr nga ni hi abiga ama ba kri bi ma nabo. A zhi na anga ka Yahudiya, ni igbu i Urushalima, nu unddu inyi ku Taya nu Sido. ¹⁸ A nga da aba a nye wo ure ku Yesu ku na ku bu kpa iwre ni ivri imbarr yi. Abanu nggo a se na anazhi a nga na ni wre. ¹⁹ Anishirr so ta kpukpa da aba ta ku sa ungo na ku, nggo a so

hi ukyekye ku ni huzzu ku nu ukpa, na du ba wre wemi.

Inyarr ni ivri isisurr
(*Matiyu 5:1-12*)

- 20 Yesu kakye abiga ma ba na da di,
“Abachi à yo ki imba angu ka iwre, imba abi iha zizami;
Ittu i Abachi yi si imba.
- 21 Abachi à yo ki imba angu ka iwre, imba bi ki iyo zizami;
imba taka shi!
Abachi à yo ki imba angu ka iwre, imba abi yi zizami;
imba taka me!
- 22 Abachi à yo ki imba angu ka iwre, nggo anishirr kà imba,
na han imba, na marr imba,
na bre are andanda na atu amba, ni itu mungga Uvuvurr a Unushirr!
- 23 “Nggo a ti na ki imba meme, imba bu nyarr, ni me nyarr. Kye, azadi amba ka kri kakami, nggo a zu ki imba nu unkplassu. Kye, ábáchí ambarr ba a na ku abi kpa are mungga ba meme yo.
- 24 “A ti si imba nggo se ni iki ingbingbru yi zizami,
uje umba ku taka si kakami,
nggo imba ka kpa azadi amba ka ba!
- 25 Uje umba, imba nggo so shi zizami.
Imba taka so ni ingaza!
Uje umba, nggo so me nyarr ziza nggo;
imba taka ni yi wuwu!
- 26 Uje umba, nggo anishirr so gbyarr ki imba asa;
ábáchí ambarr ba mi a na meme yo ni itu i abi kpa are bi imu ba.

*Imba kpanye na abi karr imba ba ba
(Matiyu 5:38-48; 7:12a)*

²⁷ “Ingga so da ki imba, imba nggo so wo ingga: Imba bu kpanye na abi karr imba ba ba. Imba bu na wre ku abi karr imba ba. ²⁸ Abangga ba nggo a marr imba, imba bu yo ba angu azizi, ni barr Abachi ku abangga ba nggo a na ki imba undanda. ²⁹ Undurr ti nggurr ùwà nu unga uyirr, ùwà ka numa ku sarr ku. Undurr ti vu ùwà kpa ankru ankpi, ùwà ba avutsa ka unuma kye. ³⁰ Nu abangga ba nggo barr imba inkindirr. Undurr ti ba inkindirr imba, imba bu si ga ma ku kpa yi hen. ³¹ Na ku abanu inkindirr yi nggo imba zha di a bu na ki imba.

³² “Imba ti kpanye na abangga ba nggo kpanye ni imba ba, imba ta kpa angginggi iwre? Abi la ure ba mi di na wre ku abangga ba nggo kpanye na ba! ³³ Imba ti na wre ku abangga ba nggo di na wre ki imba yo mre, imba ta kpa angginggi zizi nu umi? Abi la ure ba mi di na meme yo! ³⁴ Imba ti ni uhla ku abangga ba nggo imba hi da taka han imba, imba ta kpa angginggi zizi? Abi la ure ba mi a di nu abi la ure uhla, nu nggo a hi di a taka ni han ba! ³⁵ Iya! Imba bu kpanye na abi kà imba ba ba, ni na wre ba. Ni uhla, ni si kye anko nggo a ta ni han imba bari hen. Imba ti na meme, azadi imba ka taka kri kaba. Imba taka si amumarr ba Abachi Unkpi Kakami wa, nggo uwa yo di na wre ku abi kà inyarr na agbugbu anishirr. ³⁶ Imba bu si abi itito nâ ta si Aki amba wa, nggo di se ni itito.

*Ibre are
(Matiyu 7:1-5)*

³⁷ “Imba bu si bre ku abanu ila ure imbarr yi hen. Abachi mi si ta bre ila ure imba yi hen. Imba si vi abanu ni ila hen. Abachi mi si ta vi imba ni ila ure hen. Imba nggurr zhi ku abanu, Abachi mi ta nggurr zhi ki imba meme. ³⁸ Imba ti tsu ni abanu, Abachi ta ni imba meme. Imba ta kpa ssu pwi, i ta kuhre awuwa. Aba ta ni imba ssu na ango na kpa kpikpa, na ba vaviva ki awuwa na age amba. Na agbugba wanggo nggo imba di tsarr ku abanu, Abachi ta tsarr ki imba na ama yo.”

³⁹ Yesu da assurre ango zizo di, “unakreshishi ka si gbu unakreshishi hen. Unuma ti na meme, aba aha mi ta kuhre nu udduddu. ⁴⁰ Uvuvurr uni bre si di mri unitsarr ama wa hen. Nggo uvuvurr ni bre wa a ti kre ibre yi nggo, uwa ta si nâ ta si unitsarr ama wa.

⁴¹ “Angginggi du ùwà so kye uvu unkunka ku ni ishishi i uzumbirr yi, ni si kakye unkunkurr ku nggo u harr ni muwa yi hen? ⁴² Ùwà ta na ki ngginggi ni da ku uzumbirr wa di, ‘Di ingga ttu ku ùwà unkunka ku ni ishishi’, ni si hi unkunkurr ku nggo kurr ni ishishi imuwa yi hen? Ùwà ni na aseki wre ku anishirr a bu hi. Ttu unkunkurr ku ni ishishi muwa yi bari, ùwà ta kye hi zizi ni ttu ku uzumbirr wa unkunka ku ni ishishi ima yi.

Unkunkurr ni inkpinkpo ima yi
(*Matiyu 7:16-20; 12:33-35*)

⁴³ “Unkunkurr ki iwre si di klo inkpinkpo indanda hen. Unkunkurr undanda si di klo inkpinkpo iwre hen. ⁴⁴ A di hi unkunkurr ku inkpinkpo yi, nggo u klo nggo. A si di ywhe ibwa ka ingo nu unkunkurr ki intto hen. ⁴⁵ Meme yo, unushirr uzizi à di gri inkindirr zizi zhi ni

isisurr ima izizi yi. Ugbugbu unushirr di gri amarr ndanda zhi ni ndanda isisurr ima yi. Angu di da inkindirr yi nggo i zhi ni isisurr.

*Abi me ako aha ba
(Matiyu 7:24-27)*

⁴⁶ “Angginggi di imba so di yo ingga da ‘Atiko, Atiko’, ni si na inkindirr yi nggo ingga da ki imba hen? ⁴⁷ Di ingga ta tsarr imba di, uwanggo nggo ti nga ni ingga ku, na ni shirr atu nu ure mungga ku, na kpa ku na na undu, à si kinggi. ⁴⁸ A si nâ ta si ugo wa nggo ta me iko, na ya ibarr ji kuma ni imimi bari, na zu ibarr iko yi na angbinta. Nggo inyi wa ssu garrza na ni nggurr ni iko yi, i si battu hen, nggo a me yi wre. ⁴⁹ Undurr wanggo nggo ti wo ure mungga ku, na si na undu na ku hen, uwa si nâ ta si ugo wanggo nggo me iko ima yi sama ni ibarr iko yi. Nggo inyi wa ssu, na ni nggurr iko yi i ji jaku inkpu iyirr, i jaku yi i si wawami!”

7

*Yesu du uvurr iko a ankppe
abi ta iku nu Roma wa wre
(Matiyu 8:5-13; Yohana 4:43-54)*

¹ Nggo Yesu bre aseki ka kre ku anishirr ba, na gru kuma nu Kapanahu. ² Ankppe a abi lo ukpa nu Roma wa nabo, a se nu uvurr iko nggo se gaga na ku, uvurr iko wa à kurr ukpa kakami na ki ywhiywhirr ittu. ³ Nggo ankppe wa wo di Yesu se, na tu akikre ni Yahuda da bu ko ku yo ma du nga ni du uvurr iko wa wre. ⁴ Aba ko ni Yesu ku, ku so barr ma kakami da di, “Ugo wa so zha ùwà kakami.

⁵ À kpanye na anishirr munta ba ba, na à me ki inta uki ki issubi ku.” ⁶ Yesu à ga ba.

Nggo à ko ki ywhiywhirr ni iko yi nggo ugo wa so, ugo wa tu akpambarr ba ni Yesu ku di, “Ankpye, si ki itu muwa iha ni irri nga ni iko mungga hen. Ingga si ma ni du uwa bu rri nga nu umi iko mungga hen. ⁷ Ingga kye itu mungga kpachirr, ingga si ma ni nga na age muwa hen. Kri nabo ni re uvurr iko wa ta wre ki ingga. ⁸ Ingga mi so nu ungo ku ankpinkpye mungga, ni so gri abi ta iku banu na ango mungga. Ingga ti tu unuma di kuma, uwa kuma. Ingga ti yo unuma di nye, uwa nga. Ingga ti da ku ugarr mungga wa di na inggi yi, uwa à na yi.”

⁹ Yesu kukri na vu angu gri, na kakye anishirr ba nggo so ga ma, na ddu ba di, “Ni Israila mi, ingga nise hi unushirr ni yo isisurr ma mi!” ¹⁰ Abitu bu ugo ba kakuma ni iko yi ankpye abi ta iku wa na ku hi uvurr iko wa uwa ka wre ba.

Uvuvurr a ayamba na ako wa à tasi

¹¹ Nggo Yesu huzzu kuma ni igbu wa nggo a yo ma du Neyi. Abiga ama ba na akpukpa anishirr di ga ma. ¹² Nggo à so mirri na anko a igbu wa, na hi ba so gri iku yi ko izzu. Uni ttu wa à su uwa uyirr wama yo ni ingri iyirr. Ayirr ama wa si ayamba ako. Anishirr bi igbu ba shishemi huzzu so zirr ndo na ayirr wa. ¹³ Nggo Atiko sa ashishi na ayamba wa ku, itito ki ma, uwa ddu ma di, “Ba ttungo!”

¹⁴ Na zirr kuma ku sa ungo nu utakpa ku, u abi ba iku ba kukri. Yesu da di, “Uvuvurr nze, ingga

du ùwà bu tasi!” ¹⁵ Uni ttu wa gru so, na bwu angu na gru so re. Yesu ka ma nu ayirr wa.

¹⁶ Isisu ki anishirr ba, aba gru so nyarr ku Abachi na da di, “Uni kpa are unkpi nggo gru ni inta ba!” Na da di, “Abachi nggo nga ikpa anishirr ama ba ttungo!” ¹⁷ Ure kuma ni itu yi Yesu u bwa kago na anga ka Yahudiya ka na abi girr ambarr ba.

*Abitu bu Yohana ba
(Matiyu 11:2-19)*

¹⁸ Nggo abiga bu Yohana ba ku bre ku inkindirr yi nggo Yesu so na yi, nggo Yohana yo aha nu umi umbarr ku, ¹⁹ na tu ba di a bu ku zhi Yesu kye di, “Ùwà yo su uwanggo nggo à taka nga wa, ka inta bu kye anko a unuma mu?”

²⁰ Nggo a ko ni Yesu ku, na ko ku da ku di, “Yohana uni zzu na amasirr wa yo di inta bu ni zhi ùwà di, ‘Ùwà yo su uwanggo nggo à taka nga wa, ka inta bu kye anko a unuma mu?’ ”

²¹ Na attuttu ama wa Yesu du abi vri shishemi a wre ni ivri ambarr, ni ilolo imbarr yi, na abi ku anazhi ndanda, na du aba kreshi shishemi a wre. ²² Uwa ddu abitu bu Yohana ba di, “Imba kakuma ku da ku Yohana inkindirr yi nggo imba hi ni wo yi nggo. Aba kreshi a wre, aba akpre a gru zirr, abi lo ishi mi a wre, aba agbatu a wo are, na abi ki mi tasi, a bre ku abi iha Ure ku wre ku. ²³ Abachi ta yo ku undurr wa nggo a kpa ingga ni isisurr iyirr angu ka iwre.”

²⁴ Nggo abitu bi Yohana ba a kakuma, Yesu gru ko bre ku anishirr ba are ni itu i Yohana di, “Nggo imba di ko nu Yohana ku na ankpuji wa, imba

di kye di imba ko kye sa angginggi? Itu ihihru*
wa nggo a lo wa klo du ka so wri nu unddunddu?

²⁵ Imba i ko kye angginggi? Unushirr wa nggo surr
iki iwre? Anishirr ba nggo di surr iki inkpinkpi i
atuttu, na so me nyarr, na di so na akaba a uttu!

²⁶ Da ki ingga yi, imba i ko kye sa angginggi? Uni
kpa are? E-e, imba hi undurr wa nggo mri uni kpa
are. ²⁷ Yohana yo su uwanggo nggo Ungbamvu ku
Abachi ku da di Abachi à da di:

“ ‘Ingga ta tu unitu mungga wa kuchi ku ùwà,
uwa à ta kuchi nga ni bu ssu anko bi ku ùwà.’†

²⁸ Ingga so da ki imba, Yohana à mri anishirr ba
nggo ayamba nggo ngri. Undurr wa nggo uwa yo
su uvutsa kakami wa ni Ittu yi Abachi yi à mri
Yohana.”

²⁹ (Anishirr ba namri a wo Yohana. Abi kpa
inklo imimi mi a kpanye da Abachi à na wre, ni
ima yo aba du Yohana à zzu ba na amasirr. ³⁰ U
anu Farrisi ba na abitsarr na are ba nggo sa abi kri
atu na kà iwo ku Abachi ure, na si du Yohana zzu
ba na amasirr hen).

³¹ Yesu ddu ba zizo di, “Ziza nggo, ingga ka da
anishirr ba ari ba a zzu nâ ta sa angginggi? ³² A
zzu nâ ta sa amumarr ngga so nu udu. Na so yo
ikpa di:

“ ‘Inta nggurr ki imba inggingga,
imba si rro hen!
Inta ba azhittu,
imba si yi hen!’

* **7:24** Ihihru: Meme nggo aba a da di Yohana à si si ulatata hen,
na si rrerre nâ ta si uguga ku nggo unddunddu u so go ku. † **7:27**
Kye zizo Malachi 3:1.

³³ I Yohana uni zzu na amasirr wa nga, na si so ahi, ka ri unfonfo hen, imba da di, ‘À se na anazhi ni itu.’ ³⁴ Ingga Uvuvurr a Unushirr nggo nga, ni so ri ni so, imba da di, ‘Kye ugo nggo! A ri kpekpe, na so na hwa, na ki ikpikpa na abi kpa inklo imimi ba, na abi la ure!’ ³⁵ Abangga ba nggo a kpanye nu ukrizhizhi ku Abachi ku a so na inkindirr yi nggo i tsarr di ukrizhizhi ku Abachi ku su jiji.”

Yesu ni iko i Sima, anu Farrisi wa

³⁶ Anu Farrisi numa a yo Yesu di a bu ku ri ni iko ima. I Yesu kuma ni iko yi na ku ji so na ta ko ri. ³⁷ Ayamba numa nggo se nu umi ku igbu kuma, à si ni ila ure na wo di Yesu nggo so ni iko i anu Farrisi, na ba anye a hun ingba wre ssu na a azhizha wa nggo a na wa ni ingbinta yi nggo a yo yi di alabasta. ³⁸ Na ka ba ku Yesu nu ugo na ni kuttu ku na aza, na so yi ashishi surr ku Yesu na aza. Na ki infunfutu ima yi hi ku ashishi wa, na surr ku anye a ihun ingba wre wa na aza na ma anta.

³⁹ Nggo anu Farrisi wanggo nggo a yo ma a hi meme na da ku itu ima di, “Ka du ugo nggo su uni kpa are ujiji, ka si hi da ayamba anggo wa, nggo so ngu ma anggo ka à su uni la ure hen!”

⁴⁰ Yesu ddu ugo wa di, “Sima, ingga se ni inkindirr yi nggo ingga ta da ku uwa.”

Sima da di, “Unitsarr, da ki ingga.”

⁴¹ Yesu ddu ma di, “Anishirr aha banu nggo a ri ku ugo numa uhla ki inklo. Uyirr wa à ri ma ayiyirr akywi (500) mu ka ingbingbi dinarri.‡

‡ **7:41** Dinarri: Unushirr à ti na undu ku azhi yirr ni ila i unuma, aba a di han ma inklo dinarri uyirr.

Uyirr wa iso ikywi (50). ⁴² Aba aha mi a sama na anko a ihan inklo wa. Ugo wa à ka yi du ba aha mi. Uwatanggo ta nyarr ku ugo wa sha?”

⁴³ Sima da di, “Ingga kye, a ta su uwanggo nggo umaku u kri sha.”

Yesu ddu ma di, “Ùwà da ma.”

⁴⁴ Na kye kako na ayamba wa ku, na ddu Sima da di, “Kye ayamba nggo wa. Ingga mirri ni iko muwa, uwa si ni ingga amasirr a ingla aza hen. Uwa ni ngla ki ingga aza ka na ashishi ama, na hi ki ingga na ka ni infunfutu ima yi. ⁴⁵ Ùwà si kpa ingga ni ma anta hen, uwa nga so ma anta na aza mungga ka zhi nggo ingga mirri mu. ⁴⁶ Ùwà si gri anye ni surr ki ingga ni itu hen, uwa ni ngu ki ingga anye a ihun ingba wre na aza. ⁴⁷ Ima yo, ingga so da ku ùwà di a nggurr ila ure ima i kri mwe yi zhi ku, ima yo du ma tsarr ikpanye i kri mwe inggi yi. Undurr wa nggo ti nggurr zhi ku ntsimi, ikpanye ima yi di su ntsimi yo.”

⁴⁸ Nabo yo, Yesu ddu ayamba wa di, “Ingga nggurr ila ure muwa yi zhi ku uwa.”

⁴⁹ Abanu nggo so ri na ku nggo, gru so zhi ikpa toto di, “Uwanggo su unggonggo na nggurr ila ure zhi?”

⁵⁰ Yesu ddu ayamba wa di, “Iyo isisurr muwa nggi kpa uwa ttungo. Kuma ni isu isisurr.”

8

Amba ba nggo a zi Yesu

¹ Nu ugo ku ivi ima, i Yesu gru kuma ku di zirr kago ni igbu inkpinkpi ni itsitsa yi, na ku di bre ba Ure ku wre ku ittu i Abachi yi. À gri abi ko na

angu awurr na aha ba (12) na ku,² na amba banu meme, nggo Yesu à du ba wre ni ivri imbarr yi, na han anazhi ndanda huzzu ku abanu ba nu ukpa. Uyirr nu umi ku amba ba a yo ma di Maryamu, nggo zhi nu Magadala, nggo Yesu à han anazhi ndanda atangba huzzu ku nu ukpa.³ Unuma su Yuwana, ayamba a Chuza, ugo wa su uyirr nu umi ku ankpinkpye ba nggo a di na undu na ando a uttu Hirridu. U Suzana, na amba banu ba shishemi, nggo so di zi Yesu na abiga ma ba na aseki.

*Assurre a uni ttu ikiri wa
(Matiyu 13:1-9; Marrku 4:1-9)*

⁴ Anishirr shishemi a so nga ni Yesu ku, zhi ni igbu yi kago. Nggo akpa anishirr wa a nggurr bi ni ankla iyirr, Yesu a bre ba assurre anggo di: ⁵ “Uni do numa a ssuzzu kuma ko ku hi ibibi ikiri ima. Nggo a kuma ku so hi ikiri yi nggo, i ingbingbi inuma yi i kuhre ga anko, aba cha yi na aza, aminche a ta yi ri glo. ⁶ Ingbingbi inuma yi i kuhre na adantto. Uwa si nggo a amasirr a sama, achi a ikiri wa a gru ta ko furr mre na ka ki. ⁷ Ibibi ikiri numa yi kuhre ni intto, intto yi i furr ni harr ikiri di yi furr chankarr. ⁸ Ibibi ikiri numa yi i kuhre ni imimi izizi, ni furr ni klo ingbingbi ayiyirr mri inggi uni do wa à ttu nggo.”

Yesu à bre kre ba nggo na nggarr angu ddu ba di, “Uwanggo nggo ti si na atu ka iwo, uwa bu wo.”

⁹ Abiga ma ba a zhi ma inkindirr inggi nggo assurre wa a da nggo. ¹⁰ Yesu à ddu ba di, “A tsarr imba ihi aseki ka ittu i Abachi yi, uwa ta sa abanu ba nanko, ingga na undu na assurre nggo ni tsarr ba, wre ba,

“ a ti so kye mi, aba si ta kye hi hen;

na a ti so wo mi aba si ta vu gri ni itu hen.”*

¹¹ “Wanggo yo si inkindirr yi nggo assurre wa a tsarr nggo: Ingbingbi ikiri yi su ure ku Abachi ku yo. ¹² Ikiri yi nggo i kuhre ga anko wa nggo i sa abangga ba nggo a wo ure ku Abachi ku, umimi wa a nga ni ka ku glo ni isisurr imbarr yi, na han ba ni kpanye na kpa ikpa ttungo yi. ¹³ Ingbingbi ikiri yi nggo i kuhre ni imimi i adantto wa i si nâ ta si anishirr abangga ba nggo a wo ure ku Abachi ku na kpa ku ni inyarr. Uwa a su nggo ure ku u si rri kurr ba ni isisurr ngbangba hen, aba kpanye na sha kri ngbangba, itsarr kye ti rri na ba mre aba jaku. ¹⁴ Uwa ta si ikiri inggi yi nggo i kuhre ni intto yi, ima si nâ ta si anishirr abangga ba nggo a wo ure ku Abachi ku na kpa ku nggo, ivri tuku aseki ka ingbingbru ka a nga ni han ba ni furr ki azizi. ¹⁵ Ingbingbi ikiri yi nggo i kuhre ni imimi izizi yi, inggi sa abangga ba nggo a wo ure ku Abachi ku na vu ku gri ni isisurr izizi, na kpanye na vu gri, na kri karrkarr ma ni klo ingbingbi.

*Assurre a uru ki la
(Marrku 4:21-25)*

¹⁶ “Unushirr ka si murr uru na gru ba agbugba ttu ingba ni la uru wa hen. A ka si ba uru ku nggo so la ku zu na aza ka agudu hen. Iya! A ta ba uru ku sa ni inkindirr numa tsa, na du ku la ku anishirr ba nggo so nga ni iko yi. ¹⁷ Inkindirr yi nggo a sha yi sharri nado a taka gri yi ssuzzu na ábì. Inkindirr yi nggo a ka yi ttu sharri a ta bwu yi. ¹⁸ Uwa a si ni ima yo, imba bu shirr atu zizi. Undurr wanggo a

* **8:10** Kye zizo Ishaya 6:9.

se ni inkindirr, a ta tsu yo ku zizo, undurr wanggo a sama ni inkindirr, aba ta vu ma kpa ivi inkindirr ntsi yi nggo a kye du uwa a se na yi nggo.”

*Ayirr na amuyirr bi Yesu ba
(Matiyu 12:46-50; Marrku 3:31-35)*

¹⁹ Ayirr a Yesu na amuyirr bi Yesu ba a nga di aba a ta ni hi ma, akpa anishirr wa a ttu ma nado, aba ma chankarr ni ichi ki ywhiywhirr na ku. ²⁰ Undurr numa ddu Yesu di, “Anayirr muwa ngga na amuyirr amuwa ba a kri na bi da aba nye hi ùwà.”

²¹ Yesu à ddu ba di, “Ayirr na amuyirr amungga ba a si abangga ba nggo a wo ure ku Abachi ku na na inkindirr yi nggo u da nggo.”

*Yesu à du unddunndu ku
u ku kurr
(Matiyu 8:23-27; Marrku 4:35-41)*

²² Azhibarr numa, Yesu a mirri nu uddu ku amasirr na ddu abiga ma ba di, “Di inta i kucha kuma nu ugugarr ki izzo amasirr ku.” Aba gru mirri nu ddu ku na so kuma. ²³ Nggo a so darr nu uddu ku na so kuma, ina i vu Yesu. Unddunndu unkpi gru so go kyekye mi ni so vu amasirr surr nu umi ku uddu ku, u gru ta ko ji rri, ittu i klo ba na ashishi.

²⁴ Abiga ma ba ku a si ma di, “Ankpye! Ankpye! Inta ta ki.”

Yesu à gru na nggarr ito nu unddunndu ku ku tuku ankinkirr ka amasirr ka. Unddunndu ku u kukri ni go yi, ankinkirr ka a ba ttungo, amasirr wa a ba ki ywi. ²⁵ Yesu à zhi abiga ma ba di, “Ikpanye imba yi i se namo mu?”

Isisu ki ba, aba a ku ayisurr na zhi ikpa di, “Uwanggo su unggonggo? A nggarr ito nu unddunddu ku tuku amasirr mi, aba wo ma.”

Yesu à du ugo wanggo nggo à se ni izhi ndanda à wre

(Matiyu 8:28-34; Marrku 5:1-20)

²⁶ A kucha zhi na anga a Galili wa na kuma na anga ka igbu nu Gerrasa wa. ²⁷ Nggo Yesu à ko huzzu nu uddu ku ma yo nu unddu ku amasirr ku, na ma nu ugo numa zhi ni igbu wa, izhi indanda i rri so ku nu ukpa. Uwa à tanko ba ni di zirr ni ihorr, na si di so ni iko mremremu hen. À di so na abe. ²⁸ Nggo ugo a hi Yesu, mre na nggarr angu a yi na jaku ku na aza, na du hantu di, “Ùwà zha angginggi ni ingga ku, Yesu Uvuvurr a Abachi Unkpi Kakami wa! Ingga tsi ku ùwà ango, si ki ingga iha hen!” ²⁹ Ugo wa da meme nu nggo Yesu à ka da ku izhi ndanda yi di bu ssuzzu ku nu ukpa. Ankpu shishemi izhi ndanda yi a di ba ugo wa nggurr. Ni ima yo, aba di vu ma lo na ache, izhi ndanda yi di du ma tsi ache ka nggo a lo ma na ka na ango tuku na aza kahre na ssuzzu zirr kuma na ankla ka nggo anishirr a si do hen.

³⁰ Yesu à zhi ma di, “Isa imuwa yi i ri unggonggo?” Uwa ddu ma di, “Akpa”, nu nggo anazhi shishemi a rri so na ku. ³¹ Anazhi ba tsi ku Yesu ango di a bu si han ba ku surr nu udduddu ku nggo u ta sama ni ikikre.

³² Akpa anikpama a so ri ni ine igbre yi. Anazhi ba a barr Yesu di a bu du aba kuma ku rri na anikpama ba ba. Yesu a kpanye ba ma. ³³ Mre, anazhi ba a huzzu nu ugo wa ku, na ku rri ku

anikpama ba, akpa anikpama wa kru ji ni ine igbre yi, na ku kuhre rri na amasirr na gu kuma.

³⁴ Nggo abi so ho anikpama ba a hi inkindirr yi nggo i la, na kru rri nu umi igbu ku na ga igbu itsitsa yi, na so bre ure ku kago. ³⁵ Anishirr huzzu nye ikye inkindirr yi nggo la. Nggo a nga ni Yesu ku, na ni hi ugo wa nggo anazhi ba huzzu na ku nggo, uwa so hinga ku Yesu na aza, na surr iki, itu ima yi i si iyirr, isisu ki anishirr ba. ³⁶ Abangga ba nggo a ku hi nggo na kakuma ku da ku anishirr iwre i ugo wa nggo anazhi ba a di so na ku nggo. ³⁷ Mre, isisu ki anishirr ba na anga ka Gerrasa ka we, aba barr Yesu di a bu huzzu share na anga kama. Nggo Yesu rri nu uddu ku na ta ko share, ³⁸ ugo wa nggo anazhi ba a ssuzzu ku nggo, a tsi ku Yesu ango di a bu du uwa ga ma. Yesu à kisa ku na ddu ma di, ³⁹ “Kakuma ni iko ku bre ba inkindirr yi nggo Abachi a na ku ùwà.” Ugo wa à kakuma kago umi igbu ku na so bre ba inkindirr inkpi yi nggo Yesu a na ku.

Yesu à du ayamba a iji ayiyi wa wre, na du uva a Jarru tasi

(Matiyu 9:18-26; Marrku 5:21-43)

⁴⁰ Nggo Yesu à kucha kakuma nu ugugarr ku izzo amasirr ku zizo, anishirr ba nggo a kri ko kye anko ama wa a kpa ma na ango aha. ⁴¹ Ugo numa nggo a yo ma di Jarru, à sa ankppe nu uki ku issubi ku igbu ku, na nga ni jaku ku Yesu na aza, na tsi ku ango, di a bu ga uwa kuma ni iko ima, ⁴² du uva ama ta ko ttu. Uva wa a si na ase awurr na aha, na si ku ayirr wa uyirr wama yo.

Nggo Yesu à zzu so ga anko wa, akpa anishirr wa a ma ma, uwa à ma ittu unddunndu chankarr.

⁴³ Ayamba numa a ki ase awurr na ha nu ulolo ku ji ayiyi. A ka varr azo na abi fu ba chankarr ba.

⁴⁴ Ayamba a rri ga akpa anishirr wa, na nga nu ugo ku Yesu, na ni sa ungo nu nzirrnzirr ku ankru ka Yesu ka. Mre, iji ayiyi yi i kukri.

⁴⁵ Yesu zhi ba di, “Unggonggo a sa ungo ni ingga ku?”

Anishirr ba wemi a kisa. Biturr à ddu Yesu di, “Ankpye, ùwà ssurr akpa anishirr wa nggo a ttu ùwà nggo?”

⁴⁶ Yesu a ddu ma di, “Undurr a sa ungo ni ingga ku. Ingga i hi ukyekye u ssuzzu ki ingga nu ukpa.”

⁴⁷ Nggo ayamba wa à hi da a fo uwa hi, na gru so wri kpakpa na ni jaku ku Yesu na aza. Na da ku na ashishi ka anishirr ba, inkindirr yi nggo i du uwa a nga ni sa ungo ku na ku nggo, tuku nggo iji ayiyi i ba ttungo ku inkpo yirr. ⁴⁸ Yesu a ddu ma di, “Iviya, iyo isisurr imuwa inggi du ùwà wre. Kuma ni isu isisurr.”

⁴⁹ Nggo Yesu a ni so re, unitu numa a zhi ni iko i Jarru na ni ddu Jarru di, “Si so tsutsarr unitsarr wa gbami hen, uva mi wa a ka ttu ba.”

⁵⁰ Yesu à wo meme nggo, na ddu Jarru di, “Si du isisu ki ùwà hen. Yo isisurr yo mre, uva wa a ta wre.”

⁵¹ Nggo à nga ni iko i Jarru yi, Yesu à kisa ku inkpu anishirr yi ni rri ga ba yi, na du ani Biturr, i Yohana tuku Yakubu, na aki tuku ayirr a uva wa du ba a rri ga ma. ⁵² Anishirr ba wemi a ko ba azhittu na yi uva wa hantu. Yesu à ddu ba di, “Si yì hen, uva wa si ttu hen, a kurr si ina mu!”

⁵³ Aba hi du uva a ka ttu ba, na me Yesu mi me mu. ⁵⁴ Yesu a vu uva wa nu ungo na da di, “Inkparr uva, tasi!” ⁵⁵ Mre, izhi i uva yi ikanga, uwa turr do gru kri ki kri. Yesu ddu ba di a bu nu ma inkindirr a ri. ⁵⁶ Akiki bu uva ba a ku ayisurr; Yesu à nggurr ba, di a bu si da ku undurr inkindirr yi nggo uwa na hen.

9

*Yesu à tu abi ko na angu awurr na aha ba
(Matiyu 10:5-15; Marrku 6:7-13)*

¹ Yesu à yo abi ko na angu awurr na aha ba ni inkla yirr, na nu ba ukyekye ku han anazhi ndanda we, na bu du abu ilolo a wre. ² Na tu ba di a bu ku bre ku anishirr ure ku ittu i Abachi yi, na bu du abu ilolo a wre. ³ Na ddu ba di, “Imba si gri inkindirr ni huzzu kuma nu uzirr ku hen. Si ba unflankurr ku yi ungo mi hen, ka ambu, ka ila, ka azo, ni si gri inkinkru iha hen. ⁴ Nggo imba ti rri ni iko yi nggo a kpa imba, imba bu so ni iko ima yi ma na azhibarr wa nggo imba taka gru ni igbu wa. ⁵ Anishirr bi igbu ba nggo a ti kà imba, imba ti ta share imba ttu ihurr* yi na aza amba surr ba. Uwama su ba inkindirr igba ba utu, di Abachi taka ki ba iha.” ⁶ Abi ko na angu ba kuma ni igbu tsitsa yi kago, ku di bre ba Ure ku wre ku, na du anishirr wre ni ivri imbarr yi.

*Isisu i Hirridu yi
(Matiyu 14:1-12; Marrku 6:14-29)*

* **9:5** Ttu ihurr yi na aza: Ina ima i tsarr di a kà anishirr angga ba.

⁷ Nggo Hirridu, uni gri anga ka Galili wa à wo aseki ka nggo Yesu ko na ka, na nggurr zarr, nggo anishirr banu ko ku da ku di Yohana uni zzu na amasirr wa a tasi, na se. ⁸ Abanu so da di Yesu à su Iliya uni kpa are a Abachi, uwa mu nggurr huzzu. Abanu da di Yesu su unuma nu umi ku abi kpa are bi kuchi ba yo à tasi zizo. ⁹ U Hirridu à da di, “Yohana nggo ingga i ka du ba vu ma ttu ku itu ba. Uwa su unggonggo, nggo a so bre are ni itu yi zizo?” Na gru so zha anko wa nggo uwa ta sa ashishi ni Yesu ku.

Yesu à ho anishirr ukri ukywi

(Matiyu 14:13-21; Marrku 6:30-44; Yohana 6:1-14)

¹⁰ Nggo abi ko na angu ba a ku kanga, na ni da ku Yesu inkindirr yi nggo aba ko ku na yi, uwa yo ba na kuma ni igbu wa nggo a yo ma di Betsada, nggo a ta ko kuso na akpambarr nabo. ¹¹ Akpa anishirr wa wo unto ku nggo à ko na gru ga ma. Uwa kpa ba, na bre ba ure ni itu i Ittu i Abachi yi, na du abi lo ba wre, nâ ta si nggo a so zha.

¹² Nggo azhi wa ta ko ku, abi ko na angu ba, aba awurr na aha mi (12), a gru nga ni Yesu ku ni ddu ma di, “Du anishirr ba kuma ni igbu itsitsa yi ni izzuzzu yi nggo se kago ni inggya, hi da a ta ku hi ila na abubo ikurr. Inggya a si nâ ta si ankpui mu.”

¹³ Yesu ddu ba di, “Imba ku atu amba, imba nu ba inkindirr iri.”

Aba da di, “Inta se na ankpinkpri unfonfo akywi (5) yo ni ikikla iha (2), nggo iji inkpu. Uwa zha di inta bu ku re ku akpa anishirr anggo ila?” ¹⁴ (Anishirr aniru ka ma ukri ukywi (5,000) mu, nggo a kri nabo).

Yesu da ku abiga ma ba di, “Imba du anishirr ba ga so na ankla na ankla ki iso ikywi kywi.” ¹⁵ Abiga ma ba a na meme yo, anishirr ba we a ji so. ¹⁶ Yesu ki ungo kpa ankpinkpri unfonfo akywi ka ni ikikla iha yi, na kye hun ko nu ussu, na nyarr ku Abachi, na mi ka nu abiga ma ba, di a bu kpa ga ku anishirr ba. ¹⁷ Aba ri shi na du ikpu imbimbru yi, abiga ma ba vu yi ssu ni isisa iwurr ni iha (12).

Biturr nggarr Yesu la

(Matiyu 16:13-19; Marrku 8:27-29)

¹⁸ A si na azhibarr numa nggo Yesu ko ku so barr na ankpa ma, abiga ma aba yo a se na ku mre. Uwa zhi ba di, “Anishirr ba da di ingga su unggonggo?”

¹⁹ Aba ddu ma di, “abanu da du uwa su Yohana uni zzu na amasirr, abanu da du uwa si Iliya, abanu da du uwa su unuma nu umi ku abi kpa are bu ngbangba ba, nggo tasi.”

²⁰ I Yesu zhi ba da di, “Imba na? Imba da di ingga su unggonggo?”

I Biturr da di, “Ùwà yo su Kristi wa nggo zhi na Abachi ku.”

²¹ Yesu gba ba utu gbigbi di a bu si da ku undurr hen.

Yesu ada ba iha tuku ittu ima yi

(Matiyu 16:20-28; Marrku 8:30–9:1)

²² Yesu da ba zizo di, “Uvuvurr a Unushirr ta ki iha kakami. Akikre anishirr ba, na ankpinkpye abikye ba, na abitsarr are ba ta kà ingga, na ta ngu ingga. U nu utarr wa, Abachi ta ta ingga si.”

²³ Yesu ddu ba wemi di, “Undurr wa nggo ti zha du uwa ta ga ingga, uwa bu kpamusu ni itu ima, na di ba unkunkurr ku ikpa umaku ttuttumi, na ga

ingga. ²⁴ Undurr wa nggo ti du uwa ta kpa itu ima ttungo, uwa ta ttu. Undurr wa nggo ti ba itu ima yi a ni ingga, uwa si ta ttu hen. ²⁵ Unushirr ta kpa angginggi nu nggo à ti se na aseki ka ingbingbru ka namri, i ni ikikre yi uwa si taka kpa iso sese hen? ²⁶ Undurr wa nggo ti kru ishisha mungga ni itsarr mungga yi, ingga Uvuvurr a Unushirr mi taka ni kru ishisha ima yi, nggo ingga taka nga ni inkpinkpye imungga yi, ni inkpinkpye i Aki mungga yi, na abitu abi wre ama ba. ²⁷ Ingga so da ki imba di abanu ni inggya a taka hi ittu yi Abachi bari na ki.”

Ikasarr i Yesu yi

(Matiyu 17:1-8; Marrku 9:2-8)

²⁸ Nu ugo ku ivi itandarr nggo Yesu bre ba aseki angga ka, uwa ba Biturr, i Yohana tuku Yakubu, na hun kuma ni igbre numa ko kuso barr. ²⁹ Nggo Yesu ku so barr wa, ashishi ama ka a kasarr, iki isurr ima yi i là nzarrnzarr. ³⁰ Aba kakye anishirr aha a kukri so re na ku. Uwa à su anu Musa tuku Iliya. ³¹ Aba aha mi kri ni inkpinkpye, na ni kri so re ni Yesu ku ni itu yi nggo a da di à ta ni ttu nu Urushalima. ³² Biturr na akpukpa ama bu zirr ba a ku kurr ina zzu nâ ta sa a ku mu. Nggo a kasi, na hi ila nzarrnzarr i Yesu yi. Na hi anishirr aha ba, anu Musa tuku Iliya, aba so re ni Yesu ku. ³³ Nggo anishirr aha ba a ta kuma na ka Yesu du, Biturr ddu ma di, “Ankpye, i wre kakami nggo inta se nu ùwà ku ni inggya. Inta ta na ki imba aburr atarr, iyirr muwa, iyirr ku Musa, iyirr ku Iliya.” (Na si hi inkindirr yi nggo à so da hen).

³⁴ Nggo a ni so re, akpa ji zhi nu unkplassu ni ttu ba nado. Isisu ki abiga ma ba, nu nggo akpa ka ji ni

ttu ba nggo. ³⁵ Aba wo ukorr zhi na akpa ka da di, “Uwanggo yo su Uzumu wa, nggo ingga hla. Imba wo ma yi!” ³⁶ Nggo ukorr ku ba ttungo, aba hi Yesu kri na ankpa ma. Ni ivi ima yi abiga ma ba a ji nga na ni ki ywi na si da ku undurr inkindirr yi nggo aba hi hen.

*Yesu du uvuvurr ni izhi ndanda wa à wre
(Matiyu 17:14-18; Marrku 9:14-27)*

³⁷ Nu uha wa, nggo Yesu na abiga ma ba atarr mi a ka ji zhi ni igbre wa, akpa anishirr nga ni ma na ku na anko. ³⁸ Ugo numa nu umi ku akpa anishirr ku a du hantu di, “Unitsarr! Ingga barr ùwà, kye uzumu wa nggo à si ki ingga ingbingbi iyirr ima yo mre. ³⁹ Izhi ndanda nggi di tsutsarr ma, ni du ma di hantu tankpami, na di tsi ssu antinte na angu, ni so di na ma ki undanda ttuttumi, ni si ttu ma ttungo hen. ⁴⁰ Ingga barr abiga muwa ba di a bu han izhi yi huzzu ku uvuvurr wa, aba a han yi chankarr.”

⁴¹ Yesu ddu ba di, “Imba bi sa ni iyo isisurr! Imba ndanda anishirr! Imba kye ingga ta di so sese mu nggi ni imba ba, ni ka so di vu isisurr?” Na da ku ugo wa di, “Gri uzumi wa nye ni inggya.”

⁴² Nggo uvuvurr wa ta ko gru kuma ni Yesu ku, izhi yi i ba ma gri ni nggurr kparr, ni du ma tsi. I Yesu nggarr ito ni izhi indanda yi ku na du uvuvurr wa wre, na ka ma nu aki wa. ⁴³ Anishirr ba wemi nggo kri nabo a hi inkindirr ima yi na ku ayisurr nu ukyekye ku Abachi ku.

*Yesu da ba ittu ima yi zizo
(Matiyu 17:22-23; Marrku 9:30-32)*

Nggo anishirr ba ni ko ku ayisurr na aseki ka nggo aba a ku hi Yesu ni ko na ka, uwa ddu abiga ma di, ⁴⁴“Imba bu si kpamusu ni inkindirr yi nggo ingga ta da ki imba ziza nggo hen! A ta ba ingga Uvuvurr a Unushirr nu anishirr abi kà ingga ba.” ⁴⁵Abiga ma ba si hi inkpi i ure ima yi hen. Abachi nggo ka inkpi i ure yi sharri ba. Isisu ki ba ni zhi ma inkindirr ni itu yi.

Unggonggo sa ankpye

(Matiyu 18:1-5; Marrku 9:33-37)

⁴⁶ Abiga ma ba gru so ri anta ni ikpa du uwatanggo ta sa ankpye. ⁴⁷Yesu hi amarr ambarr ka, na ba inkparr uvuvurr numa, na du ma kri ku na anga yirr, ⁴⁸na ddu ba di, “Undurr wa nggo ti kpa uvuvurr uvutsa ma mi ni isa mungga, uwa kpa si ingga. Undurr wa nggo ti kpa ingga, uwa kpa su undurr wa nggo à tu ingga. Undurr wa nggo su uvutsa kakami nu umi umba ku, uwa yo sa ankpye kakami wa.”

*Undurr wa nggo ta si kà imba hen,
uwa à si amba*

(Marrku 9:38-40)

⁴⁹ U Yohana da di, “Ankpye, inta i hi undurr numa nggo à ko han anazhi huzzu ku anishirr ni isa muwa, na si se nu umi munta ku hen, inta han ma di a bu du ma.”

⁵⁰ Yesu ddu ma di, “Imba bu si han ma hen! Undurr wa nggo ta si kà imba hen, uwa sa amba.”

Igbu numa nu Samarriya i kà ikpa Yesu

⁵¹ Nggo ivi yi i so nga nggo a ta ba Yesu hun kuma nu unkplassu, uwa gru kpanye ni isisurr ima du uwa ta kuma nu Urushalima. ⁵²Na tu abitu

abanu kuchi kuma ni igbu numa nu Samarriya, di a bu ku ssu aseki ka bi ku namri. ⁵³ Nu nggo abi igbu ba a hi krizhizhi mi di Yesu à so kuma nu Urushalima, ima yo du anishirr ba nabo a si kpa ma hen. ⁵⁴ Abiga ma ba, Yakubu tuku Yohana a hi meme na zhi ma di, “Atiko, uwa zha di inta bu yo uru nggo zhi nu ussu du ku ji ni tu ba ngi?” ⁵⁵ Yesu kasarr, na nggarr ito na ba. ⁵⁶ Mre i Yesu na abiga ma ba a kuma ni ìgbù numa.

*Abangga ba nggo a da di aba ta ga Yesu
(Matiyu 8:19-22)*

⁵⁷ Nggo Yesu na abiga ma ba a vu anko so kuma, ugo numa à nga ni ddu Yesu di, “Unto ku nggo uwa ti kuma, ingga ta ga uwa.”

⁵⁸ Yesu ddu ma di, “Anihon a se na ahon, aminu a se ni ako, ingga Ùvuvurr a Unushirr sama nu unto ku ka itu sharri.”

⁵⁹ Na ddu ugo numa wa di, “Ga mi.”

Ugo wa da di, “Ankpye, di ingga ku so ni ka ba aki mungga zzu bari.”

⁶⁰ Yesu ddu ma di, “Du abangga ba nggo sa ni izhi iso sese nggo a si nâ ta sa abi ki a bu ko ku zzu ikpa ambarr. Ùwà, kuma ku da ure ku ittu i Abachi yi.”

⁶¹ Ugo numa ddu ma di, “Ankpye, ingga ta ga ùwà, ùwà bu di ingga ku da ku abi iko mungga ba bari.”

⁶² Yesu ddu ma di, “Uni do ni ilando wa nggo ti ko do, na bu kakye ugo, uwa si ta ma ina undu ni ittu i Abachi yi hen.”

10

Yesu tu anishirr iso itangba na aha (72) ba

¹ Nu ugo kuma Yesu hla anishirr iso itangba na aha* (72) na tu ba huzzu na aha ha, du ba bu kuchi kuma ni igbu yi ni into yi nggo uwa ta ko kuma na yi nggo. ² Na da ba di, “Ikiri inggi i wri kakami, abu undu ba a su ntsimi. Imba barr Akikye ni ikiri wa du ma turr abu undu huzzu shishemi du ba ni ssu ikiri bi. ³ Ziza nggo, ingga ko tu imba zzu amumarr aminta ngga nu umi ku aniche. ⁴ Imba si gri ambu, ka azo, ka anggakupaza ki aha hen. Si kukri ni so chi undurr na anko hen.

⁵ “Nggo imba ti rri ni iko i undurr, imba bu da di, ‘Iso su ni iko inggi yi.’ ⁶ Unushirr ni iso su nggo di kpanye na anishirr ba à ti se ni iko yi, imba du ichi imba i iso su yi i kuma na ku, undurr ti sama imba ba ichi imba i iso su yi ni kuma. ⁷ Imba so ni iko iyiyirr ima yi nggo a kpa imba yo, ni ri ni so inkindirr yi nggo a ti ri na so na tsu ni imba. I wre a bu han ku unu undu azadi ka undu ama ka, ni si gru di sarr akonki hen.

⁸ “Imba ti mirri ni igbu aba kpa imba, imba bu ri inkindirr yi nggo a zu ki imba na age. ⁹ Ni du abu lolo ba wre ni igbu wa. Ni da ku anishirr ba nabo di, ‘Ittu i Abachi yi i si ywhiywhirr mi ni imba ba.’ ¹⁰ Imba ti mirri ni igbu wa nggo a kà ikpa imba, imba ka huzzu zirr ga anko ka umi igbu ka ni da di, ¹¹ ‘Thurr igbu imba yi nggo i so ki inta na aza, inta ttu yi surr ki imba, wre ki imba bu hi di Abachi taka ni ki imba iha. Imba bu hi meme di: Ittu i Abachi yi i si ywhiywhirr mi ni imba ba.’ ¹² Ingga so da ki imba di na azhibarr a ibre amu wa, Abachi

* **10:1** Iso itangba na aha (72): Angbamvu anuma a charr di iso itangba (70).

taka ki itito nu Sodomu[†] ku mri igbu wa ma!

Ìgbù yi nggo i kà ibwu isisurr yi
(Matiyu 11:20-24)

¹³ “Uje umba Korrazi! Uje umba mi meme Betsada! Iki i ikagri yi nggo a na yi ni imba ba, ka da a na yi nu Taya tuku Sido,[‡] ka si ma anishirr ba nabo a ka ku so na surr angbanja iki ka ivri isisurr ba, na surr inturu ni itu, na tsarr da aba a ka kasarr ni ila ure imbarr yi ngbangbamu. ¹⁴ Na azhibarr ibre amu wa, Abachi taka ki itito na anu Taya tuku Sido ba mri imba. ¹⁵ Imba anishirr ba nu Kapanahu![§] Imba kye da Abachi ta gri imba hun kuma nu ussu? A si ta na meme hen. Iya! A ta turr imba surr nu abubo a iso abi ki wa!”

¹⁶ Yesu da ku abiga ma ba di, “Undurr wa nggo ti wo imba uwa so wo si ingga. Undurr wa nggo ti kà imba, uwa kà si ingga. Undurr wa nggo ti kà ingga uwa kà undurr wa nggo à tu ingga.”

Ikanga yi iso itangba na aha yi

¹⁷ Anishirr iso itangba na aha (72) angga ba a kanga ni inyarr, na da di, “Atiko, anazhi mi a wo inta, nggo inta nggarr ito na ba ni isa muwa!”

¹⁸ Yesu ddu ba di, “Ingga hi Isheta ko jaku zhi nu unkplassu zzu nâ ta si ilà i inge. ¹⁹ Wo yi! Ingga ni imba ukyekye nggo imba ta hun zirr na àniwá, na anila, ni nu imba ukyekye ku nggo imba ta ba Isheta uni kà imba wa, inggurr. Inkindirr si ta ki

[†] **10:12** Sodomu: Ìgbù wa nggo Abachi à tu anishirr ba nu uru ku umimi umbarr ku. [‡] **10:13** Taya tuku Sido: Ìgbù yi nggo amimi anishirr a so na yi. [§] **10:15** Korrazi, Betsada tuku Kapanahu: Ìgbù yi nggo i se nu unddu ku inyi nu Galili wa. Yesu à di bre ku anishirr ba ure ku nabo yo.

imba hen. ²⁰ Imba bu si nyarr di anazhi ba a wo imba hen. Inyarr imba yi bu si nu nggo a charr asa a imba wa nu unklassu nggo.”

Inyarr i Yesu yi
(*Matiyu 11:25-27; 13:16, 17*)

²¹ Na ankpu ama wa, Izhi Iwre yi i du Yesu à si ni inyarr. I Yesu da di, “Aki, Akikye nu unklassu tuku imimi, ingga nyarr ku ùwà, nggo ùwà tsarr amumarr ba aseki ka nggo ùwà sha ka sharri ku abi bwu ashishi na abangga ba nggo a hi ibre angbamvu. I si meme yo, Aki mungga, uwanggo yo si inkindirr yi nggo uwa nggo kpanye ni na yi meme.

²² “Aki mungga wa à ni ingga aseki ka namri. Undurr si hi ka uvuvurr wa à su unggonggo hen. Uwa sa Aki wa yo na nkpama à hi. Undurr si hi nggo Aki wa se hen, Uvuvurr wa yo na nkpama hi, na abangga ba nggo Uvuvurr wa hla ba na tsarr ba na ku nggo.”

²³ Yesu kasarr ko na abiga ma ba na anga yirr, na ku da ba sharri di, “Abachi à yo ki imba angu ka iwre, nggo imba hi aseki ka nggo imba so hi ka ziza nggo! ²⁴ Ingga ko da ki imba di abi kpa are na atuttu shishemi a zha da aba ka hi aseki ka nggo imba so hi ka, na si hi anko wa hen, na zha da aba ka wo aseki ka nggo imba so wo ka, na si wo ka hen.”

Assurre anu Samarriya uni na wre wa

²⁵ Unitsarr na angbamvu ka Are ka à gru kri du uwa ta tsarr Yesu kye di, “Unitsarr, ingga ta na kingginggi wre ki ingga bu kpa iso sese?”

26 Yesu zhi ma di, “Ungbamvu ku Abachi ku da kingginggi? Inkpi i ure yi i si da angginggi?”

27 Ugo wa da di, “ ‘Kpanye na Abachi, Atiko muwa wa ni isisurr iyirr, ni izhi muwa iyirr, nu ukyekye muwa ku wemi, na amarr muwa ka namri’*”; ni ‘Kpanye nu uni girr amuwa nâ ta si nggo ùwà kpanye ni itu muwa.’† ”

28 Yesu ddu ma di, “Uwa da ma. Na meme yo, uwa ta kpa iso sese.”

29 Unitsarr na Are wa zha di anishirr a bu hi du uwa di kru isisu i Are yi, na gru zhi ma di, “Unggonggo su uni girr amungga wa?”

30 Yesu ddu ma di, “Ugo numa ko ji zhi nu Urushalima na ko kuma nu Jerriko, abayi a zzu vu ma, na kpa iki ima yi, na hlo ma ki rrerre, na ka ma du. 31 Nggo unikye a anu Yahuda numa so ga anko ama wa, na ni hi ugo wa kurr na anko wa, na zirr ni gigarr ka ga anga numa wa, na kuma. 32 Uni zi undu nu Uki ku Abachi numa, nggo zhi nu uga ku Levi, à nga na ni na meme yo. A ni ko ku klo kye ugo wa, na kakuma meme. 33 U anu Samarriya numa à zirr uzirr uma mu na tsi ni ma nu ugo wa ku uwa kurr, na ki itito na ku. 34 Na kuma na ku, ku ba ma, na hi ku ukpa, na surr ku anye na ahi‡ na ankpa ka, na lo ku na ka nu upri inkru. Na ba ugo wa ni sa ni ijaki ama wa, na gri ma kuma nu unto ku nggo anishirr abi ko nu uzirr a ku di kurr na ri ila. Na ku kye ma nggarr ambre. 35 Nggo ambre ka nggarr, uwa zzu nu unikye abubo wa inklo azurrfa aha, na da ku di, ‘Bubomi, imba kye

* **10:27** Kye zizo Are Ka Zizo 6:5. † **10:27** Kye zizo Levitiku 19:18. ‡ **10:34** Anye na ahi: A di ki anye tuku ahi nu unkpa na du yi wre.

ki ingga na ku. Ingga ta kanga na anko anggo wa, ni ta ni han ku uwa inkindirr yi nggo ihun ni itu yi.’ ”

³⁶ Ni ikikre yi, Yesu zhi unitsarr are wa di, “Ni ikye muwa, uwatanggo nu umi umbarr ku atarr mi a su uni girr a ugo wa nggo abayi ba a hlo ma?”

³⁷ Unitsarr na are wa da di, “Uwanggo nggo na wre ku ugo wa nggo.”

Yesu ddu ma di, “Uwa mi kuma ku na meme yo!”

Yesu kuma ni iko i anu Marrta tuku Maryamu

³⁸ Nggo Yesu na abiga ma ba ko zirr na anko so kuma nu Urushalima, na ku rri ni ivi igbu numa. Ayamba numa nggo a yo wa di Marrta, a so ni igbu wa, na kpa ba gri kuma ni iko ima. ³⁹ Na se nu uvayirr nggo a yo ma di Maryamu. Maryamu ku ji so ku Atiko na aza, na so wo itsarr ima yi. ⁴⁰ U Marrta ki unfu di Maryamu à kà undu ku du ku uwa pempe, na du uwa so na ku na ankpa ma. Na kuma ku zhi Yesu di, “Atiko, i wre nggo uvamburr wa kà undu ku du ki ingga di ingga so na ku na ankpa mu? Da ku du ma nga ni zi ingga undu ku!”

⁴¹ Yesu ddu ma di, “Marrta! Marrta! Uwa zharr itsutsarr itu muwa na ashiki shishemi.

⁴² Inkindirr yi nggo i si izizi i si iyirr yo. Uvambirr Maryamu à ttu inkindirr izizi ima yo, nggo a si taka vu ma kpa yi hen.”

11

Itsarr i Yesu yi tuku ibarr (Matiyu 6:9-13; 7:7-11)

¹ Na azhibarr numa nggo Yesu ku so barr nu unto numa. Nggo à barr kre, uyirr nu umi ku

abiga ma ba a ddu ma di, “Atiko, tsarr inta nggo inta ta barr, nâ ta si nggo Yohana a tsarr abiga ma ba.”

² Yesu ddu ba di, “Imba ti ta barr, imba da ma mi: “Ati munta, du isa muwa yi i kurr wre; du ittû muwa yi nga.

³ Ni inta ila iri munta yi ni ivivi yi, nggo inta di zha.

⁴ Ni nggurr ila ure munta yi zhi ki inta, nâ ta si nggo inta di nggurr zhi ku abi kpala ki inta ba. Si gri inta kuma nu unto ki tsarr kye hen.’ ”

⁵ Yesu ddu abiga ma ba di, “Ka du uyirr nu umi umba ku a gru kuma ni iko i ukpama na atsutsu ibittu, na ku da di, ‘Ukpamu, ni ingga uhla ku ankpinkpri unfonfo atarr ngga. ⁶ Kye, ukpamu nggo à ko zhi nu uzirr na mirri ni iko mungga. Ingga sama ni inkindirr iri nggo ingga ta ba nu ma ri!’

⁷ “Uwa wo ukpami wa à re nu umi uki mu di, ‘Si ttutsarr ingga hen! A ka han anko ba. Ingga na amumarr mungga ba, inta ka ji kurr ba. Ingga si ta gru ni nu uwa inkindirr hen.’ ⁸ Di ingga da ki imba, a ti du uwa si ta gru ni nu uwa unfonfo wa du uwa su ku ukpama mi hen, uwa à ta gru ni nu ma aseki ka namri nu nggo à si kru ishisha hen, na ka na so zhi ma gbami hen.

⁹ “Meme nggo, ingga ko da ki imba di: Imba bu zhi, imba ta kpa; zha, imba ta hi; nggurr, aba ta bwu ki imba anko wa. ¹⁰ Undurr wa nggo ti zhi, uwa ta kpa, undurr wa nggo ti zha, uwa ta hi. Undurr wa nggo ti nggurr, anko wa aba ta bwu ku.

11 “Unggonggo nu umi umba akiki à ka nu uzuma ìwà nggo à ti zhi ma ikikla? 12 Ka uzumi ka à zhi ùwà ihen, ùwà nu ma ìlǎ? 13 Imba amimi mu di nu amumarr amba ba aseki azizi. Aki amba wa nggo su nu unkplassu wa mu nggo à di ni Izhi Iwre yi ku abangga ba nggo ko barr ma ka si hi ini aseki mri meme hen?”

*Yesu tuku izhi ndanda
(Matiyu 12:22-30; Marrku 3:20-27)*

14 Yesu ku han izhi huzzu ku ugo numa nggo izhi du ma si di re hen. Nggo izhi yi huzzu, ugo wa gru so re. Anishirr ku ayisurr. 15 Abanu a da di, “A su Belzebulu, uttu ani inkindirr, uwa yo nu ma ukyekye ku han ba huzzu ku.” 16 Abanu zha da aba ta tirr Yesu kye, di a bu na inkindirr numa isisu nggo i ta tsarr ba di Abachi nggo à tu ma.

17 Yesu hi amarr ambarr ka nggo na ddu ba di, “Anishirr bi ìgbù ba nggo ti ga akpa ki na nkanka, na ko di tsi ni ikpa, a si di ma ivi iha hen. Uga ku nggo ti ga ki na nkanka u di jaku meme. 18 Anishirr bi Isheta ba ti ga kri na ko tsi ni ikpa, ittu yi ta kri kingginggi? Ingga da meme, nu nggo imba da di ingga so han izhi yi ssuzzu, di a su Belzebulu nggo ni ingga ukyekye ku na meme ku. 19 Ingga ti so han anazhi ba huzzu nu ukyekye ku Belzebulu, abiga amba ba di han ba nu ku unggonggo? Abiga amba ba mi da di imba da ndanda mi! 20 A su nu ukyekye ku Abachi nggo ingga di han izhi i ndanda yi. Ima mi i tsarr imba di ittu i Abachi yi i ka nga ni imba ba ba.

21 “Unushirr ukyekye, à ti zu atita ama ka itsi so gbye iko ima, iki iko ima yi i ta kurr ku zizi.

22 Undurr ukyekye nggo à mri ma ti nga ni tsi na

ku na mri ma, uwa ta vu atita ama ka gri na kuma na vu iki i iko ma yi ga ku anishirr.

²³ “Undurr wa nggo ta si si amungga hen, uwa à karr ingga. Undurr wa nggo ta si zi ingga ssu ikiri bi hen, uwa si uni se kahre.

Ikanga i izhi i ndanda yi
(Matiyu 12:43-45)

²⁴ “Izhi i ndanda ti huzzu nu ukpa ku unushirr, i di zirr kuma ku zha unto ku iso su. I ti ku zha lankarr, i di ddu itu ma di, ‘Ingga ta kakuma ni iko mungga yi.’ ²⁵ Nggo i ti kakuma ni ku hi iko yi ikurr krizhizhi wre. ²⁶ I di kakuma ku gri anazhi abanu atangba nggo a mri ma umimi, aba ta ga ma ku so nabo. Nggo a ti ku kuso kre ba, undurr wa kaki ndanda mri ni imeme yi.”

Inyarr izizi yi

²⁷ Nggo Yesu ni so re, ayamba numa nu umi ku anishirr ku à gru re di, “Ayamba wa nggo a ngri ùwà nggo, Abachi à yo ku uwa angu azizi!”

²⁸ Yesu ddu ma di, “Abangga nggo a wo ure ku Abachi ku na kpa ku na undu, aba mi Abachi yo ba angu ka iwre mri meme.”

Izha aseki ka kagri
(Matiyu 12:38-42)

²⁹ Nggo akpa anishirr wa kri kago Yesu, uwa da ba di, “Anishirr bi ivi angga ba a si agbugbu kakami! A zha ihi ikagri. Undurr si ta na ba na yi mri inggi nggo Abachi à na ku Yunana* hen. ³⁰ Na anko wa nggo Yunana a sa angba ku anu Nineve,

* **11:29** Yunana: Ikurr i Yunana ki ivi itarr yi nu umi ine ku ikikla ku, i si nà ta su nggo Yesu à kurr ki ivi itarr ni ibe yi.

uwa si meme yo ingga Uvuvurr a Unushirr ta si ku anishirr ba ari ba angba. ³¹ Na Azhibarr a Ibre Ure wa, Ayamba† wa nggo su Uttu nu Sheba taka gru kri na ni imba ba ari ba ikpala. Nggo à zirr zhi ni igbù numa gbagbamu, na kuma du uwa ko iwo itsarr i bwu itu i Uttu Solomo yi. Ingga ko da ki imba, undurr numa se ni inggya nggo à mri Solomo. ³² Na Azhibarr a Ibre Amu wa, anishirr bu Nineve a taka gru kri ni imba anishirr ba ari ba ba, na ta da di imba i kpala. Nggo a wo ure ku Abachi ku nu Yunana ku, na kasarr ni ila ure imbarr yi. Di ingga da ki imba, undurr numa se ni inggya nggo à mri Yunana inkpinkpye!

Ingba ni la uru

(Matiyu 5:15; 6:22-23)

³³ “Undurr ka si yo uru ni ingba nu uru na ba ma sharri à ka si zu ma na ba agbugba ttu ma hen. A ta ba ma sa nu unto ku nggo su tsa, wre ku bu la kago ni iko yi na du anishirr ba kye hi. ³⁴ Ashishi amba ka a su ku ukpa umba ku ingba nu uru. Ashishi amba ka ti si azizi imba ta kye wre. Nggo ashishi ka ti vri, ukpa ku si ni ibwu. ³⁵ Kri gbangba ni du uru imba ku la ni si du ibwu ki hen. ³⁶ Ukpa umba ku ti ko la namri intankla iyirr mi, i si se ni ibwu hen, u ta la kago nâ ta si nggo a di yo uru ni ingba wa u di la ki imba nggo.”

Yesu glo anu Farrisi ba na abitsarr Are ba

(Matiyu 23:1-36; Marrku 12:38-40)

† **11:31** Ayamba wa nggo su Uttu nu Sheba: À zirr ta anko du uwa à ta ni wo ure krizhizhi ku Abachi ku nu Solomo ku. Kye nu ungbamvu Atuttu 10:13.

³⁷ Nggo Yesu bre are kama kre, anu Farrisi numa a yo ma di a bu ku ri na ku. Uwa mirri ga ma ku ji so na abubo a iri wa. ³⁸ U anu Farrisi wa a ku ayisurr, nu nggo Yesu ta ko ri sama ni ingla ango. ‡

³⁹ U Atiko wa ddu ma di, “Imba anu Farrisi ba di ngla ugo ku igbigba imba yi, u nu umi ku imba sa amimi anishirr. ⁴⁰ Arrurru imba! A si sa Abachi uyirr uwama yo nggo na abi ka, uwa yo na umi ku hen? ⁴¹ Imba nu abi iha ba aseki ka nggo se nu umi ku igbigba umba ku, aseki ka tsatsarr ta ngla zzu ki imba na age ka Abachi.

⁴² “Uje umba anu Farrisi, nggo imba di nu Abachi uyirr nu umi ku uwurr nu umi ku aseki ka hin inyi, ni kà ikpanye na Abachi ku, ni si na uzizi hen. Imba bi na aseki ka wemi ni si ttu inuma glo hen.

⁴³ “Uje umba anu Farrisi, imba di zha abubo a kuso ankpinkpye na aki ka issubi ka, ni di zha di a bu chi imba ichi i ankpinkpye nu udu.

⁴⁴ “Uje umba yi! Imba si nâ ta si abe ngga, nggo a si di ssu ka kye hi hen, na du anishirr di zirr ba na ka si hi hen.”

⁴⁵ Uyirr nu umi ku abitsarr Are ba à ddu ma di, “Ûwà ti da meme, ùwà marr inta mi kye na aba!”

⁴⁶ I Yesu ddu ma di, “Uje umba abitsarr Are! Imba di vu iki iri sa ku anishirr na ago, imba ku atu amba si ta na ivri ungo mi, izi ba gri yi hen.

⁴⁷ “Uje umba! Nggo imba i ssu abe ka abi kpa are ba na wre nanka. Abi kpa are ba nggo ábáchí ambirr a ngi ba, imba me ba abe ka wre. ⁴⁸ Meme nggo, imba kpanye ku ábáchí ambirr ba da a na

‡ **11:38** Ri sama ni ingla ango: Uwanggo a si adu ani Yahuda nggo anu Farrisi ba a kye wa ssu na ango.

wre. Ábáchí ambirr ba a ngi abi kpa are ba, imba me ba abe ka. ⁴⁹ Ni ima yo, Abachi, nu ukrihizhi umaku, à da di, ‘Ingga ta tu ba abi kpa are na abitu. Aba ta ngi inkpu yi, na ta ki inkpu yi iha.’ ⁵⁰ Meme nggo, Abachi taka ni zhi imba anishirr ba ari ba ayiyi a abi kpa are ba we, zhi ni imeme i ingbingbru yi. ⁵¹ E-e, ingga ko da ki imba anishirr ba ari ba, Abachi taka ni zhi imba ayiyi a anishirr angga ba namri, bazhi nu nggo a ngu Habila mu kuma nu nggo a ngu Zakarriya§ nu Uki ku Abachi ku, na atsutsu ka akikre ka ito nu Unto ku Iwre Sha Kakami ku.

⁵² “Uje umba abitsarr Are ba! Imba i gri inkpe ibwu anko i kuma ni iko i ihi i Abachi yi. Imba si ta rri ko hen, ni han anishirr ni mirri kuma!”

⁵³ Nggo Yesu à share nu unto kuma, abitsarr Are ba na anu Farrisi ba a re ku Yesu kago, na gru so zhi ma aseki shishemi, ⁵⁴ da aba ta hi anko wa nggo aba ta vu ma ni da inkindirr numa ndanda.

12

Igba utu ni tu i ashishi aha (Matiyu 10:26-27)

¹ Na attuttu ama wa nggo akpa anishirr nu ukri nu ukri a huzzu shishemi na ko cha ikpa, i Yesu ddu abiga ma di, “Imba bu hi ndanda itsarr i anu Farrisi yi, nggo i si i ashishi aha. ² Inkindirr yi nggo

§ **11:51** Habila tuku Zakarriya: Nu ungbamvu ku Imeme ku Angbamvu ka Abachi ka ani Yahuda ka, Habila yo à si unushirr uni imeme wa nggo a ngu ma, u nu ungbamvu ku Aseki ka nggo vu sarr ku uha ku, Zakarriya nggo à si unushirr uni ikikre wa nggo a ngu ma. Kye Imeme 4:8 tuku Aseki ka nggo vu sarr ku uha ku 24:20-21.

a ti ttu yi zu sharri, aba taka ni bwu yi la na azhi. Inkindirr yi nggo ti na yi sharri, a taka gri yi nga ni ihi i anishirr. ³ Meme nggo, inkindirr yi nggo anishirr ti da yi sharri ni ibwu, aba ta da yi huzzu na azhi du anishirr wo yi. Inkindirr yi nggo uwa ti da yi zhazha nu uki, a ta kpa yi du hantu ni ituki.

*Undurr wa nggo imba ta kru isisu ima yi
(Matiyu 10:28-31)*

⁴ “Akpukpamburr, ingga da ki imba, imba bu si kru isisu i abangga ba nggo a ta ngu ukpa ku yo mre, na si ta na inkindirr mri meme hen. ⁵ Ingga ta tsarr imba undurr wa nggo imba ta kru ma isisu nggo. Kru isisu i Abachi nggo se nu ukyekye ku ngu unushirr na turr ma yo nu uru. Ingga ta da ki imba zizo, Abachi nggo si ni ikru! ⁶ A si di vi ananddu akywi re angalanzirr aha hen? Abachi si kpamusu nu uyirr nu umi umbarr ku hen. ⁷ Infunfutu imba yi mi i kri ni ibre mu namri. Imba bu si ki isisu hen. Kye, imba mri ananddu ba nggo kri shishemi!

*Ikpanye ni ika Yesu
(Matiyu 10:32-33; 12:32; 10:19-20)*

⁸ “Ingga da ki imba, undurr wa nggo ti bwu angu ama da du uwa ga ingga, ingga Uvuvurr a Unushirr ta na ku meme yo na age ka abitu ba Abachi ba. ⁹ Undurr wa nggo ti huzzu krizhizhi mi na kà ingga, ingga Uvuvurr a Unushirr mi ta kà ma na age ka abitu ba Abachi ba. ¹⁰ Undurr wa nggo ti da ure undanda ni itu imungga Uvuvurr a Unushirr, aba ta nggurr zhi ku. Undurr wa nggo ti da ure undanda ni itu i Izhi Iwre yi, aba si taka nggurr zhi ku hen.

11 “Nggo ti gri imba kuma nu unto ku ibre amu na agē ka ankpinkpye ba, ka na atuttu ba, imba si ku ayisurr ni ri amarr ka inkindirr yi nggo imba ta da ni kpa atu amba ttungo nu unto kuma hen. 12 Izhi Iwre i Abachi yi i ta tsarr imba inkindirr yi nggo imba ta da.”

Assurre a ugo unazo wa

13 Ugo numa nu umi ku anishirr ku, à ddu Yesu di, “Unitsarr, da ku uzumburr wa di a bu tsu iki yi nggo aki munta a ttu na kadu ki inta a ni ingga.”

14 Yesu ddu ma di, “Ukpamu, unggonggo na ingga ki uni bre amu ka uni ga ki imba iki?” 15 Na kuchi ni da ba di, “Imba bu so gbye ni bu kye ni si na ki abi zharr inkindirr hen. Undurr ka ti se na ashiki ka kinggi mi, uwa si ta so sese hen.”

16 Yesu à da ba assurre anggo di: “Ugo numa nggo à su nu ungo ni ikuchi yi, na se ni ila iwre ikiri. 17 Ugo wa gru ko ri amarr ni isisurr ima di, ‘Ingga sa nu unto ku nggo ingga ta zu ikiri mungga yi. Ingga ta na ki ngginggi?’

18 “Na ddu itu ima di, ‘Ingga ta hlo iwurr imungga yi nggarr ni me inkpinkpi mu nggo ingga ta zu aseki ni ikiri mungga yi. 19 Ni ta da ku itu mungga di, ‘Ugo ni murrvu! Ûwà se na aseki zizi nggo ùwà ta zu ma ase shishemi. So su, ni ri, ni so, ni nyarr ku itu muwa.’ ”

20 “Abachi ddu ma di, ‘Urrurru ùwà! Ni ibittu inggi yi ùwà ta ttu. Unggonggo ta na undu na aseki angga ka nggo ùwà zu?’ ”

21 Ni ikikre yi Yesu da ba di, “I se meme yo na abangga ba nggo so turr aseki ka ingbingbru ka

zu ku atu ambarr, na sa ni inkindirr na age ka Abachi.”

*Iyo isisurr na Abachi ku
(Matiyu 6:25-34)*

²² Yesu da ku abiga ma ba di: “Imba bu si tsutsarr atu amba, ni inkindirr yi nggo imba ta ri, ka imba ta surr hen. ²³ Iso tsitsirr i mri ila. Ukpa u mri iki i surr. ²⁴ Imba kye aminche ba nggo a si di do hen, na si di hwa hen, na sama na aki ka zu ikiri, ka iwurr, ka inzaba. Abachi à so di nu ba iri. Imba mri aminu! ²⁵ Itsutsarr imba yi ka yo ki imba azhi yirr ni iso imba yi ni ingbingbru inggi yi? ²⁶ Imba ti ma chankarr ni ivintsi ma mi nggo mri imba ina, inkpinkpi yi mu na?

²⁷ “Imba kye ugbyarr ku nggo di furr na ankpuji. U si di na undu inkindirr hen, na si di warr iki isurr ku atu ambarr hen. Ingga ko da ki imba di, Uttu Solomo nggo se na aseki shishemi, a si se na iki isurr iwre na ugbyarr ku ijiji ku hen. ²⁸ Sa Abachi nggo di ni agiga ka iki isurr. Agiga ka nggo se ari, ambre a ka ki, aba ku yo uru na ka. Nggo Abachi di na meme ku agiga mu, uwa ta na kingginggi na si ta ni imba isurr hen! Imba abi isisurr ivuntsi! ²⁹ Imba si di tsutsarr atu amba gbami ni inkindirr yi nggo imba ta ri, ka imba ta so hen. ³⁰ (Anishirr bi ingbingbru ba di so yo isisurr imbarr yi na aseki ka ngga ka ma mi.) Aki amba wa a hi aseki akama nggo imba so di zha ka. ³¹ Imba bu zha ittu ima yi, uwa ta ni imba inkpu iki yi namri kye ma.

*Aseki nu unkplassu
(Matiyu 6:19-21)*

³² “Imba si ki isisu hen, imba amumarr aminta. Aki amba wa a kpanye du uwa ta ni imba ittu ima yi. ³³ Vu aseki amba ka re, ni ka inklo yi ga ku abi iha. Ni na ku atu a imba into isurr inklo yi nggo i si taka ngahre hen. Imba zu aseki amba ka nu unkplassu, nggo a si taka kre hen. Nabo, unayi si ta ku ba hen, idarr si ta ri hen. ³⁴ Unto ku nggo aseki amba ka a se, isisurr i imba yi ta se nabo yo.

Uvuvurr iko ni so kye anko wa

³⁵ “Imba ssubi ku undu, ni yo uru ni ingba imba yi, ³⁶ ni na zzu nâ ta si amirr iko ba nggo so gbye anko a Atiko ambarr nggo ta kanga zhi nu unto ku ihru ayamba. Nggo à ti nga ni nggurr ba anko wa, aba ta gru bwu ku na wa hanhan mi. ³⁷ Amirr iko abama ta sa abi nyarr nu nggo Atiko ambarr wa taka kanga na ni hi ba so gbye! Ingga da ki imba, a taka ttu ankru ama ankpi ka glo, na taka ji so, na ri na ba. ³⁸ Amirr iko ba a ta sa abi nyarr kakami, nggo a ti ni hi ba so ssubi, ka à nga si ni ibittu, ka ni igambre! ³⁹ Imba mi hi di akikye ni iko ka hi azhibarr wa nggo unayi ta nga ni iko ima yi, uwa ka si kpanye na du unayi wa mirri hen. ⁴⁰ Imba mi bu so ssubi. Kye ingga Uvuvurr a Unushirr ta nga na azhibarr wa nggo imba si ta hi hen.”

*Uvuvurrko u ni yo isisurr;
ka uni sa ni iyo isisurr
(Matiyu 24:45-51)*

⁴¹ Biturr ddu Atiko wa di, “Ùwà so da ki inta ngga, assurre wa, ka ùwà so da ku anishirr ba namri.”

⁴² Atiko wa à ddu ma di, “A su unggonggo se nu uvuvurr iko ukrizhizhi nggo yo isisurr? Uwa yo su

wanggo nggo akiko ma wa ba ma yo ki ankpue ni iko yi, di a bu gri iko yi na nu amirr iko banu ba ila na ankpue na ankpue. ⁴³ Uvurr iko wama taka nyarr kakami nggo akiko ma wa à taka nga ni hi ma uwa so na undu ku wre ni iko yi. ⁴⁴ Akikye ni iko wa à ta du ma kye iko yi namri. ⁴⁵ Uvurr iko wa ti gru da di akiko ama wa ta so gbami bari na kanga, na gru ko hlo amirr iko abanu ba, aniru na amba ba, na ri na so na hwa, ⁴⁶ Akiko ma wa à gru nga na azhibarr wa nggo uvuvurr iko wa si hi hen, na attuttu wa nggo a si so kye anko hen. Akikye wa taka ni tse ma ki ankpunkpu aha, na ta ki ma iha ndo na abi kà iwo ure abanu ba.

⁴⁷ “Uvurr iko wa nggo hi inkindirr yi nggo akiko ma wa zha di a bu na ku na yi, na kà ina yi, a ta kpa ihlo kakami na amfarr. ⁴⁸ Uvurr iko wa nggo si hi inkindirr yi nggo aki iko ma wa zha da a bi na ku hen, nà ná inkindirr indanda, a ta hlo ma meme. Ihlo ima yi ta ma mi. Abachi ta zha shishemi nu unushirr wa nggo Abachi nu ma shishemi nggo. Uwango nggo a nu ma kri kakami, a taka kpa kri kakami na ku.

*Yesu gri iga ki na nkanka
(Matiyu 10:34-36)*

⁴⁹ “Ingga nye iyo uru ni ingbingbru yi. Ingga kye i ka wre i ka rri ba! ⁵⁰ Ingga se ni izzu na amasirr* yi nggo ingga ta kpa yi. Bazhi ziza, ingga ta so se nu umi ku iha ka ku ma na azhibarr wa nggo ingga ta kpa yi. ⁵¹ Imba kye di ingga nye gri isu isisurr mu ga ki ingbingbru yi? Iya! A si si isu

* **12:50** Izzu na amasirr: Yesu à so re ni itu i iha yi nggo a ji ku ntsimi uwa à ki yi.

isisurr mu hen, si iga ki na nkanka mu. ⁵² Bazhi ziza, iko yi nggo se na anishirr akywi i ta ga ki nanka. Atarr ba ta gru vi na aha ba ba, aha ba ta gru vi na atarr ba ba. ⁵³ Akiki ta gru vi na amumarr ambarr ba ba, amumarr ta vi na akiki ambarr ba ba. Ayiyirr ta gru vi na amumarr áníwá ba, áníwá ta gru vi ku ayiyirr ba. Ayimbarr ta gru ku ayamba a uzuma, amba amumarr ta gru vi na ayiyirr ba aniru ambarr.”

Ihi i iviyi

(Matiyu 16:2-3)

⁵⁴ Yesu ddu anishirr ba wemi di, “Imba ti hi akpa ka so gru zhi ni ingbahru, imba di da di, ‘Ahru ta ku,’ ahru wa a ku jiji. ⁵⁵ Imba ti wo unddunndu u go ni hun hi hun, imba di da di issu i ki ywhiywhirr ba uwa si meme yo. ⁵⁶ Imba abi na aseki wre ku anishirr a bu hi! Imba di kye imimi yi, ni kye akpa ka, ni da inkindirr yi nggo i ta la. Meme nggo, angginggi di imba si hi uzirr ku ingbingbru ku ni ivi inggi yi hen, nggo ingga se ni imba ba ziza.

Ssubi nu uni girr a muwa ku

(Matiyu 5:25-26)

⁵⁷ “Angginggi di imba si di hla kye bari, ni na inkindirr yi nggo i si iwre hen? ⁵⁸ Undurr ti se nu ure ni itu muwa, na gri ùwà ko nu unto ki ibre amu, ùwà bu zha ithubi na ku ni iko, ni si du imba kuma nu unto ki ibre amu ku hen. Ùwà ti kà, uwa ta gri ùwà ku nu uni hla amu wa. Uni hla amu wa ta kpa ùwà nu abi lo ukpa ba, aba ta gri ùwà ku ttu nu uki. ⁵⁹ Ùwà ta si han inkindirr yi nggo a zu ku ùwà tsatsarr hen, uwa si ta du ùwà huzzu nabo hen.”

13

Du ila ure imba yi, wre ki imba bu si ki hen

¹ Na azhibarr ama wa, anishirr a se na ku, na da ku Yesu nggo Bilatu* à ngi anu Galili na azhibarr nggo a nga ni so han inina yi na ko to ayiyi wa na age ka Abachi. ² Yesu ddu ba di, “Anu Galili ba nggo a ngi ba meme, imba kye di abangga si abi la ure mri inkpu anishirr nu Galili? ³ Imba mi, ingga ko da ki imba, imba ta si kasarr, ni du ila ure imba yi hen, imba mi ta ki meme yo. ⁴ Abangga ba na anishirr awurr na atandarr ba nggo ugonka ku Silowa ku u ji ywhe ba na? Imba kye di abangga si ndanda mri anishirr ba nu Urushalima na? ⁵ Ingga ko da ki imba i si si meme hen! Imba ta si kasarr ni du ila ure imba yi hen, imba mi ta ki meme yo.”

Assurre a ibwa ni kà iklo wa

⁶ Yesu gru da ba assurre anggo wa di: “Na sese ugo numa nggo ttu ibwa ni ila ima. Na ko ku di zha inkpinkpo yi, ibwa wa si klo hen. ⁷ Ugo wa à da ku unu undu ama wa di, ‘Kye, wanggo si ise itarr nggi nggo ingga di nga ni di zha inkpinkpo ibwa nu unkunkurr unngo ku, u si klo hen. Tse ku ta yo! U ta kri na angginggi ni so harr abubo wa gigyemi.’

⁸ “Unu undu wa ddu ma di, ‘Du ku ma ni inarr bari. Di ingga ya imimi surr kago ku ichi yi, ni surr ku ingbarr i amuwu. ⁹ Unkunkurr ku ti klo ìmbrèyìrr, i wre. U ta si klo hen bari, ùwà tse ku ta yo.’ ”

* **13:1** Bilatu: Bilatu à su ugonka nu Yahudiya, bazhi ni ise i 26 kuma ni 36 nu ugo ku Ittū i Yesu.

Yesu à du ayamba a so gbo gbi gbo wa a wre na Azhibarr a Isu wa

¹⁰ Nggo Yesu ku so tsarr ba nu uki ku issubi ku na Azhibarr a Isu wa, ¹¹ ayamba numa nggo anazhi a ki ma ulolo, uwa so di gbo gbi gbo ase awurr na tandarr, na vu darr na à ka si gru ki tsa hen. ¹² Nggo Yesu hi ayamba wa, na yo wa na ddu ma da di, “Ayamba, ivri imuwa yi i wre ba!” ¹³ Na sa ungo na ku, uwa gru na ukpa, na gru kri ki kri, na nyarr ku Abachi.

¹⁴ Ankpye nu uki ku issubi wa a ki unfu, nggo Yesu à du ayamba wa wre na Azhibarr a Isu wa. Na gru kri na ddu anishirr ba di, “Inta se ni ivi itani i na undu. Imba nga ni ivi ima yi ni kpa iwre imba yi, ni si nga na Azhibarr a Isu wa hen!”

¹⁵ Atiko wa à ddu ma di, “Imba abi na aseki wre ku anishirr a bu hi! Imba si di ddu ilando ka ijaki imba yi zhi nu unto ku ri umbarr ku, du ba ku so amasirr na Azhibarr a Isu wa hen?” ¹⁶ Kye, ayamba anggo wa su uhanma a Ibrayi, nggo Isheta lo ma zu ki ase awurr na atandarr, imba di ingga bu si ddu ma ttungo na Azhibarr a Isu wa hen?”

¹⁷ Ida ima yi i du ishisha ki abi karr ma ba. Anishirr shishemi a nyarr ni iki iku ayisurr yi nggo Yesu a na yi.

*Assurre a ingbingbi i mosita
(Matiyu 13:31-32; Marrku 4:30-32)*

¹⁸ Yesu à zhi ba di, “Ittu i Abachi yi i si nâ ta si angginggi? Ingga ta tsarr Ittu i Abachi kye na angginggi ku? ¹⁹ I zzu nâ ta si ingbingbi i mosita, nggo ugo numa nggo gri ku ttu ni ila ima. I zzu, ni

kaki ichi inkpi. Aminche bi ingbingbru ba a ku na ako ni inggingga ima yi.”

Assurre a imbimbru iyisti
(Matiyu 13:33)

²⁰ Yesu à zhi zizo di, “Ingga ta tsarr ki imba angginggi kye ni Ittu i Abachi yi? ²¹ I zzu nâ ta si ayamba nggo à ba imbimbru ikpu ssu na agbugba na tsu iyisti† surr imbimbru ikpu yi i gru si.”

Anko avutsa wa
(Matiyu 7:13-14, 21-23)

²² Yesu ko kuma nu Urushalima, na zzu di tsarr anishirr ba ga igbu inkpinkpi ni itsitsa yi. ²³ Ugo numa à zhi ma di, “Ankpye, Abachi ta kpa anishirr ntsimi yo ttungo?”

Uwa ddu ba di, ²⁴ “Ùwà mi bu ta ukpa ni rri ga anko avutsa wa. Ingga da ku ùwà, anishirr shishemi ta gru da aba ta rri kuma, na si ta hi anko wa hen. ²⁵ Nggo akikye ni iko wa ta gru ku han anko wa, nggo imba ta kri nabo ni ta ko nggurr anko wa ni da di, ‘Ankpye, bwu ki inta anko wa!’

“Uwa ta ddu imba di, ‘Ingga si hi inkla yi nggo imba zhi hen!’

²⁶ “Nabo yo, imba ta gru ko da di, ‘Inta i ri ni so ndo nu ùwà. Ùwà i tsarr ni igbu imunta yi!’

²⁷ “Uwa ta da di, ‘Ingga si hi inkla yi nggo imba zhi hen! Imba chi share ni ingga ku, imba bi na awurr!’

²⁸ “Nabo yo, imba ta yì, ni ta nyirr nyirr, nu nggo imba ta hi Ibrayi, Ishaku, Yakubu na abi kpa are ba Abachi ba ni Ittu i Abachi yi, nggo a ta

† **13:21** Iyisti: Imbimbru ahun yi nggo i di du unfonfo a si.

ddu imba glo! ²⁹ Anishirr ta zhi na anza ambre tuku ni ingbahru. Abanu ta zhi ni ikatu tuku ni ikashirr na nga, ni so ni imburr imbarr yi ni iga ittu i Abachi yi. ³⁰ Abanu nggo sa abi imeme a ta kaki abu ikikre, abi ikikre a ta kaki abi imeme.”

*Yesu à vri ni itu i Urushalima
(Matiyu 23:37-39)*

³¹ Nabo, anu Farrisi ba nga ni ddu Yesu di, “Gru share ni inggya. Kye, uttu Hirridu ko zha du uwa ta ngu ùwà.”

³² Yesu ddu ba di, “Imba ko ku da ku inkindirr ima yi, ‘Ingga ko han izhi indanda huzzu, ni ko du anishirr wre ari. Na ambre, ívri nggi, ingga ta kre undu mungga ku.’ ³³ Ingga ta ko kuchi nu undu mungga ku ari, ambre ni ívri. I si ta wre a bi ngu uni kpa are nu unto numa nggo si su Urushalima hen.”

³⁴ Yesu da di, “E! Urushalima, Urushalima! Imba nggo ngi abi kpa are ba, ni di ta abitu ba Abachi ba na angbinta, nggo a tu ba ni imba ba! Inkpo ibirr nggi ingga zha issu amumarr amba ba bi, nâ ta si nggo ayirr iviko di kye na ssu amumarr ama ba bi na angba ama ka. Imba di kà! ³⁵ Kye, Abachi taka kà Uki unkpi ku Ibarr Abachi imba ku ni igbu imba wa. Ingga ko da ki imba di, imba si ta hi ingga zizo hen, imba taka hi ingga na azhibarr wa nggo imba ta ko da di, ‘Uwanggo nggo nga ni isa i Atiko yi, Abachi bu yo ku angu ka iwre.’‡”

14

Yesu du uni lo numa a wre

‡ 13:35 Kye zizo Asarr 118:26.

¹ A si na Azhibarr a Isu numa nggo, i Yesu ko ku ri ila ni iko yi ankpnye numa nu umi ku anu Farrisi ba, anishirr ba nggo a kri nabo gru so surr ku ashishi girr. ² Ugo numa nggo aza ama ka na ango ka a si,* à nga ni Yesu ku. ³ Yesu à zhi abitsarr Are ba na anu Farrisi ba di, “I wre aba bu du unushirr a wre na Azhibarr a Isu wa, ka a bi du ma?” ⁴ Aba so gbangbami. Uwa yo ugo wa na du ma wre, na du ma kuma.

⁵ Na ddu ba di, “Unggonggo alando ka uvuvurr alando amaka a jaku ni inkpri udduddu na Azhibarr a Isu wa, uwa ka kà wa du?” ⁶ Aba si ddu ma inkindirr hen.

Iki itu nggi tuku igi itu

⁷ Yesu hi nggo abichirr ba nggo a yo ba ni iga yi a di zharr into i iso i iwre yi na abubo a iga wa, na da ba assurre anggo wa di: ⁸ “A ti yo ùwà ni iga numa, ùwà bu si narr ku ji so nu unto ku ankpinkpye ku hen. Mi, a yo ankpinkpye banu nggo a mri ùwà. ⁹ Ugo wa nggo yo imba ha mi ta ni ddu ùwà, du ùwà bu gru ni nu ugo nggo wa abubo a iso wa. Ishisha ta ki ùwà ni ku so na abubo avutsa wa. ¹⁰ Nggo a ti yo ùwà, ùwà bu ku ji so na abubo a iso avutsa wa, wre ku uni iga wanggo ta nga, uwanggo ta ni da ku ùwà di, ‘Ukpamu, gru ku ji so na abubo ankpi a iwre wa.’ Anishirr ba ta kye ùwà ssu nu ungo. ¹¹ Undurr wa nggo ti gi itu, aba ta nggurr ma yo nu ugo. Undurr wa nggo à ti kà itu ima ta yo, aba ta gi ma ki nu ussu.”

¹² Yesu ddu ugo wa nggo a yo ma di, “Ùwà ti na iga, si yo akpukpambirr, ka amuyirr, ka amla mi,

* **14:2** Aza na ango ka a si: Ulolo ku nggo u di du ukpa ku unushirr u so si ki unkpi.

ka abi girr bu ungo hen, wre ku aba mi taka ni yo ùwà meme, han ùwà unka ku. ¹³ Ùwà ti na iga, ùwà bu yo abi iha, aba ankpu aza na aba ankpu ango, na aba akreshi. ¹⁴ Abachi ta yo ku ùwà angu azizi. Nggo anishirr abama sama ní inkindirr i ka ni han ùwà, Abachi taka han ùwà na azhibarr wa nggo à taka ta anishirr ba nggo a kye ba a sa azizi ba kasi.”

Assurre a iga inkpi yi
(*Matiyu 22:1-10*)

¹⁵ Uyirr nu umi ku abi so ri ndo ni Yesu ba ba à wo ure ku nggo Yesu da, na ddu ma di, “Abangga ba nggo taka so ni imburr inkpi yi na azhibarr a iga wa ni iko yi Abachi taka nyarr kakami!”

¹⁶ Yesu à ddu ma di: “Ugo numa nggo à ta na iga, na yo anishirr shishemi. ¹⁷ Nggo azhibarr wa ma, uwa tu amirr iko ama ba di a bu ku da ku anishirr ba nggo a yo ba di, ‘Nga yi ki kye inta issubi ba!’

¹⁸ “Abichirr ba gru so da ivri imbarr na nkanka. Uni imeme wa da di, ‘Ingga re ilá, i wre ingga bu ku kye yi. Kpa iyi imungga yi.’

¹⁹ “Unu uha wa da di, ‘Ingga re ilando ido iwurr, di ingga gri yi ku tsarr kye bari. Kpa iyi imungga yi.’

²⁰ “Unuma wa da di, ‘Ingga garr ayamba ahehe ni ivi inggi yo. Ingga si ta ko hen.’

²¹ “Uvurr iko wa kakuma ku da ku akiko ama wa, akiko wa ki unfu na ddu uvuvurr iko wa di, ‘Narr huzzu ku ga anko kpinkpi ka na a atsutsu ka umi igbu ku, ni yo abi iha, na aba kpre aza, na aba ankpunkpu ango, na aba kreshi.’

²² “Uvurr iko wa à ddu ma di, ‘Ankpye, inkindirr yi nggo ùwà da, ingga i ka na yi ba, i zizami into ki iso u nise ma.’

²³ “Akiko ma wa à ddu uvurr iko wa di, ‘Kakuma na anko ka unddu ìgbù itsitsa yi, ni ku turr ba du ba nga, ni tsarr ssu ki ingga ni iko yi. ²⁴ Ingga nggo ko da ku ùwà, abangga ba nggo ingga yo ba ni imeme yi, uyirr mi si taka la ila imungga yi kye hen!’ ”

Inkindirr yi nggo unushirr ta na bari na si uniga Yesu

(Matiyu 10:37, 38)

²⁵ A sa azhibarr numa nggo, akpa anishirr so ga Yesu. Uwa kasarr na ddu ba di: ²⁶ “Undurr wa nggo ti du uwa ta ga ingga, na si kpanye ni ingga mri ana ayirr, nu uwama, na amarr ma, na amuyirr aniru na amba, ni itu ima hen, uwa si ma uni ga ingga hen. ²⁷ Undurr wa nggo ta si ba unkunkurr ku ikpa umaku na ga ingga hen, uwa si ma uni ga ingga hen.

²⁸ “Undurr wa nggo ti du uwa ta me iko, uwa si ta ji so na bi inklo yi kye, ka i ta ma, ka i ta klonyarr bari hen? ²⁹ A ta si na meme hen, na gru zu ibarr i iko yi na du ime yi kukri na anko, anishirr ba nggo ti ko sarr ba nabo na hi yi a ta me ma. ³⁰ Na da di, ‘Ugo nggo à du uwa ta me, nggo na klonyarr na anko!’

³¹ “Ka, ka du uttu numa nggo ta ko ni ta iku nu uttu numa, na si ku so na han kye, uwa na anishirr ukri uwurr (10,000) ta ku ta iku nu uttu wa nggo se na anishirr ukri iso iha (20,000) ku hen? ³² Uttu wa ti hi du uwa ka si tsi kpa na ku hen, nggo a ti nise gbagbamu, uwa ta tu anishirr ama ba du ba ku zha

issubi na ku. ³³ Na anko ayirr ama wa, undurr wa nggo ta si nggurr ugo nu aseki ka nggo se na ka hen, uwa si ma uni ga ingga hen.”

*Assurre a ima yi nggo
si marr hen*

(Matiyu 5:13; Marrku 9:50)

³⁴ Yesu da ba zizo di, “Ima i wre, imarr ima yi ti ka nado, a ta na yi kingginggi na du imarr yi i kanga? ³⁵ I si ta se nu undu ku imimi mi hen, na ka si tsu yi surr na atsu mi hen. A ta ba yi ku kahre. Undurr wa nggo ti se na atu ka iwo ure, uwa bu wo!”

15

*Ivinta wa nggo à nado
(Matiyu 18:12-14)*

¹ Na azhibarr numa nggo, abi kpa inklo imimi ba na abi la ure a gru nga ni Yesu ku, wre ba bu ni wo ma. ² Anu Farrisi ba na abitsarr Are ba a gru ko re gbrungbru di, “Ugo wa nggo à di kpa abi la ure na ri na ba!”

³ I Yesu da à ba assurre numa di: ⁴ “Ka du uyirr nu umi umba ku, a se na aminta ayirr yirr (100), uyirr nu umi umbarr ku nado, uwa ta na kingginggi? Uwa ta ka iso itirr na atirr (99) ba du ni ijiji yi, na kuma ku zha uyirr wa nggo nado, ku hi bari. ⁵ A ti hi ma uwa ta nyarr na ba ma sa na abubwa, ⁶ na ta gri ma nga ni iko. Na ta ni yo akpikpa ama na abi girr ama ba, na da ba di, ‘Ingga se ni inyarr, nggo ingga ku zha ivinta mungga wa nggo a nado hi. Ingga yo imba, di imba bu ni zi ingga inyarr ima yo!’ ⁷ Na anko ayiyirr ama yo, ingga ko da ki imba di, inyarr ta se nu unkplassu

kakami ni itu i unushirr uni la ure uyirr nggo à du ila ure ima yi na kpa Abachi. A mri iso itirr na atirr ba (99) nggo a si abi wre ba nggo kye i si si ba inkindirr i iwre aba bu du ila ure imbarr yi hen.”

Inklo yi nggo i nado

⁸ Yesu à da ba assurre anuma zizo di, “Ka di ayamba numa nggo se na angalanzirr awurr, i kpinkpirr iyirr i jaku nado, uwa ta na kingginggi? À ta murr uru ki, na vu uki ku, na so zha ku kye bwemi. ⁹ Nggo à ti hi yi, uwa ta yo akpukpama na abi girr ama ba na ddu ba di, ‘Ingga se ni inyarr, nu nggo ingga zha inklo mungga yi nggo i nado hi. Imba nga di inta ni nyarr yi!’ ¹⁰ Meme nggo, ingga ko da ki imba da abitu ba Abachi ba nu unkplassu ta se ni inyarr kakami ni itu i unushirr uyirr nggo a du ila ure ima yi.”

Uvuvurr ni nado wa

¹¹ Yesu da ba zizo di: “Ugo numa nggo à se na Amumarr aniru aha. ¹² Uvutsa wa ddu aki ambarr wa di, ‘Aki mungga, vu iki imuwa yi ga ki inta zizami, ni ni ingga imungga.’ Aki ambarr wa vu aseki ama ka ga ba aha mi.

¹³ “Ni ivi ntsimi, uvutsa wa vu aseki ama ka re tsatsarr na kpa inklo yi na gru kuma nu uzirr. À kuma ni ìgbù numa gbagbamu na ku ri inklo yi kre na angu. ¹⁴ Nggo inklo yi i kre namri, iyo gru ki na anga akama, uwa sa ni inkindirr. Iyo ki ma kakami. ¹⁵ Uwa gru kuma ku zha undu nu ugo numa ku, nggo a si abi ìgbù wama. Ugo wa à turr ma kuma nu unto ku nggo a zu anikpama ama ba, di a bu kuma ku di ho ku nabo. ¹⁶ Uwa ku di zha

du uwa ta ho itu ima ni ila yi nggo a di ni anikpama ba. Undurr mi si nu ma inkindirr iri hen.

¹⁷ “Nggo amarr ama ka a kanga ku, uwa da di, ‘Amirr iko ba aki mungga ba, a se na aseki nggo a mri ba iri. Kye, ingga nggo ko ttu ni ingaza ni inggya mi!’ ¹⁸ Ingga ta gru kuma na aki mungga ku. Ni ta ku da ku di, Aki mungga, ingga la ure na age ka Abachi, ni ila ure na age muwa. ¹⁹ Ingga si ma uni yo ki uzumi zizo hen. Na ingga ki uyirr nu umi ku amirr iko amuwa ba, nggo so di na ku ùwà undu.’ ²⁰ Nggo, na gru ko kuma na aki wa ku.

“Nggo a ni ko ta anko ni iko, aki wa hi ma ni ko nga yi, itito ki ma na ku. Uwa kru kuma nu uvuvurr wa ku, ku nyarr ma vu.

²¹ “Uvuvurr wa da di, ‘Aki mungga, ingga la ure na age ka Abachi tuku na age amuwa. Ingga si ma uni yo ki uzumi zizo hen.’

²² “Aki wa yo amirr iko ama ba na ddu ba di, ‘Narrma nye! Ku ba ankru ahehe ka wre ni surr ku yi. Ni ba indehri ni yo ku ni uvuvurr ungo, ni vu anggakpaza ni surr ku na aza. ²³ Ni kuma ku kye uvuvurr alando uzizi, nggo a ki ahihi, ni vu han yi, ni di inta nyarr ni na iga!’ ²⁴ Uzumu wanggo a ka ttu ba, i zizami uwa tasi. A nado, i ziza ingga hi ma.’ Mre aba a kuchi ni iga yi.

²⁵ “Nggo a ko na meme, uzayirr nunku wa a nado ni ilá. Nggo a ko kanga, na ki ywhiywhirr ni iko na wo asarr ni inggingga irro yi. ²⁶ Na yo ugarr uyirr wa na zhi ma di, ‘Angginggi zzu?’ ²⁷ Uwa da ku di, ‘Uzumbirr wa yo a kanga ni iko, aki muwa à vu uvuvurr alando uzizi, nggo ki ahihi han ku, nggo a hi ma kanga kyekye.’

28 “Uzayirr nunku wa ki unfu du uwa si ta mirri ni iko yi hen. Aki wa wo na huzzu ko ku barr ma di a bu mirri. 29 Uwa ddu aki wa di, ‘Kye, ase angga ka nggo ingga so na ku ùwà undu zzu ugarr mu ni si kpala ku ùwà nu unto numa hen. Ùwà na ki ingga angginggi? Ivuwu mi nggo ùwà ka vu ni ingga di ingga kpa na irro na akpukpamburr, ùwà nise na meme kye! 30 Uwa nggo yo su uzumi wanggo nggo à vu aseki muwa ka ku kahre ni izha amba, nggo nga ni iko ùwà ngu ku uvuvurr alando uzizi, nggo a ki ahihi.’

31 “Aki wa ddu ma di, ‘Uzumu, ùwà di so se ni ingga ku ttuttumi. Inkindirr yi nggo ingga se na yi i si imuwa namri. 32 Ima ki inta ni inyarr yi, nggo uzumbirr wa a ttu na tasi. A nado, i ziza uwa kanga.’ ”

16

Uvurr iko ukrizhizhi wa

1 Yesu da ku abiga ma ba ure unngo ku di, “Ugo numa nggo se nu ungo. Na se na ankpype a amirr iko, nggo di kye ku ashiki ama ka. Ugo wa à wo di uvuvurr iko wa di varr azo ama ka hre na anko ndanda. 2 Nggo na yo ma rri ku ddu ma di, ‘Ingga wo da angginggi ni itu muwa? Gri angbamvu ka nggo ùwà charr aseki ka nggo ingga du ku ùwà i nga namri, di ingga ni kye. Ùwà yo si ta su uni gri ki ingga aseki mungga ka zizo hen.’

3 “Uvurr iko wa à ri amarr na ddu ma di, ‘Akiko mungga à ta ku han ingga nu undu mungga ku. Ingga ta na kingginggi? Ingga nggo si su ukyekye nggo ingga ka do hen. Ishisha ki ingga ni ku barr ma yi. 4 Ingga hi inkindirr yi nggo ingga ta na!

I ta si meme undu mungga ku ti kre, ingga ta se ni ikpikpa, nggo a taka di kpa ingga yo na ako ambarr wa.'

⁵ "Na yo anishirr ba nggo a ri ku ugo wa ahla ka na ayiyirr. Na zhi uni imeme wa di, 'Uhla ku nggo ùwà ri ku akiko amungga wa u su ubirr nggo?'"

⁶ "Uwa ddu ma di, 'Ingga kpa uhla ku anye olivu impirr inkpinkpi ayirr yirr (100).'"

"Uvuvurr iko wa à ddu uni ni uhla wa di, 'Ji so ni charr hanhan mi di ayiyirr ane (400) nu ungbamvu muwa ku.'

⁷ "Na yo unu uha wa mirri ku zhi ma di, 'Ùwà na? Uhla muwa ku u su ubirr nggo?'"

"Uwa da di, 'Umungga ku su ikiri abubwu ukri uyirr (1,000).'"

"Uvuvurr iko wa da ku di, 'Charr abubwu ayiyirr atandarr (800).'"

⁸ "Ni ikikre yi, akiko a uvurr iko ni varr iki hre wa à gbyarr ku asa, nggo à na undu uma ku krizhizhi mi. I si meme yo nggo anishirr bi ingbingbru ba si krizhizhi ba ni na aseki ka ingbingbru ka mri anishirr abiga ba Abachi ba."

⁹ Yesu kuchi ni bre ba di, "Ziza, ingga ko da ki imba di, ki ikpikpa na ashiki ka ingbingbru ka, wre ba a ti ka kre aba ta kpa ùwà ni iko i iso sese yi.

¹⁰ "Undurr wanggo nggo à ti kpanye na ku ni gri inkindirr ivutsa, aba ta kpanye na ku ni gri inkpi. Undurr wanggo nggo à ti si kpanye na ku ni gri inkindirr ivutsa hen, aba si ta kpanye na ku ni gri inkpi yi hen. ¹¹ Meme nggo, imba ti si hi achi ka gri iki i ingbingbru yi hen, imba ta na kingginggi ni gri iki inggi yi nggo i si i unklpassu? ¹² Imba ti

si hi gri inkindirr yi nggo i si i undurr unuma hen, unggonggo ta ni imba imba yi?

¹³ “Uvuvurr iko uyirr ka si na undu ku atitiko aha hen. À ta karr uyirr wa na ta kpanye nu unuma wa. À ta kru isisu i uyirr na ta kà uyirr wa. Na anko ayiyirr ama yo, ùwà ka si ba itu imuwa ni undu ku Abachi tuku izha inklo narrnarr hen.”

*Are ka Yesu numa ka
(Matiyu 11:12-13; 5:31-32; Marrku 10:11-12)*

¹⁴ Nggo anu Farrisi ba wo are angga ka namri, na sarr Yesu, nggo a hi da aba mi zharr inklo.

¹⁵ Yesu ddu ba di, “Imba yo atu amba wa di imba ngga si abi na wre na ashishi ka anishirr. Abachi mu hi isisurr imba yi. Inkindirr yi nggo anishirr bre yi surr na amu, ima yo si inggi yi nggo Abachi à kà yi.

¹⁶ “Anishirr a di kru isisu i Are ka Musa ka na angbamvu ka abi kpa are ka, nga ni ma ni ivi yi nggo Yohana uni zzu na amasirr wa à ku nggurr surr. Bazhi ni ima yo aba a gru di da Ure ku wre ku ni itu i Ittu Abachi yi. Anishirr shishemi a ko ta ukpa da aba ta mirri ni ittu yi. ¹⁷ Meme mi, ure ku Musa ku u se. A si inkindirr ivintsì, unkplassu ni ingbingbru inggi a bu ka nado, mri nggo inkindirr ivutsa nu umi ku Are ka i bu sama nu ukyekye.

¹⁸ “Undurr wa nggo ti han ayamba ama na ku garr anuma, uwa kpala na si uni zha amba. Undurr wa nggo ti garr ayamba wa nggo a han wa, uwa mi kpala na si uni zha amba.”

Ugo uni inklo wa tuku Lazarru

¹⁹ Yesu kuchi ni bre ba ni itsarr yi di, “Ugo numa nggo a se nu ungo kakami na di surr iki i iwre ni i

tsi anta. Na se na aseki azizi kakami, na su kpukpa na iga yo mre. ²⁰ Ugo numa se zizo nggo a su uni iha i isa ima yi i ri Lazarru, nggo ukpa umaku sa ankpa mi. Aba di ba ma ni zu na aminko ka mirri ko ni iko i ugo nu ungo wa. ²¹ A di zha du uwa ta di vu imbimbru ila yi nggo ugo nu ungo wa ti ri na du inkpu. Amiyo ba nga di re ku ankpa ka.

²² “Uni iha wa a ttu, abitu ba Abachi ba a gri ma hun ku zu ywhiywhirr ni Ibrayi ku. Unu ungo wa ttu, aba zzu ma. ²³ Nggo a so nu abubo a iso abi ki wa, na gi ashishi kye nu ussu na hi Ibrayi gbagbamu, u Lazarru so ku na anga ayirr. ²⁴ Uwa bwu angu yo di, ‘Aki mungga Ibrayi! Kye iha mungga ni du Lazarru yo uvuvurr ungo na amasirr na tse yo ki ingga ni irrirri di igbigbarr mungga yi su. Kye, ingga ko wo ivri kakami nu uru!’

²⁵ “Ibrayi ddu ma di, ‘Uzumu, ssu hi nggo uwà di so ni ingbingbru yi, uwà se na ashiki ka ingbingbru ka shishemi. U Lazarru a se na aseki andanda. Ziza nggo, Lazarru so me nyarr, uwà so se ni ivri. ²⁶ Meme mi, inkpri udduddu i se ki inta na atsutsu nu uwà. Nggo abanu ti da aba ta cha ko nu uwà ku, aba ta cha chankarr. Abanu nggo ti da aba ta cha nga zhi ni imba ba na nga ni inta ba, aba ta cha ma chankarr.’

²⁷ “Ugo nu ungo wa da di, ‘Ingga ko barr uwà aki munta Ibrayi, tu Lazarru kuma na amuya mungga ba ni iko i aki mungga. ²⁸ Ingga se na amuyirr mungga a sa akywi. Du Lazarru ku gba ba utu du ba si ka ni ki iha nu unto ku nggo ingga se hen.’

²⁹ “Ibrayi ddu ma di, ‘Amuya amuwa ba a se na Are ka Musa ka tuku itsarr i abi kpa are yi nggo a

charr, nggo a ta gba ba atu. Amuyirr muwa ba bu shirr atu ku itsarr imbarr yi.’

³⁰ “Uni ungo wa à da di, ‘Aki munta, Ibrayi! Iya, i nise ma ki ingga, undurr nu umi ku a bi ki ba kakuma na aba, aba ta wo ma na du ila ure imbarr yi.’

³¹ “Ibrayi ddu ma di, ‘A ta si ta wo Are ka Musa ka ni itsarr i abi kpa are yi hen, aba si ta wo zizo hen, ka undurr ka tasi na kuma na ba, aba si ta kpanye hen.’ ”

17

Itsarr ni tu ila ure
(*Matiyu 18:6-7, 21-22; Marrku 9:42*)

¹ Yesu ddu abiga ma ba di, “Iki yi nggo di du anishirr la ure i ta nga ki imba. Uje ku undurr wa nggo i ta nga zhi na ku nggo! ² Iwre ka ba ununa ki iko à klo ku ni ito, na turr ma yo ni inyi. Ima i wre na ku nggo a bu du ma so na du atsitsa angga ba la ure. ³ Kye inkindirr yi nggo ùwà di na yi!

“Uzumbirr ti la ure, ùwà bu glo ma, uwa ti ba ttungo, ùwà bu nggurr zhi ku. ⁴ A ti kpala ku ùwà ki inkpo tangba na azhi ayirr, na ko nga nu ùwà ku inkpo itangba yi, ni barr da di, ‘Ingga i si ta na meme zizo hen,’ Ùwà bu nggurr zhi ku.”

Iyo isisurr

⁵ Abi ko na angu ba a ddu Atiko wa di, “Na ni du iyo isisurr imunta yi i kri mri i ziza yi.”

⁶ Yesu ddu ba di, “Imba ti se ni iyo isisurr ntsimi nâ ta si ingbingbi ikiri yi nggo a yo yi di mosita, imba ti ddu unkunkurr ungo ku di, ‘Huzzu ni

izhizhi imuwa yi we ku ji rri ni inyi!’ U ta na nâ ta si nggo imba i da.

Undu ku uvuvurr iko

⁷ “Ka du uyirr nu umi umba ka a se nu uvuvurr iko nggo di do ku, ka di ho ku. Nggo uvuvurr iko wa ti nga zhi ni ilá, atiko ama wa di ddu ma di a bu narrma ku ri ila ima yi? ⁸ Iya! Atiko wa ta ddu ma di, ‘Ssu ila yi zu ki ingga ni ku ssubi ni nga ni ni ingga na yi, di ingga ni ri ni so bari, ùwà nga ni ji so ni ri imuwa yi.’ ⁹ Uvurr iko wa si ta kpa igbyarr asa numa hen, nu nggo à si so na undu ku nggo akiko ama wa à nu ma hen. ¹⁰ Imba mi bu na meme, nggo imba ti na inkindirr yi nggo a da ki imba, imba da di, ‘Inta sa amirr iko mu. Inta i si ma a bi kpa igbyarr asa imuwa yi hen, inta so na undu munta mu.’ ”

*Yesu à du anishirr
bi lo ishi awurr a wre*

¹¹ Yesu à so kuma nu Urushalima na nga nu udirr ku Samarriya tuku Galili. ¹² Nggo ta ko rri nu umi igbu numa, anishirr abi ishi awurr gru ni ma na ku na anko. Na kri gbagbamu, ¹³ na du ma hantu di, “Yesu! Ankpye munta! Ki itito ni inta ba!”

¹⁴ Nggo a hi ba na ddu ba di, “Kuma ku tsarr abikye anishirr ba ikpa imba yi.” Nggo a ko kuma na kakye aba wre.

¹⁵ Uyirr nu umi umbarr ku nggo hi du uwa wre, na kasarr kuma na so nyarr ku Abachi na so bre asarr hantu. ¹⁶ Na kuma ku kuttu ku Yesu na aza na nyarr ku. Ugo wa a zhi nu Samarriya.

¹⁷ Yesu zhi ma di, “Ingga kye di a sa anishirr awurr ngga nggo ingga du ba wre? Uyirr yo

à kanga, atirr ba na? ¹⁸ Sa angginggi du uyirr wanggo nggo à su unichirr mu à kanga ni da ku Abachi inyarr ima yi?” ¹⁹ Yesu ddu ma di, “Gru kuma. Kye, iyo isisurr muwa nggi i du ùwà wre.”

Inga i ittu i Abachi yi
(Matiyu 24:23-28, 37-41)

²⁰ Anu Farrisi banu a nga ni zhi Yesu di Ittu i Abachi yi i taka nga nita mu. Yesu à ddu ba di, “Ittu i Abachi yi i si ta nga na anko wa nggo imba ta hi na ashishi amba hen. ²¹ Undurr si ta da di, ‘Kye! Si inggi inggya!’ ka ‘Kye! Si inggi nu nggo hen!’ Ittu i Abachi yi i ka rri ba so ni imba ba.”

²² Na ddu abiga ma ba di, “Ivi yi ko nga nggo imba ta zha di imba ka hi azhi yirr nu umi ku ivi yi Uvuvurr a Unushirr yi, ni si ta hi wa hen. ²³ Abanu ta re imba mi di, ‘Kye inggi ni inggya!’ ka, ‘Kye kuma ungu mu!’ Imba bu si kuma ku di zha yi hen. ²⁴ Nggo imba di hi inge i là nu ussu, ni là zhi na anga numa kuma na anga numa, Uvuvurr a Unushirr taka si meme yo na azhibarr wa nggo a taka kanga. ²⁵ Uvuvurr a Unushirr taka ki iha kakami. Anishirr ba a se angga ka a ta kà ma.

²⁶ “Nâ ta si nggo a na ni ivi i Nuhu yi, i taka se meme yo ni ivi yi nggo Uvuvurr a Unushirr a taka kanga. ²⁷ Na ase ka Nuhu ka, anishirr namri a so di ri na so. Aniru na amba a so di garr ikpa ku ma na azhibarr wa nggo Nuhu a rri ni ijirrigi ima yi, amancha wa ku nga ni ngi ba namri.

²⁸ “I taka se nâ ta si nggo i se ni ivi i Lotu yi. Anishirr a so di ri na so, na re na vu ka re, na so ttu ikiri na so me ako. ²⁹ Na na meme ma na azhibarr

wa nggo Lotu a huzzu nu Sodomu, uru tuku solfa u ji zhi nu unklplassu ni tu ba ngi namri.

³⁰ “I taka se meme yo nu nggo Uvuvurr a Unushirr wa taka kanga aba taka hi inkpinkpye nu ukyekye umaku. ³¹ Na azhibarr ama wa, unushirr wa nggo so ni itu iko ima, a bu si ji rri ni iko yi du uwa ta ku ba inkindirr nu umi hen. Meme yo, unushirr wanggo nggo ti kri ni ilá, a bu si kru kanga ni iko du uwa ta ni ba inkindirr hen. ³² Imba bu ssu hi inkindirr yi nggo i la na ayamba a Lotu wa!” ³³ Undurr wa nggo ti du uwa ta kpa itu ima ttungo, uwa ta ttu. Undurr wa nggo ti ba itu ima à ni, a ta kpa ma ttungo. ³⁴ Ni ibittu ima yi, ingga nggo ko da ki imba, anishirr aha ta kurr na abubo ayirr; aba ta ba uyirr na du uyirr wa nu ugo. ³⁵ Amba aha taka so kò nu ununa. Aba ta ba uyirr wa na du uyirr wa nu ugo. [³⁶ Anishirr aha taka klo ko na undu ni ilá, aba ta ba uyirr na du uyirr wa.”]

³⁷ Abiga ma ba a zhi ma di, “Atiko, a taka na meme nu momonggo?”

Yesu ddu ba di, “Nu unto ku nggo iku ti se, anangguru di nggurr bi nabo yo.”

18

Assurre ni itu i ayamba na ako wa tuku uni hla are wa.

¹ Yesu à bre ku abiga ma ba assurre nggo ta tsarr ba di a bu so di barr ttuttumi, na si su ukpa hen. ² Yesu da di: “Ni ìgbù numa nggo uni hla are

* **17:32** Ayamba a Lotu: Ure ku inkindirr yi nggo i la na ayamba a Lotu wa nggo u se nu ungbamvu ku Imeme 19:15-17, 26.

numa di so, na si kru isisu i Abachi hen, na si kye unushirr mi ssu ni ishishi hen. ³ Ayamba na ako numa ni igbu wama à di nga na ku ttuttumi, ni di barr ma ki itu ima di, ‘Zi ingga ni itu i abi karr ingga ba!’

⁴ “Zhi ngbangbamu uni hla are wa di kà ina inkindirr ni itu yi. Ni ikikre yi uwa da ku itu ima di, ‘Nu nggo ingga si kru isisu i Abachi hen, ni si kye unushirr ssu ni ishishi hen, ⁵ nggo ayamba wa nggo di tsutsarr ingga, ingga ta ta ukpa ni na ku inkindirr yi nggo so zha yi. Ingga ta si na meme hen, uwa ta di tsutsarr ingga meme yo, na ka ni ki ingga udi!’ ”

⁶ Atiko wa à da di, “Wo inkindirr yi nggo ugbugbu uni hla are wa à da. ⁷ Nggo uni hla are andanda wa mu ka ti na meme ku ayamba na ako wa, imba kye Abachi ka si na inkindirr izizi mri meme ku anishirr abangga ba nggo a so di barr ma zha izi na azhi na ingbahru hen? A si ta su ukpa ni zi ba hen. ⁸ Ingga da ki imba, Abachi ta nu ba inkindirr yi nggo i si ba imbarr, na ta ni yi hanhan mi. Uvuvurr a Unushirr à ti nga wa à taka ni hi anishirr shishemi a bi yo isisurr na ku ni ingbingbru inggi yi?”

Assurre ni itu i anu Farrisi ba tuku uni kpa inklo imimi wa

⁹ Yesu à bre assurre anggo ku anishirr ba nggo a di kye da abangga na wre ka ba, na di kye abanu kpachirr. ¹⁰ À ddu ba di, “Anishirr aha banu ngga a huzzu kuma ni ibarr Abachi nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku. Uyirr wa sa anu Farrisi, unuma wa à su uni kpa inklo imimi. ¹¹ Anu Farrisi wa

à gru kri ku itu ima na barr di, ‘Abachi, ingga nyarr ku ùwà nggo ùwà na ingga ki nanka ni inkpu anishirr, abi de anishirr, agbugbu, abi zha amba, ni si si nâ ta si uni kpa inklo imimi wanggo wa hen. ¹² Ni ivi itangba, ingga di vu angu ankpu iha. Ni ti se ni inkindirr iwurr ingga ttu iyirr nu ùwà.’

¹³ “Uni kpa inklo imimi wa gru kri kremi na si kpanye na gî ashishi hun kuma nu ussu hen, na sa ungo na anke na da di, ‘Abachi, ki itito ni ingga uni la ure ku!’ ”

¹⁴ Yesu da di, “Ingga ko da ki imba, uni kpa inklo imimi wa yo kuma ni iko ni isu isisurr. Undurr wa nggo ti gî itu ima aba ta gri ma kaji, undurr wa nggo ti gri itu ima yi ji aba ta gî ma hun.”

*Yesu a yo ku amumarr tsitsa angu azizi
(Matiyu 19:13-15; Marrku 10:13-16)*

¹⁵ Anishirr banu mi a so gri amumarr ambarr na nga ni Yesu ku, di a bu yo ba angu azizi. Abiga ma ba hi ba na han ba ni na meme yi. ¹⁶ Yesu yo amumarr ba chinga nu ukpa uma na ddu abiga ma ba di, “Du amumarr tsitsa du ba nga ni ingga ku. Si han ba yi hen. Ittu yi Abachi yi si i abangga ba nggo a si nâ ta si amumarr angga ba. ¹⁷ Imba bu hi di, undurr wa wanggo ti si kpa Ittu yi Abachi nâ ta si uvuvurr uvutsa hen, uwa si taka ni rri ni ittu yi hen.”

*Ugo uni inklo wa
(Matiyu 19:16-30; Marrku 10:17-31)*

¹⁸ Azhibarr numa nggo, ankpye numa a zhi Yesu di, “Unitsarr uni wre, ingga ta na sa angginggi ni ka kpa iso sese?”

19 Yesu a zhi ma di, “Angginggi du ùwà yo ingga ki uni wre? Abachi yo su uni wre na nkpama. Undurr numa uni wre à sama. 20 Ùwà hi Are ka, ‘Si zha amba na aniru hen. Si ngu unushirr hen. Si ki ayi hen. Si vu undurr ni imu mi hen. Kru isisu i aki muwa na ayirr muwa.’ ”

21 Ugo wa ddu ma di, “Zhi nggo ingga ni di su uvutsa mu, ingga di na aba ma.”

22 Nggo Yesu wo meme, na ddu ma di, “Inkindirr iyirr yo ni ji ku ùwà. Kuma ku vu aseki muwa ka re namri, ni kpa inklo yi ga ku abi iha, ùwà ta se na aseki shishemi nu unkplassu. Ùwà ti na meme ùwà nga ni ga ingga.”

23 Nggo ugo nggo à wo meme, isisurr i vri ma kakami, nu nggo ugo wa à se nu ungo kakami.

24 Yesu hi ma ni ivri isisurr yi na da di, “I taka tsi kakami unu ungo a bu rri ni Ittu i Abachi yi! 25 Alakurrmi ta rri ni iywirr i anurr kuchi unushirr nu ungo ka rri ni ittu i Abachi yi.”

26 Anishirr ba nggo kri nabo na wo meme na a zhi ma di, “Unggo mu taka kpa ikpa ttungo?”

27 I Yesu ddu ba di, “Inkindirr yi nggo tsi ku unushirr, Abachi ka na yi.”

28 I Biturr ddu ma di, “Kye! Inta nggo i kà ako munta wa du ni kà aseki ka nggo inta i se na ka du, ni ga ùwà na?”

29 Yesu à ddu ba di, “Undurr wanggo a ka du iko ima du, na ayamba ama, na amuyirr aniru na amba, na akiki ma, na amarr ma ni itu Ittu i Abachi yi, 30 uwa ta kpa kri shishemi na ase angga ka bari, ni ka kpa iso sese na ase ka so nga ka.”

*Yesu da ba ittu ima yi inkpu itarr
(Matiyu 20:17-19; Marrku 10:32-34)*

³¹ Yesu yo abiga ama awurr na ha ba kaki na anga yirr, na ddu ba di, “Wo yi! Inta ta ko kuma nu Urushalima. Inkindirr yi nggo abi kpa are ba a charr, i ta ku la jiji ni itu i Uvuvurr a Unushirr. ³² A ta ku ba ma nu abangga ba nggo a si si anu Yahuda hen, aba a ta me ma, na marr ma, na ta ddu antinte surr ma. ³³ Na ta hlo ma, na ta ngu ma, unu utarr wa, uwa ta tasi.”

³⁴ Abiga ma ba si hi inkindirr ima yi nggo a ko da yi hen. Inkpi i ure yi i sharri ba, aba si hi inkindirr yi nggo Yesu ko re ni itu yi hen.

*Yesu du unakreshishi a wre
(Matiyu 20:29-34; Marrku 10:46-52)*

³⁵ Nggo Yesu so ki ywhiywhirr nu Jerriko, unakreshishi numa nggo so di barr nu unddu anko ku nabo. ³⁶ Nggo a wo anishirr ba ni so sarr kuma na zhi ba di, “A sa angginggi ima yi?” ³⁷ Aba da ku da di, “a si Yesu anu Nazareti nggo à so sarr kuma”

³⁸ Uwa yo hantu di, “Yesu! Uvuvurr a Doda! Kye, ki itito ni ingga ku!”

³⁹ Anishirr ba nggo a si ni ichi a nggarr ito na ku di, a bu ba ttungo. Uwa kà na yo hantu kakami di, “Uvuvurr a Doda! Kye iha mungga yi!”

⁴⁰ Yesu à kukri na da di a bu vu ma ga ku uwa. Nggo a ki ywhiywhirr, i Yesu zhi ma di, ⁴¹ “Ùwà zha di ingga bu na ku ùwà angginggi?”

Uwa da di, “Ankpye, di ingga kye hi.”

⁴² Yesu ddu ma di, “Bwu ashishi! Iyo isisurr imuwa nggi i du ùwà wre.” ⁴³ Inkpu iyirr, uwa bwu ashishi na kye hi, na ga Yesu, na ko nyarr ku

Abachi. Nggo anishirr ba a hi meme, na gru ko nyarr ku Abachi.

19

Yesu tuku Zakiyo

¹ Nggo Yesu mirri nu Jerriko, na ko vu sarr.
² Ankpye abi kpa inklo imimi numa nabo a ri Zakiyo, nggo a se nu ungo. ³ Na zha du uwa ta hi Yesu, na su unkpunkpu kakami, anishirr ba a harr ma. ⁴ Uwa kru ku ku anishirr ba ichi, ku hun nu unkunkurr numa nggo a yo ku di sikamo, u kri nu uddu anko ku, na hi di Yesu so ba nabo yo.

⁵ Nggo Yesu à rri ni ichi unkunkurr yi, na kukri na gi ashishi kye Zakiyo, na ddu ma di, “Zakiyo! Narr ji. Kye, ingga ta kurr ni iko muwa ari.”

⁶ Zakiyo wa narr ji, ni inyarr ni kla ma vu.

⁷ Anishirr ba hi na re gbrungbru di, “Ugo nggo à ko ichirr ni iko i uni la ure wanggo!”

⁸ U Zakiyo gru kri ki kri, na ddu Atiko di, “Ankpye, wo ingga! Ingga ta ga aseki mungga ka narrnarr, ni ta ba anga ayirr nu abi iha. Ingga ti de undurr, ingga ta han ku ki inkpu inē inkindirr yi nggo ingga kpa.”

⁹ Yesu ddu ma di, “Ari, ikpa ttungo i nga ni iko inggi yi. Ugo nggo mi meme a su uhanma a Ibrayi.

¹⁰ Ingga Uvuvurr a Unushirr i nga nye i zha abi nado ba ni kpa ba ttungo.”

Assurre a amirr iko awurr ba (Matiyu 25:14-30)

¹¹ Nggo anishirr ba ko shirr ku atu, Yesu kuchi na bre ba na assurre unuma, nu nggo à ki ywhiy-whirr nu Urushalima aba kye di Ittu i Abachi yi

ta gru nga. ¹² Uwa da ba di, “Ugo numa nggo sa ankpye na gru kuma ni ìgbù numa gbagbamu ko ikpa ittu, na kanga ni iko. ¹³ Nggo a ta ko kuma na yo amirr iko ma ba awurr mi, na nu ba angalanzirr ayiyirr, na da ba di, ‘Ingga ti kuma, imba bu hi inkindirr yi nggo imba ta ka inklo inggi yi sarr na yi nggo.’* ”

¹⁴ “Anishirr abi igbu ama ba a kà ma, na tu abanu di a bu kuma ku da ku abi ttu ba di, ‘Inta kà. Ugo nggo à si ta si uttu munta hen.’ ”

¹⁵ “Ni ima mi, uwa à ku kpa ittu yi, na kanga ni iko, na ni yo amirr iko ba awurr mi zu, wre ku a bu wo inkindirr yi nggo a kasarr, na amasirr ni itu. ”

¹⁶ “Uni imeme wa à da di, ‘Ankpye, ingga se na angalanzirr awurr nggo ùwà ni ingga.’ ”

¹⁷ “Atiko ma wa à da di, ‘Ingga chí ùwà nu undu. Ùwà su uvuvurr iko uzizi! Nggo ùwà hi igri ivutsa, ingga na ùwà ki uttu ni itu i igbu iwurr.’ ”

¹⁸ “Unu uha wa da di, ‘Atiko, ingga se na angalanzirr a kywi kye na angga ka nggo ùwà i ni ingga nggo.’ ”

¹⁹ “Atiko ma wa à ddu uwama di, ‘Ùwà ta gri igbu ikywi.’ ”

²⁰ “Uni utarr wa mirri na ddu ma di, ‘Ankpye, kye inklo muwa inggi. Ingga i gri yi ku yo sharri ku ùwà nu unga ankru. ²¹ Isisu ki ingga nu ùwà ku, nu nggo ùwà tsi kyekye. Ùwà di kpa inkindirr yi nggo i si si ajiji amuwa hen, ni di hwa nu unto ku nggo ùwà si ttu hen.’ ”

* **19:13** Angalanzirr: A yo angalanzirr ka di “mina” ni irrirri i Girrki. Mina i Girrki iyirr i si inklo yi nggo a di han unu undu azadi ama ka ni ihwa itarr.

22 “Atiko ma wa à ddu ma di, ‘Ùwà ugbugbu uvuvurr iko. Angu muwa ka a vu ùwà. Ùwà hi di ingga tsi, ni di ri ajiji ka abanu ni di hwa nu unto ku nggo ingga si ttu hen. 23 Ùwà ka gri inklo imungga yi ku zu ki ingga nu unto ku zu inklo ku. Kye, ingga ka kanga ni ba yi na amasirr ni itu yi.’

24 “Na ddu anishirr ba nggo a kri na ku di, ‘Imba kpa inklo yi glo na ku, ni ka yi nu uwanggo wa nggo se na angalanzirr awurr ka.’

25 “Aba a da ku di, ‘Ankpye, kye a se na awurr mremremu!’ 26 Uttu wa a ddu ba di, ‘Ingga nggo ko da ki imba, undurr wanggo ti se ni inkindirr, a ta tsu inuma nu ma shishemi. Undurr wanggo ti sama ni inkindirr, a ta kpa ivintsi yi nggo a se na yi. 27 Uwa a ta si abi karr ingga ba, nggo a si kpanye di ingga nggo bu su uttu ambarr wa hen, v̄i ba ni tsi nḡi na ashishi a mungga nggo mi!’ ”

Yesu à mirri nu Urushalima

(Matiyu 21:1-11; Marrku 11:1-11; Yohana 12:12-

19)

28 Nggo Yesu bre are ka kre, na ku ba ichi kuma nu Urushalima. 29 Nggo Yesu na abiga ma ba a ki ywhiywhirr nu Betifegi tuku Betani, igbu yi nggo i si na anga ka Igbre nu Olivu wa, uwa a tu abiga ma ba aha di aba bu kuchi 30 Na ddu ba di, “Kuma ni igbu wanggo ni ichi imba. Imba ti kuma, imba ta ku hi uvuvurr ijaki nggo a lo ma zu, nggo a nise hun ma kye. Ddu ma gri nga ni inggya. 31 Undurr ti zhi di imba ko ddu ma ta na angginggi, imba bu da ku da Atiko wa yo à zha ma ta na undu na ku.”

32 Aba aha ba a kuma na ku hi yi si meme yo nggo Yesu à da ba. 33 Nggo a ko ddu uvuvurr ijaki

wa, akikye wa à zhi ba di, “Imba ko ddu ma na angginggi?”

³⁴ Aba da ba di, “Atiko wa ko zha ma.”

³⁵ Nggo a ttu ma ga ku Yesu. Na ni ddu inkinkru imbarr i abi yi sa ki inina wa nu ugo, na ba Yesu sa.

³⁶ Nggo Yesu a so kuma, anishirr ko ddu inkinkru imbarr i abi yi surr ku na anko.

³⁷ Nggo a ki ywhiywhirr nu Urushalima, nu nggo anko wa zzu ji ni Igbre nu Olivu wa, akpa anishirr wa nggo so ga ma, gru so nyarr ku Abachi, na da aseki ka iwre ka nggo Abachi na ba hantu, nggo a hi ikagri yi nggo Yesu à na ba, na da di:

³⁸ “Abachi bu yo ku Uttu wa nggo, nga ni isa i Atiko yi angu azizi!†

Isu bu se nu unklassu. Inta bu gbyarr asa ku Abachi nggo a hru aseki ka wemi!”

³⁹ Anu Farrisi banu nggo se nabo, a re ni Yesu ku di, “Unitsarr, nggarr ito na abiga ba ba du aba ba ttungo ni da meme!”

⁴⁰ Yesu ddu ba di, “Ingga da ki imba, abiga mungga ba a ti ba ttungo ni igbyarr ki ingga asa, angbinta a ta gru so hantu na gbyarr asa kama.”

Yesu yi ku Urushalima

⁴¹ Nggo Yesu ki ywhiywhirr na kye Urushalima, na yi ku igbù wa, ⁴² na da di, “Ka kaki di ùwà hi inkindirr yi nggo ta gri isu nga ari! Aba ka yi sharri ku ùwà. ⁴³ Azhi wa so nga nggo abi karr ùwà ba ta ni harr ùwà zu nu ugonka, na ta harr ùwà yo na atsutsu. ⁴⁴ Na ta ri ùwà nggarr tsatsarr na anishirr ba nggo a so nu umi umuwa ku, na si ta du ingbinta iyirr mi nu unto umaku hen, nggo ùwà

† **19:38** Kye zizo Asarr 118:26.

si hi azhi wa nggo Abachi nga ni kpa ùwà ttungo hen!”

Yesu rri kuma nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku (Matiyu 21:12-17; Marrku 11:15-19; Yohana 2:13-22)

⁴⁵ Yesu rri kuma nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku, na ku han abi gri iki ire ba huzzu, ⁴⁶ na ddu ba di, “Ungbamvu ku Abachi ku u da di, Abachi à da di, ‘A ta yo Iko imungga ki iko ibarr.’ Imba nanko ka yi ki unto ku sharri ku abayi.”

⁴⁷ Ni ivivi ima yi Yesu di tsarr ba nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku. Ankpinkpye abikye ba, na abitsarr are ba, na akikre ba a di zha da aba ta ngu ma, ⁴⁸ na si hi anko wa hen, nggo anishirr ba wemi a ko shirr ku atu kakami.

20

Izhi ni itu i inkpinkpye i Yesu yi (Matiyu 21:23-27; Marrku 11:27-33)

¹ A si na azhibarr numa nggo Yesu so tsarr anishirr ba nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku na so bre ba Ure ku wre ku, ankpinkpye abikye ba, na abitsarr Are ba, na ankpinkpye anu Yahuda ba a gru nga ni Yesu ku, ² ni ddu ma di, “Da ki inta undurr wa nggo nu ùwà ukyekye ku na aseki angga ka ma mi. A su unggonggo nu ùwà na ku?”

³ Yesu ddu ba di, “Imba di ingga zhi imba ure uyirr. ⁴ Ukyekye ku nggo Yohana à di zzu anishirr na amasirr wa, u zhi na Abachi nggo ku, ka u zhi nu anishirr ku?”

⁵ Aba gru ko ri anta na atu ambarr di, “Inta ta da ku da angginggi? Inta ti da di, ‘Abachi nggo a nu ma na ku,’ uwa ta da di, ‘uwa sa anggi mu inta si

kpanye na are ka Yohana ka hen?’ ⁶ Inta ti da di, ‘U zhi nu anishirr ba,’ akpa anishirr anggo a ta ta inta na angbinta. Nggo anishirr ba a ka kpanye di Yohana a si uni kpa are ba.”

⁷ Na gru da di, “Inta si hi unto ku nggo ukyekye umaku u zhi hen.”

⁸ Yesu ddu ba di, “Ingga mi si ta da ki imba, nu ukyekye ku unggonggo ingga ko na undu ungggo ku hen.”

*Izhi ni itu i inkpinkpye i Yesu yi
(Matiyu 21:33-46; Marrku 12:1-12)*

⁹ Yesu da ku anishirr ba assurre anggo wa di, “Ugo numa nggo a ttu inkinkurr i grepu ni ila, na ba yi nu abi do, na kuma nu uzirr nu unto gbagba, na ku so ta anko. ¹⁰ Nggo ivi i ywhe yi i ma, uwa tu uvuvurr iko ama na abikye ila ba ba di a bu ku kpa inkindirr yi nggo a tsu zu ku. Abi do ba ku hlo uvuvurr iko wa na han ma kakuma na ango aha. ¹¹ Uwa ni tu uvuvurr iko numa zizo inkpu iha. Aba ku hlo ma meme, na nu ma ishisha, na du ma kakuma na ango aha. ¹² Inkpu itarr inggi, uwa ni tu unuma, aba ku ki ma unkpa meme, na turr ma huzzu.

¹³ “Akikye ni ila wa da di, ‘Ingga ta na kingginggi ziza nggo? Di ingga tu uzumu wa wanggo ingga kpanye na ku. A ta ku wo ma!’

¹⁴ “Nggo abi do ba hi ma nggo, na ddu ikpa di, ‘Uwanggo yo su uvuvurr a akikye ni ila wa, di inta ngu ma, iki ima yi i ta si imunta!’ ¹⁵ Na ba ma huzzu ni ila yi, ku tsi ngu.”

Yesu ddu ba di, “Meme nggo, akikye ni ila wa ta na abi do ila abama kingginggi? ¹⁶ A ta nga ni ngi abi do abama, na ka ila yi nu abi do banu.”

Nggo anishirr ba a wo ure ku nggo Yesu a bre ba nggo, na da di, “Abachi bu si du inkindirr inggi yi ila hen!”

¹⁷ Yesu kakye anishirr ba, na zhi ba di, “Uwa ti si meme, ungbamvu ku Abachi ku u da di angginggi? “ ‘Ingbinta yi nggo abi me ba a kà yi di i si ndanda, ima iyo i kaki ingbinta inkpi yi nggo si iso gri ibarr i iko yi.’* ”

¹⁸ Undurr wa nggo ti jaku ni ingbinta nggi yi, uwa ta m̄ ki ankpunkpu. Undurr wa nggo ingbinta nggi yi ì ti ji jaku ku nu ukpa, ì ta ko ma ki imbimbru.”

¹⁹ Abitsarr na Are ba na ankpinkpye abikye ba a hi di Yesu da assurre anggo ni itu imbarr. Ima yo du ba zha anko wa nggo aba ta vu Yesu korrmi. Isisu so ki ba na anishirr ba ba, aba kru di anishirr ba a ta gru tsi akputtu, na si vu ma hen.

*Izhi ni itu i han inklo imimi
(Matiyu 22:15-22; Marrku 12:13-17)*

²⁰ Abitsarr Are ba na ankpinkpye abikye ba gru zha anko, wre ba ka vu ma gri ku ugonu wa nggo a ttu ma zhi nu Roma. Na tu anishirr abanu, di a bu ku na zzu da aba si anishirr azizi, na bu tirr Yesu kye ni izhi. ²¹ Abangga ba nggo a tu ba a nga ni ddu Yesu di, “Unitsarr, inta hi di ure muwa ku, ni itsarr muwa yi a si jiji. Inta hi du ùwà si di na wre ku amuwa nanka hen. Ùwà di da si inkindirr yi nggo Abachi zha di unushirr a bu na. ²² Da ki inta, i wre inta bu han inklo imimi ku Kayisa, uttu nu Roma, ka i si wre hen?”

* **20:17** Kye zizo Asarr 118:22.

²³ Yesu à hi isisurr imbarr yi, di a ko tirr uwa mu, na ddu ba di, ²⁴ “Tsarr ingga dinarri uyirr, a charr ashishi ka unggonggo, ni isa inggonggo na ku?”

Aba da di, “Uttu Kayisa.”

²⁵ Nabo yo Yesu ddu ba di, “Imba bu nu Uttu Kayisa inkindirr yi nggo i si i Uttu Kayisa, ni nu Abachi inkindirr yi nggo i si i Abachi.”

²⁶ Aba si hi inkindirr yi nggo aba ta na nà ka vu ma na ashishi ka anishirr ba nabo hen. A ku ayisurr ni ida ima yi, na ba ki ywi.

Izhi ni itu i itasi

(Matiyu 22:23-33; Marrku 12:18-27)

²⁷ Anishirr abanu nggo a yo ba da anu Sadusi, nggo a si kpanye di anishirr bi ki, a taka tasi hen, ambarr abanu a nga ni Yesu ku ni zhi ma di, ²⁸ “Unitsarr, Musa à charr ki inta are angga ka di, ‘Unushirr ti ttu na kà ayamba du na sa nu uvuvurr, uzayirr a uni ttu wa à ta gri ayamba wa, wre ku a bu ngri amumarr ni isa i uzayirr yi.’ ²⁹ Amugo abanu sa atangba. Ununku wa garr na ttu, sa nu uvuvurr. ³⁰ Ususa umaku ba ayamba wa, na ttu meme, sama nu uvuvurr. ³¹ Mre uzayirr nu utarr wa a ba ma na ttu. Na ko na meme yo aba atangba mi a garr ma na ki, ayamba wa a si ngri ku uyirr mi ambarr hen. ³² Ni ikikre yi, ayamba mi ni ttu. ³³ Da ki inta, na azhibarr wa nggo abi ki ba taka tasi, uwatanggo taka gri ayamba wa, nggo aba atangba mi a garr wa?”

³⁴ Yesu ddu ba di, “Ima ku anishirr bi ingbingbru ba a di garr, na ba garr. ³⁵ Uwa a taka si si meme yo na ase ka so nga ka hen. Abangga ba nggo Abachi kye i wre aba bu ka tasi na ase akama, ni wre aba

bu ka so tsitsirr, a si taka garr zizo hen. ³⁶ Na si taka ki zizo hen. A taka zzu nâ ta si abitu ba Abachi ba nu unkplassu. A taka sa amumarr ba Abachi, nggo Abachi taka du ba tasi ni ibe, na du ba so tsitsirr. ³⁷ Jiji mu, Abachi ta abi ki ba si. Musa tsarr da abi ki ba taka tasi na gru so tsitsirr. Nu unto ku nggo ijiji yi i kparri, Musa à da di Atiko nggo a si, ‘Abachi a Ibrayi, na Abachi a Ishaku, na Abachi a Yakubu.’ ³⁸ A si Abachi a abi so tsitsirr, na si si Abachi a abi ki hen. Ima i tsarr di inta wemi ni ikye i Abachi, i so tsitsirr.”

³⁹ Abitsarr na Are abanu ba a gru re di, “Unit-sarr, ida imuwa inggi yi i si ure ujiji!” ⁴⁰ Bazhi ni ima, undurr a si zhi Yesu inkindirr zizo hen.

*Izhi ni itu i uvuvurr a Doda
(Matiyu 22:41-46; Marrku 12:35-37)*

⁴¹ Yesu zhi ba di, “Anggi mu du anishirr a da di Kristi wa à su uhanma a Uttu Doda? ⁴² U Doda na nkpama à charr nu Ungbamvu ku Asarr ka Igbyarr Asa ku di:

“‘Atiko Abachi à ddu Atiko mungga wa di:

“Ji so nu ungo ri umungga

⁴³ ni di ingga na abi karr ùwà ba
ki inkindirr yi nggo ùwà ta vu aza muwa sa na
ba.’”†

⁴⁴ Uttu Doda ki itu ima a yo ma ki ‘Atiko.’ Kristi wa ka na kingginggi na kaki ku Doda uhanma?”

*Igba utu i Yesu ni itu i abitsarr Are ba
(Matiyu 23:1-36; Marrku 12:38-40)*

⁴⁵ Nggo anishirr ba ko shirr ku atu, Yesu ddu abiga ma ba di, ⁴⁶ “Imba na ni bu kye abitsarr Are

† **20:43** Kye zizo Asarr 110:1.

ba. Nggo di zharr izirr ni inkinkru inkpinkpi kago, na di zha da anishirr bi so chi ba na kuttu ba nu udu, na di zha into inkpinkpi nu uki ku issubi ku, tuku iso ni ichi ni into i iga. ⁴⁷ Anishirr angga ba di ka amba ba ako mri, na vu ba kpa àko ambarr wa. Na di barr ta anko, wre ku anishirr a bu kye da aba a hi Abachi kakami! Abachi ta ki anishirr abama iha mri abanu ba!”

21

*Ini i ayamba na ako wa
(Marrku 12:41-44)*

¹ Nggo Yesu kye kago na hi abu ungo ba ko surr inklo na agbugba a uki ku ibarr wa, ² na hi ayamba na ako nggo si ni iha à ko yo angalanzirr atsitsa aha. ³ Na ddu ba di, “Ingga da ki imba da ayamba na ako wa nggo à si ni iha, à yo mri abanu ba. ⁴ Abanu ba tsu zhi na akpukpa aseki anggo wa nggo a se na wa, ayamba anggo à ba inkindirr yi nggo se na yi namri.”

*Yesu da nggo a taka tsi Uki Unkpi ku Ibarr
Abachi ku nggarr
(Matiyu 24:1-2; Marrku 13:1-2)*

⁵ Abiga ma abanu ba a ko re ni itu i angbinta zizi ka nggo a me Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku na ka nggo, ni ini yi nggo a gri ga ku Abachi. Yesu da di, ⁶ “Imba i hi angbinta angga ka? Azhibarr wa a so nga nggo a taka hlo ime inggi yi nggo imba ko kye yi nggarr. Imba si taka hi ingbinta inuma so ku numa ni itu zizo hen. A taka turr ka kahre tsatsarr.”

*Iha ni itsutsarr
(Matiyu 24:3-14; Marrku 13:3-13)*

⁷ Abanu zhi Yesu di, “Ankpye, i taka si meme nita nggo? Angginggi taka tsarr inta da ina ima i ta ko ki ywhiywhirr i la?”

⁸ Yesu ddu ba di, “Imba so kye yi, ni si na ki arrurru hen. Anishirr shishemi ta gru da aba nga ni isa imungga. A ta ni da di, ‘Ingga yo su Kristi! Kye, ivi yo i nga ba!’ Imba si ga ba hen. ⁹ Imba bu si du isisu i ki imba hen, nggo imba ta wo are ka iku, ni itsi kputtu. Abama ba yo ta kuchi nga bari, meme mi nggo ikikre yi i nise.”

¹⁰ Na da zizo di, “Ìgbù ta tsi ni ìgbù. Ittu ta tsi ni ittu. ¹¹ Imimi yi ta battu, iyo ta ki, anishirr ta wo iki kago ni ingbingbru yi, na ta ki iha ku ilolo ndanda. Iki yi isisu ta ji zhi nu ussu.

¹² “Nggo aseki angga ka a ta nise nga, aba ta vi imba ku tsutsarr. A ta gri imba na kuma, ku bre amu na aki ka ibarr ka, na ta harr imba na aki ka iharr. A ta gri imba na kuma na atuttu ba ba, na ankpinkpye bi gri anishirr, nu nggo imba i si abiga amungga. ¹³ Uwama yo ta si ki imba anko wa nggo imba ta da ku anishirr ba Ure ku wre ku ni itu imungga. ¹⁴ Nggo a ti vi imba, imba bu yo isisurr imba yi ni ingga ku, ni si ri amarr ka inkindirr yi nggo imba ta da hen. ¹⁵ Ingga nggo ta ni imba ankpì are ka ni ihi du imba hi inkindirr yi nggo imba ta da. Uyirr nu umi ku abi karr imba ba a si ta kri na kpa kisa ni inkindirr yi nggo imba i da hen. ¹⁶ Akiki ambirr, na amuyirr ambirr, na amla ambirr, na akpukpambirr a ta re imba, na ta ngi inkpu imba yi. ¹⁷ Anishirr namri ta kà imba ni isa mungga. ¹⁸ Meme mi ingbingbi infunfutu iyirr imba i si ta nado hen. ¹⁹ Imba ti kri ngbangba,

imba ta kpa atu amba ttungo.

*A ta turr Urushalima kahre
(Matiyu 24:15-21; Marrku 13:14-19)*

²⁰ “Imba ti hi abi ta iku ba kri kago Urushalima, imba bu hi di ivi yi i ki ywhiywhirr ba, nggo a ta hlo igbu wa nggarr. ²¹ Abangga ba nggo a so nu Yahudiya a bu kru hun kuma na agbre ka. Abi so nu umi ku igbù nu Urushalima a taka kru huzzu. Abangga ba nggo se na ábì a bu si ka rri kuma nu umi igbù ku zizo hen. ²² Ivi ima yo taka si ‘Ivi Iha’ nggo Abachi taka du yi ki ani Israila ba. Iki iha inggi iyo i taka nga nâ ta si nggo a charr nu Ungbamvu ku Abachi ku. ²³ Ivi ima yi taka vri ku amba ba ane kakami, na amba abi gri amumarr alala! Iha ndanda ta se ni ingbingbru yi. Unfu ku Abachi nggo taka ji na atu a anishirr angga ba. ²⁴ A taka ngi abanu ni injingba, na ta vi abanu ku harr ni igbu numa. Anishirr angga ba nggo a si si ani Yahuda hen a taka ni tsi nu Urushalima ku, na ta ri igbu wa. Aba ta gri Urushalima kakuma ni ivi ikikre yi.

*Inga i Uvuvurr a Unushirr yi
(Matiyu 24:29-31; Marrku 13:24-27)*

²⁵ “Aseki ka isisu taka se na azhi a la wa, nu uhwa ku, tuku ni intsintse yi. Ni ingbingbru yi, anishirr ta so ni isisu i iku. A taka zha inkindirr ina yi chankarr. Amasirr ni inyi a taka yi na gru na ankinkirr. ²⁶ Anishirr ta hi aseki ka isisu ka nggo ko gru ni ingbingbru yi, abanu taka tsi ku isisu. Ukyekye ku ussu ku taka battu wemi. ²⁷ Aseki ndanda angga ka a ti kre nggo, mre anishirr kago a ta hi ingga Uvuvurr a Unushirr so ri huzzu, ji zhi

na akpa nu ukyekye ni inkpinkpye. ²⁸ Nggo imba ti hi aseki ka ko na meme nggo, imba gru kri ni so gbye kakami, kye ikpa ttungo imba yi i si gagami.”

Itsarr i ibwa yi

(Matiyu 24:32-35; Marrku 13:28-31)

²⁹ I Yesu da ba assurre di: “Kye ibwa ni inkincurr numa yi. ³⁰ Imba ti hi ba ko to angbungba ahehe, imba hi da ajiji nggo ko nga. ³¹ Na anko ayiyirr ama wa, imba ti hi aseki angga ka, imba bu hi di ittu i Abachi yi i si ywhiywhirr mi.

³² “Di ingga da ki imba, anishirr abanu na ase angga ka a taka se tsitsirr, aseki angga ka a taka ni vu sarr bari, aba ta ki. ³³ Unkplassu ni imimi taka kre, ure mungga ku si taka kre hen.

Iso gbye tuku iso kye anko

³⁴ “Ima yo, imba bu ki bwe, ni si tsutsarr atu amba ki iri ni iso inyarr iki, tuku iso ni ingbingbru yi hen, wre ku Azhibarr ama wa a bu si ka ni vu imba kpa mi hen. ³⁵ Azhibarr ama wa taka vu anishirr kago ingbingbru yi. ³⁶ Imba bu gbye ni so barr Abachi ttuttumi, wre ku bu ni imba ukyekye ku bwa huzzu na aseki ka ngga ka nggo taka nga nggo, wre ki imba ka ku kri na age ka Uvuvurr a Unushirr.”

³⁷ Yesu à ba ivi ima yi namri ku so tsarr ba nu Uki ku Ibarr ku. Nggo ingbahru ti ki, uwa di huzzu kuma ku so nggarr ambre ni Igbre nu Olivu wa. ³⁸ Ttuttumi ni igambre anishirr ba ta gru nga ni shirr atu na wo ure umaku nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku.

22

*Yahuda a kpanye du uwa ta
re Yesu mi ku nu ba*

*(Matiyu 26:1-5, 14, 16; Marrku 14:1, 2, 10, 11;
Yohana 11:45-53)*

¹ Ivi yi ki ywhiywhirr, nggo a ta na Iga i Unfonfo ni Sama ni Iyisti wa, nggo a yo yi di Iga i Ivu Sarr yi. ² Anpinkpye abikye ba na abitsarr Are ba a so kru isisu i anishirr yi, ima yo du ba so zha anko wa nggo aba ta vu Yesu sharri. ³ Nggo Isheta mirri ni isisurr i Yahuda, nggo a yo ma di Iskariyoti. Uwa yo su uyirr nu umi ku awurr na aha ba. ⁴ U Yahuda gru kuma na anpinkpye abikye ba ba na anpinkpye abi gbye Uki ku Ibarr ba, na ku bre ba nggo uwa ta ná, nà ka ba Yesu re ba. ⁵ Aba nyarr ku na ddu ma di aba ta nu ma inklo. ⁶ I Yahuda kpanye na gru ko ri amarr ka anko zizi, wre ku bu vu Yesu a nu ba na yi, anishirr shishemi a si ta se nabo hen.

*Yesu na abiga ama ba a ssubi ku Iga i Ivu Sarr yi
(Matiyu 26:17-25; Marrku 14:12-21; Yohana
13:21-30)*

⁷ Na azhibarr wa nggo a ko na Iga i Unfonfo ni Sama ni Iyisti wa. A sa azhibarr nggo anishirr a ko han imimarr inkru i Iga i Ivu Sarr yi. ⁸ I Yesu tu Biturr tuku Yohana na ddu ba di, “Imba kuma ku ssu ila i Iga i Ivu Sarr yi ssubi di inta ni ri.”

⁹ Aba ka zhi ma di, “Ùwà zha di inta bu ku ssu yi ki nu momonggo?”

¹⁰ Uwa da ba di, “Imba ti ta mirri nu umi ìgbù ku, imba ta hi ugo numa nggo gri itsa i amasirr na nga ni imba ba. Imba ga ma rri ko ni iko yi nggo a ta rri,

¹¹ ni zhi akikye ni iko wa di, ‘Unitsarr wa à da di, uki ku nggo ingga na abiga mungga ba ta ri ila i Iga i Ivu Sarr yi u si momonggo?’ ¹² Akikye ni iko wa à ta gri imba hun ku tsarr angbla uki numa na atu, nggo a ka ssu ku ki zu ba. Imba surr inkindirr iri yi nabo yo.”

¹³ Aba huzzu na ku hi aseki ka meme yo nâ ta si nggo Yesu a da ba, na na ila yi Iga i Ivu Sarr yi nabo.

Ila i Atiko yi

(Matiyu 26:26-30; Marrku 14:22-26; 1 Korrin-tiya 11:23-25)

¹⁴ Nggo azhi wa ama ba, Yesu ku ji so na ri ila yi na abi ko na angu ama ba ba. ¹⁵ Na ddu ba di, “Ingga so kye anko di ingga ka ri ila Iga i Ivu Sarr yi ni imba ba bari, ni ka ki iha yi! ¹⁶ Ingga da ki imba, ingga si taka ri yi zizo hen. Uwa taka se ni ikikre yi mu bari nggo a taka hi inkindirr yi nggo du ba so ri ni Ittu i Abachi yi.”

¹⁷ Yesu ki ungo ba ukofi ku, na nyarr ku Abachi, na da di, “Imba kpa ga ki ikpa imba. ¹⁸ Ingga ko da ki imba di bazhi ziza, ingga i si taka so ahi a ugbyarr unkunkurr numa zizo hen, Ittu i Abachi yi taka nga bari.”

¹⁹ Na ba unfonfo wa gri na nyarr ku Abachi, na mi ma, na ka nu ba di, “Uwanggo su ukpa umungga ku nggo aba ku ni ni itu amba. Imba na meme, wre ki imba ka di ri amarr amungga.”

²⁰ Nggo a ri kre, Yesu ba ukofi ku nu ba meme yo, na da di, “U uwanggo yo a si ayiyi amungga wa nggo a ka wa kahre ki imba. Ama yo a tsarr azhi ahehe ka nggo Abachi à shi ku anishirr ba

nggo kpanye na ku. ²¹ Kye! Uwanggo nggo à ta re ingga nu ba, à so ni imburr yi ni ingga ku! ²² Ingga Uvuvurr a Unushirr ta ttu nâ ta si nggo Abachi kye iwre ku. Uje ku unushirr uwama nggo ta ba ingga re!” ²³ Aba gru so zhi ikpa di, a su unggonggo nu umi umunta ku nggo à ta na meme.

Izha inkpinkpye

²⁴ Abi ko na angu ba a gru ko ri anta ni ikpa di uwatanggo ta sa ankpypye nu umi umbarr ku. ²⁵ Yesu ddu ba di, “Atuttu bi ingbingbru ba a hru anishirr ambarr ba nu ukyekye mu. Ankpinkpye angga ba nggo a si nu ukyekye na atu anishirr wa a yo atu ambarr di, ‘Abi zi anishirr’. ²⁶ I si si meme yo ni imba ba hen. Unkpi wa nu umi umba ku bu kaki uvutsa. Uni gri imba wa a bu na ki ugarr. ²⁷ Undurr wa nggo à si ankpypye, uwanggo su unushirr wa nggo ji so na ri, ka uwanggo nggo a so na ku undu? E-e! Undurr wa nggo ji so. Ingga su uvurr iko nu umi imba ku. ²⁸ Imba di so ni ingga ku ni hi itsarr kye mungga yi namri. ²⁹ A si nu nggo Aki mungga à ni ingga ukyekye ku hru anishirr nâ ta su uttu, ingga mi ta ni imba meme inkpinkpye ihru anishirr nâ ta su atuttu. ³⁰ Imba ta ri, ni so ni ingga ku ni imburr inkpi yi ni ittu imungga yi, ni ta si atuttu abi gri aki awurr na aha ka Israila ka.

Yesu da nggo Biturr taka kà ma

(Matiyu 26:31-35; Marrku 14:27-31; Yohana 13:36-38)

³¹ “Sima! Sima! Wo! A bwu ku Isheta anko di a bu tsarr imba kye, nggo a di hla azizi ba glo na andanda ba, nâ ta si nggo uni do à di ze ikiri na ddu akpukpla ka. ³² Ingga ko barr ku ùwà, Sima, di iyo

isisurr imuwa yi bu si jaku hen. Nggo ùwà ti kanga ni ingga ku, ùwà nu amuya amuwa ba ukyekye.”

³³ Biturr ddu ma di, “Atiko, ingga ta ga ùwà kuma nu uki ki iharr ku, ni ta ttu ndo nu ùwà ku!”

³⁴ Yesu ddu ma di, “Ingga da ku ùwà, Biturr, agba wa ta nise tu ni ibittu inggi yi, ùwà taka kisa ki ankpu tarr du ùwà si hi ingga hen.”

Ambu tuku anjingba

³⁵ Nggo Yesu gru zhi abiga ma ba di, “Nggo ingga turr imba kuma ni mē mē yi sama na ambu a uzirr, na ambu a inklo, na anggakpaza, imba zha inkindirr chankarr?”

Aba da di, “Iya, inta i si zha inkindirr chankarr hen.”

³⁶ Yesu ddu ba di, “Zizami, undurr wanggo nggo ti se na ambu a uzirr, ka ambu a inklo, uwa bu ba gri. Undurr wa nggo ti sama na anjingba, uwa bu ba ankru ama ka a re na re ayirr. ³⁷ Imba na meme, wre ku inkindirr yi nggo Angbamvu ka Abachi ka a da ni itu mungga nggo i bu la meme yo. Angbamvu ka a da di, ‘A bre ma yo na abi la ure ba.’”

³⁸ Abiga ma ba a da di, “Ankpye, kye inta i se na anjingba aha!”

Uwa ddu ba di, “A ma ba!”

Yesu ku barr ni Igbre nu Olivu

(Matiyu 26:36-46; Marrku 14:32-42)

³⁹ Yesu gru huzzu ni igbu wa nâ ta si nggo a di na ttuttumi na kuma ni Igbre nu Olivu wa. Abiga ma ba a ga ma. ⁴⁰ Nggo a ku rri nu unto ku na da ba di, “Imba barr yi, wre ki imba bu si jaku ni itsarr kye yi hen.” ⁴¹ Na chi kuma ntsi, ma nggo ka ta

ingbinta ko, na kuttu na agbuzzu na barr di, ⁴²“Aki mungga, ùwà ti kpanye ùwà ka ukofi* ku iha unngo ku glo ki ingga. Na inkindirr yi nggo i wre ku ùwà, si na inkindirr yi nggo ingga nggo i zha du ùwà bu na hen.” ⁴³Unitu a Abachi wa à ji zhi nu ussu ni nu ma ukyekye ku vu isisurr. ⁴⁴Yesu à se nu umi ku ivri ni isisurr kakami, na so barr kakami na gba ajiji, ajiji ka ko tse zzu ayiyi mu surr ni imimi.

⁴⁵Nggo Yesu gru zhi nu unto ku ibarr ku, na kakuma na abiga ma ba ba, na ku hi ba a ka di ba na so kurr ina. Isisurr imbarr yi i se ni ivri. ⁴⁶Uwa ddu ba di, “Imba so kurr ina ngginggi yi? Gru so tsitsirr ni barr yi, wre ki imba bu si jaku ni itsarr kye yi hen.”

Avu Yesu

(Matiyu 26:47-56; Marrku 14:43-50; Yohana 18:3-11)

⁴⁷Nggo Yesu ni ko re, akpa anishirr shishemi nga na ku. Uyirr nu umi ku abiga ba, a ri Judasi a so zirr ni ichi imbarr, na zirr nga ni nyarr Yesu vu gri. ⁴⁸Yesu zhi ma di, “Judasi, ùwà nga ni ngu ingga Uvuvurr a Unushirr na ango, wre ku ùwà bu ba ingga re ba yo?”

⁴⁹Nggo abiga Yesu ba a hi inkindirr yi nggo ko zirr, na zhi ma di, “Atiko, inta bu na undu ni injingba munta yi?” ⁵⁰Uyirr nu umi ku abiga ma ba à ka itu anjingba a sarr ku ugarr a ankpnye unkpi abikye numa wa utu ku ungo ri.

⁵¹I Yesu à ddu ba di, “I ma ba!” Na ki ungo vu ku utu ku, u ku wre.

* **22:42** Ukofi: Yesu à so re ni itu i iha yi nggo uwa à ta ki yi nggo. Iki iha ima i ta tsi nâ ta si iso inkindirr i ri kpakpa nggi.

⁵² I Yesu ddu ankpinkpye abikye ba, na ankpinkpye bu Uki ku Ibarr ba, na akikre anishirr abanu nggo nga ivu ma di, “Imba nga nye vu ingga yo ni injingba na ankpunkpu inkinkurr, zzu di ingga la ki imba ure?” ⁵³ Ttuttumi ingga di se ni imba ba nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku, imba si vu ingga hen. Ziza yo sa azhibarr a ivu wa, nggo uttu ni ibwu wa ko gri ittu yi.”

*Biturr à kisa du uwa si hi Yesu hen
(Matiyu 26:57-58, 69-75; Marrku 14:53-54, 66-72; Yohana 18:12-18, 25-27)*

⁵⁴ Nggo a vu Yesu, na gri ma na kuma ni iko i ankpye unkpi abikye wa, Biturr à so ga ba gbagba mu nu ugo. ⁵⁵ Aba mu uru nu ure ku na ko vri, Biturr ku ji so na ko vri na ba. ⁵⁶ Uva ugarr numa nggo hi ma ni so na ba yi, na kye ma girr, na da di, “Ugo nggo mi se ni Yesu ku!”

⁵⁷ Biturr kisa di, “Ayamba, ingga si hi ma hen!”

⁵⁸ A sha so ntsimi, ugo numa à hi Biturr ni so yi, na da di, “Ùwà mi su uyirr nu umi umbarr ku memel!”

Biturr da di, “Ugo nggo, ingga si se hen!”

⁵⁹ A sha so ntsimi zizo, ugo numa kri karrkarr di, “Ugo nggo a se ni Yesu ku, uwa mi sa anu Galili!”

⁶⁰ Biturr da di, “Ugo nggo, ingga si hi inkindirr ima nggo ùwà ko da yi hen!” Nggo à ni ko re mre, agba wa tu. ⁶¹ Ni ima, Atiko wa kasarr na kye Biturr girr. Biturr à ssu hi inkindirr yi nggo Atiko wa da ku di, “Agba wa ta nise tu ùwà ta kisa ki inkpu itarr du ùwà si hi ingga hen.” ⁶² I Biturr gru huzzu ku kri na abi na so yi kakami.

*A me Yesu na hlo ma
(Matiyu 26:67-68; Marrku 14:65)*

⁶³ Anishirr ba nggo a so gbye Yesu à gru ko sarr ma na hlo ma. ⁶⁴ Na ki upri ankru ttu ku ashishi ka, na zhi ma di, “Unggonggo nggurr ùwà? Gye da!”

⁶⁵ Na bre are andanda numa ssu ku.

*Yesu na age ka ankpinkpye
(Matiyu 26:59-66; Marrku 14:55-64; Yohana 18:19-24)*

⁶⁶ Nggo ambre ka nggarr, akikre anishirr, na ankpinkpye abikye ba, na abitsarr Are ba, a nggurr bi, na gri Yesu nga na age ka inggurr bi i ankpinkpye yi. ⁶⁷ Na ku zhi ma di, “Da ki inta, ùwà yo su Kristi wa?”

Yesu ddu ba di, “Ingga ti da ki imba mi imba si ta kpanye hen. ⁶⁸ Ingga ti zhi imba ure, imba si ta sa ki ingga hen. ⁶⁹ Bazhi zizami kuma ni ichi, ingga Uvuvurr a Unushirr ta so nu ungo ri ku Abachi nggo su Unukyekye we.”

⁷⁰ Aba zhi ma di, “Ùwà yo su Uvuvurr a Abachi wa?”

Uwa ddu ba di, “Imba da meme yo di ingga su Uvuvurr a Abachi.”

⁷¹ Aba da di, “Inta si zha inkindirr numa na ku zizo hen. Inta wo na atu amunta inkindirr yi nggo a da ni ibarr angu ima nggo!”

23

*Yesu na ge ka uttu Bilatu
(Matiyu 27:1-2, 11-14; Marrku 15:1-5; Yohana 18:28-38)*

¹ Anishirr ba gru namri na gri Yesu kuma nu Bilatu ku, ² na gru so re kisa ma na ku di, “Inta vu

ugo nggo uwa so re anishirr di a bu si han inklo imimi ku Kayisa hen, na gru ko da na nkpama du uwa yo si Kristi wa, wanggo a su uttu.”

³ U Bilatu a zhi Yesu di, “Ùwà yo su uttu a anu Yahuda wa?”

I Yesu ddu ma di, “Nâ ta si nggo ùwà da.”

⁴ U Bilatu à ddu ankpinkpye abikye ba na anishirr ba di, “Ingga si hi ugo nggo ni ilà nggo ingga ka ttu ma iba hen.”

⁵ Aba kà na gru kri ku kyekye mi di, “Itsarr ima yi gri itsi nga ku anishirr ba kago nu Yahudiya. A tsarr zhi nu Galili mu, uwanggo ziza a rri ni inggya.”

Yesu na age ka Hirridu

⁶ Nggo Bilatu wo meme, na zhi ba di, “Ugo nggo sa anu Galili?” ⁷ Nggo à wo di Yesu zhi na anga ka nggo Hirridu so gri ka, na turr ma kuma ku Hirridu. Hirridu à se nu Urushalima ni ivi ima yi.

⁸ U Hirridu nyarr kakami, nggo a hi Yesu ashishi na ashishi. A ta anko ba na di wo are ama ka, na si hi inkindirr yi nggo uwa ka na, na hi ma hen. Na a ko yo isisurr du uwa ka hi ma ni na inkindirr numa ikagri. ⁹ I Hirridu zhi Yesu are shishemi. I Yesu kri ngbangbami. ¹⁰ Ankpinkpye abikye ba na abitsarr Are ba gru chi kuma na hantu, na bre ku Hirridu are ka imu andanda ni itu i Yesu. ¹¹ U Hirridu na abi ta iku ama ba a sarr Yesu, na ku ba ankru ka uttu, ni surr ku, na turr ma kakuma ku Bilatu. ¹² Na azhibarr ama yo Hirridu tuku Bilatu a vu ikpikpa. Ngbangba ka a so di karr ikpa.

A ngu Yesu

(Matiyu 27:15-26; Marrku 15:6-15; Yohana 18:39–19:16)

¹³ Bilatu yo ankpinkpye abikye ba, na akikre ba, na anishirr ba namri, ¹⁴ na da ba di, “Imba gri ugo nggo ni nga ni ingga ku di a so di re anishirr mi. Kye, ingga zhi ma na ashishi amba ni si hi ma ni inkindirr là iyirr mi nu umi ku aseki ka nggo imba bre ku na ka hen. ¹⁵ Hirridu mi meme a si hi ma ni là hen, na turr ma kanga ni inta ba. Ugo nggo à si na inkindirr numa nggo ima itsi ma ngu hen. ¹⁶ A ta si meme ingga ta hlo ma ni du ma kuma.” [¹⁷ Ttuttumi ni Iga i Ivu Sarr yi ani Yahuda ba a ti barr, u Bilatu di ttu unushirr uyirr nggo ttungo, nu umi ku abangga ba nggo a kri harr.]

¹⁸ Anishirr ba namri a gru hantu di, “Ngu ma! Ni ttu Barraba ttungo ki inta!” ¹⁹ (A yo Barraba wa ni harr yi di a tto itsi nu Urushalima, na ngi anishirr).

²⁰ Bilatu ko zha du uwa ta ttu Yesu nggo ttungo, na barr anishirr ba zizo. ²¹ Aba kisa na nggurr ungo na angu di, “Kpa ma! Kpa ma nga nu un-kunkurr ku!”

²² Bilatu da ba inkpu itarr yi di, “Ugo nggo à là angginggi? Ingga si hi inkindirr yi nggo a na hen, imba di imba ta ngu ma! Ingga ta hlo ma ni ttu ma ttungo.”

²³ Aba kisa na hantu kisa di a bu kpa Yesu. Ni ikikre yi ihantu, imbarr yi i du amarr ka Bilatu ka a ba kasarr, uwa ba ma nu ba. ²⁴ Bilatu à yo ba ungo ni inkindirr yi nggo a ko zha ni itu i Yesu. ²⁵ Na ttu ugo wa nggo a harr ma nu uki, ku itsi ni ingi anishirr yi ttungo. Bilatu ba Yesu nu ba di a bu kuma ku na inkindirr yi nggo isisurr imbarr da ba.

A kpa Yesu nu unkunkurr

(Matiyu 27:32-44; Marrku 15:21-32; Yohana 19:17-27)

²⁶ Abi ta iku ba a gri Yesu na share. A so kuma nggo na zzu hi ugo numa a sa anu Sirrene, a yo ma di Sima. Uwa so ka zhi ni ivi ìgbù numa, na ta ko rri nu Urushalima. Aba vu ma, na ba unkunkurr ku garr ku a sa ku nu umpa, na du ma gri ku, na ga Yesu nu ugo. ²⁷ Akpukpa anishirr di ga ma. Amba banu se nu umi umbarr ku na a so yì ku Yesu. ²⁸ Yesu kakye ba na ddu ba di, “Imba amba bu Urushalima! Imba si yì ki ingga hen, yì ku atu amba na amumarr amba ba. ²⁹ Ivi yi so nga nggo anishirr ta da di, ‘Amba ba nggo Abachi à yo ba angu azizi, a si abangga ba nggo a nise ngri kye, nggo uvuvurr a nise ma ba asisa ambarr kye!’ ³⁰ Uwama yo ta si ivi yi nggo anishirr ta ddu agbre ka di, ‘Ji ttu inta!’ na ta ddu agbre ingbinta di, ‘Sha inta sharri!’

³¹ Anishirr ka ti na aseki a kama ni ivi yi nggo unkunkurr i to ni shirr, i ta si kingginggi ni ivi yi nggo i ti kru?”

³² Abi ta iku ba a gri abi la ure aha abanu kye ku Yesu ta ku kpa ba ni inkinkurr yi ma mi. ³³ Nggo a ni rri nu unto ku nggo a yo ku di, “Ukpahe Itu”, na kpa Yesu nabo na abayi ba aha mi. Uyirr wa nu ungo ri, uyirr wa nu ungo mla. ³⁴ Yesu da di, “Aki mungga, nggurr zhi ba! Kye, a si hi inkindirr yi nggo a ko na hen.”

Abi ta iku ba a ba ankru ama ka nggarr ga, na ko hla hi hla.

³⁵ Anishirr ba kri na ko kye, u ankpinkpye anu Yahuda ba ko mē ma di, “A kpa abanu ttungo, a ti

du uwa yo su Kristi wa nggo Abachi a hla ma, uwa bu kpa itu ima ttungo di inta kye.”

³⁶ Abi ta iku ba mi kri na ko sarr ma, na nga, ni nu ma ususa ahi, ³⁷ na da di, “Kpa itu muwa ttungo, ùwà ti da du ùwà yo su uttu anu Yahuda wa!”

³⁸ Ni itu ima yi a charr nu unkunkurr ku di: UWANGGO YO SÙ UTTU ANU YAHUDA WA.

³⁹ Uni la ure uyirr wa, nggo a kpa ma bi ni Yesu ku nggo, à gru ko marr ma di, “A si su ùwà yo su Kristi hen? Ttu itu muwa ttungo kye ni inta mi meme!”

⁴⁰ Uyirr wa nggarr ito na ku di, “Ùwà si kru isisu i Abachi hen? Ùwà kpa iha iyirr ndo na ku.

⁴¹ Imunta yi ima ki inta, inta ko vu inkindirr yi nggo inta ngga i ttu yi, uwama à si na inkindirr hen.”

⁴² Na ka ddu Yesu di, “Kakye ingga hi ni ittu muwa yi!”

⁴³ Yesu ddu ma di, “Ari, ùwà ta so ni ingga ku nu unklassu.”*

Ittu i Yesu yi

(Matiyu 27:45-56; Marrku 15:33-41; Yohana 19:28-30)

⁴⁴ Nu nggo a si na azhi na atsutsu mi, nggo azhi wa a kà ila yi, igbu wa wemi a shi ibwu, kuma ni itarr ingbahru. ⁴⁵ Azhi wa kà ila yi. Ungbanja ankru ku nggo a klo ku nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku u nggarr ki anga aha. ⁴⁶ Yesu à yì hantu di, “Aki mungga! Izhi imungga yi i si na ango muwa!” Nggo a da meme, na ttu.

* **23:43** Unkclassu: Inkla yi nggo anishirr abi wo ku Abachi ure a ti ki, aba a kuma nggo.

⁴⁷ Ankpype abi ta iku wa nggo a se nabo nggo, a hi inkindirr yi nggo i la, na nyarr ku Abachi di, “Jiji mu, ugo nggo à su unushirr uzizi!” ⁴⁸ Anishirr ba nggo kri nabo na ko kye inkindirr yi nggo ko zirr, na hi inkindirr yi nggo i la, a kakuma ni iko, ni ivri isisurr, na sa ango na anke. ⁴⁹ Abangga ba nggo a hi Yesu ashishi na ashishi, na amba ba nggo a di ga ma zhi nu Galili, a kri gbagbamu na so kye ma.

Izzu i Yesu yi

(Matiyu 27:57-61; Marrku 15:42-47; Yohana 19:38-42)

⁵⁰ Ugo numa a ri Isuhu, nggo su uyirr nu umi ku akikre ba ni inggurr bi i anu Yahuda yi, na su unushirr uzizi, nggo a di kye ma ssu na ango. ⁵¹ A si kpanye na amarr ka ankpinkpye abanu ba hen, na kisa ni inkindirr yi nggo a na nggo. Isuhu a zhi ni igbu numa ni Yahudiya, nggo a ri Arrimatiya. Na so di kye anko a inga a ittu i Abachi yi. ⁵² A gru kuma ku barr Bilatu iku i Yesu yi. ⁵³ Na hun ku ttu iku i Yesu yi ji, na nyarr yi nu upri inkru nggo a di nyarr iku na ku, na ba yi ku yo ni ibe yi nggo a ya yi na anki ingbinta wa, na nise na undu na yi. ⁵⁴ A si na azhibarr nggo ani Yahuda ba a so ssubi ku azhibarr Asabarr, nggo a si Azhibarr a Isu anu Yahuda. A si ni ingbahru, nggo Azhibarr a Isu wa a ko ma.

⁵⁵ Amba ba nggo a ga Yesu zhi nu Galili, a ga Isuhu ku kye ibe yi, nggo a yo iku yi. ⁵⁶ Na kakuma ni iko ku na anye a ihun ingba wre ku iku yi.

Na Azhibarr a Isu wa, aba so su, nâ ta si nggo Are ka Musa ka a da.

24

Itasi i Yesu yi

(Matiyu 28:1-10; Marrku 16:1-8; Yohana 20:1-10)

¹ Ni igambre bwu, nu uha na Azhibarr a Isu ani Yahuda wa, amba ba gru kuma ni ibe yi, na gri anye ka a hun ingba wre wa nggo a na ka ssubi. ² Na ku hi a ngi ingbinta yi glo na angu anko ka ibe ka. ³ A mirri kuma, na si ku hi iku i Atiko Yesu yi ni ibe yi hen. ⁴ A kukri nabo kpi, na ko ri amarr ni inkindirr ima yi, mre na gru kakye anishirr aha a kri na aba, na surr inkinkru i la zanzarr nâ ta si azhi. ⁵ Isisu i ki amba ba, aba kuttu ni imimi. Abitu ba Abachi ba a zhi amba ba di, “Sa angginggi du imba ko zha uni so tsitsirr nu umi ku abi ki? ⁶ A si se ni inggya hen! A ka tasi ba. Imba bu ssu hi inkindirr yi nggo à da ki imba nu Galili. ⁷ ‘A ta ba Uvuvurr a Unushirr sa ku abi la ure na ango, du ba kpa ma, u nu ugo ki ivi itarr, uwa ta tasi.’ ” ⁸ Mre amba ba a ssu hi di Yesu à da meme.

⁹ Na share ni ibe yi na kakuma ku da ku awurr na ayirr ba ni inkpu anishirr yi. ¹⁰ Amba ba nggo a kuma ni ibe yi a su Maryamu nu Magadala, tuku Yuwana, u Maryamu ayirr a Yakubu. Aba ni inkpu amba yi, a ga ba ku da ku abi ko na angu ba. ¹¹ Abi ko na angu ba kye ure kuma ki ankalanttu, na si kpanye na ba hen. ¹² Biturr gru kru kuma ni ibe yi ku klo kye na hi iki izzu anishirr iyo kurr, iku i Yesu yi i sama nu umi. Uwa kakuma ni iko ni ku ayisurr ni inkindirr yi nggo uwa ku hi.

Yesu na anko a ko nu Emayo

(Marrku 16:12-13)

¹³ Na azhibarr ayiyirr ama wa, anishirr aha nu umi ku abiga Yesu ba, a ko kuma ni igbu wa nggo a ri Emayo, nggo ka ma kilomita iwurr ni yirr zhi nabo na kuma nu Urushalima. ¹⁴ Aba ko re ku ikpa ni inkindirr yi nggo i la. ¹⁵ Nggo a ko re na ko ta amarr, Yesu ni itu ima à nga ywhiywhirr, ni ko zirr na ba. ¹⁶ Aba ko hi undurr wa, na si kye ma hi ka su unggonggo hen.

¹⁷ Yesu zhi ba di, “Imba zirr ni ko re da angginggi ga anko?” Aba kukri ngbangbami, ni ivri na ashishi ambarr ka. ¹⁸ Uyirr nu umi ku, a yo ma di Kliyopa, a zhi ma di, “Ùwà yo si unichirr wa na nkpami nu Urushalima nggo si hi inkindirr yi nggo i la nabo ni ivi inggi yi hen?”

¹⁹ Yesu a zhi ba di, “Imba ko re da angginggi?”

Aba ddu ma di, “Ni itu i inkindirr yi nggo i la ni Yesu anu Nazareti wa ku nggo. Ugo nggo wa à su uni kpa are mu a Abachi, na di na aseki ka ku ayisurr shishemi. Abachi à na anishirr ba namri du ba kye ma ssu na ango. ²⁰ Ankpinkpye abikye munta ba na ankpinkpye ba, a ba ma a ni, di a bu tsi ma ngu. Aba a kpa ma nu unkunkurr. ²¹ Inta ko yo isisurr du uwa yo taka ni kpa Israila ttungo! Ari su utarr mu nggo a na inkindirr ima yi. ²² Kye, amba banu nu umi munta ku, a ni da ki inta ure ki ku ayisurr da aba zzu han kuma na ambre ni ibe yi, ²³ na si ku hi iku yi hen. Na kanga da aba ku hi zzu da su nu ula, abitu ba nggo a da ba di Yesu à si tsitsirr. ²⁴ Abanu nu umi munta ku, a kru kuma ku kye ibe yi, na ku hi meme yo nggo amba ba a da, na si hi ma hen.”

²⁵ Yesu ddu ba di, “Imba sa arrurru, imba si kpanye na aseki ka wemi nggo abi kpa are ba a

da hen! ²⁶ Imba kye, i wre ku Kristi wa du ma ki iha bari Abachi ka kye ma ssu na ungo kakami nu unkplassu?” ²⁷ Yesu bre ba aseki ka nggo a charr nu Ungbamvu ku Abachi ku ni itu ima yi, bazhi ni imeme yi na Angbamvu ka Musa ka tuku ni inkpu icharr i abi kpa are ba.

²⁸ Nggo a ki ywhiywhirr ni igbu nu Emayo wa, nggo a so kuma, Yesu à na zzu du uwa a ta tsi so kuma ni ichi mu. ²⁹ Aba tsi ku ango di, “Nga ni so ni inta ba, kye azhi wa ko ku, ibwu ta ko ki.” Uwa ka ga ba rri kuma ku so na ba.

³⁰ Nggo a ji so na ta ko ri, Yesu ba unfonfo wa, na nyarr ku Abachi, na mi ma ga ba. ³¹ Mre, aba gru ko kye ma hi. Uwa ka nado. ³² Aba gru ko zhi ikpa di, “A si si nâ ta si uru nggo u ko rri ni isisurr munta yi nggo à ko re na anko wa, nggo ko tsarr ki inta Angbamvu ka Abachi ka hen?”

³³ Mre, aba tudo gru ankpa ayirr kaji kuma nu Urushalima, na ku hi abi ko na angu awurr na ayirr ba so na abanu. ³⁴ Abi ko na angu ba a ddu aba aha ba di, “Atiko munta wa à tasi jiji! A bwu ku Sima ashishi na du ma à hi ma!” ³⁵ Anishirr aha abi zhi nu Emayo ba a gru so da ba inkindirr yi nggo aba a zzu hi na anko, tuku nggo aba kye ma hi nggo a ko mi unfonfo wa.

Yesu huzzu ku abiga ma ba

(Matiyu 28:16-20; Marrku 16:14-18; Yohana 20:19-23; Indu 1:6-8)

³⁶ Nggo aha ba ni ko bre ba, mre aba kakye Yesu kri na ba, na ddu ba di, “Imba bu se ni isu isisurr.”

³⁷ Aba ki wu, na kye da aba ko hi uzhi mu. ³⁸ Uwa ddu ba di, “Imba kru isisu ngginggi? Angginggi di

imba si kpanye hen? ³⁹ Kye, inkpa ango imungga yi, na atoza amungga ka, ni bu hi di a si ingga yo ni itu mungga. Sa ungo ni ingga ku kye imba ta hi. Kye, izhi i sama ni inina ikpa tuku attuttu, imba hi ingga se na aseki akama.”

⁴⁰ Nggo a da meme, na tsarr ba ango ka na aza ama ka. ⁴¹ Aba nyarr kakami na ku ayisurr di jiji mu Yesu a si tsitsirr, na si kpanye hen. Uwa zhi ba di, “Imba se na anginggi iri ni inggya?” ⁴² Aba ba kukru ikikla nggi ni surr sisurr a nu ma. ⁴³ Uwa kpa ta na ashishi ambarr.

⁴⁴ Yesu ddu ba di, “Nggo ingga ni di se ni imba ba, ingga bre ki imba di: Aseki ka wemi nggo a charr na are ka Musa ka, tuku angbamvu ka abi kpa are ka, tuku Ungbamvu ku Asarr ka Igbyarr Asa ku, a ta la ni itu imungga.”

⁴⁵ Mre, uwa bre ba di a bu hi ankpi ire ka nggo a charr na Angbamvu ka Abachi ka nggo. ⁴⁶ Na a ddu ba di, “A charr na Angbamvu ka Abachi ka di Kristi wa à ta ki iha na ttu, unu utarr wa uwa a ta gru ni ibe yi. ⁴⁷ A charr zizo na Angbamvu ka Abachi ka di anishirr a ta ba isa ima yi bre Ure ku wre ku Abachi ku. Bazhi nu Urushalima na kago igbu i ingbingbru inggi yi wemi a ta bre da anishirr bu du ina ndanda na kanga na Abachi ku, wre ku a bu nggurr ila ure imbarr yi zhi ba. ⁴⁸ Imba yo i ki ashishi hi aseki angga ka, kuma ku da ku abanu inkindirr yi nggo imba hi nggo. ⁴⁹ Ingga ku itu mungga ta tu ki imba Izhi Iwre yi nggo Aki mungga wa à da zu. Imba bu ku so nu Urushalima bi ukyekye ku nggo ta ji zhi nu ussu nga ki imba.”

*A ba Yesu hun kuma
nu unklassu*

(Marrku 16:19-20; Indu 1:9-11)

⁵⁰ Mre, Yesu gri ba na huzzu nu umi igbu ku, kuma ni igbu nu Betani, na ku gi ango ama ka ki nu ussu na yo ba angu ka iwre. ⁵¹ Nggo a so yo ba angu azizi ka, mre aba attu ma ki nanka na ba ma hun kuma nu unklassu. ⁵² Aba kuttu na so gbyarr ku asa na kakuma nu Urushalima, ni inyarr kakami. ⁵³ Bazhi ni ima yi, aba a ka ko nu Uki Unkpi ku Ibarr Abachi ku, na so gbyarr ku Abachi asa.

Ungbamvu Ku Abachi Azhi Ahehe Ka New Testament in Ninzo (NI:nin:Ninzo)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ninzo

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

Printed book ISBN 9789789156047

The New Testament

in Ninzo

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2019-08-09

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 29 Jan 2022
d46fed5f-6317-5355-ab77-aef8925db2e6